

Nasoim ul-Muhabbat (II- qism)

Alisher Navoiy

NASOYIM UL-MUHABBAT (DAVOM)

325. ABULHASAN HAKIMIY Q. S.

Ul debdurki, Junayd q. s.din eshittimki, dediki, bir kun Sariy Saqatiy majlisida erdim. Va qalin el bor erdi. Va men borining kichikroki erdim. Sariy soʻrdikim, ne nimadurki, uyquni eltur? Har kishi bir nima dedi. Birav dedikim, koʻp ochligʻ; birav dediki, suni oz ichmak. Chun navbat manga yetti, dedimki [har bir nafs qilmishidan Allohning ogohligi va bundan qalbning voqif ekanligidur] ⁽¹⁾. Dedi: [ofarin, oʻgʻilginam!] ⁽²⁾. Va meni yaqinigʻa oʻlturtti. Va ul kundin beri har yerdaki borman, barchagʻa muqaddammen. Va ham Hakimiy debdurki, mashoyixdin baʼzining holin Junayd q. s.din soʻrdumki, anga iqtido qilsa boʻlgʻaymu? Dedikim, agar anda bir parhezkorligʻ va halol qut talabi toparsen, iqtido qilsa boʻlur va agar topmassen, ani qoʻygʻil!

326. ABU ALI HUSAYN B. MUHAMMAD AKKOR R. T.

Ul shayx Abu Abdulloh Xafif ashobidindur. Va shayx Abu Ishoq Goziruniyning shayxi. Debdlarki, Akkor Gozirungʻa yetti, mashoyix aning qoshigʻa yigʻildilar. Va shayx Abu Ishoq hanuz tifi edi va mashoyix bila kelib erdi. Dedilarki, bu goʻdak Qurʻonni xub oʻqur. Anga buyurdikim, Qurʻon oʻqudi. Va anga xush keldi. Ani mashoyixdin tiladi va Sherozgʻa eltti va vaqt mashoyixidin va shayx Abu Abdulloh Xafif ashobidin hadis samoʻi buyurdi. Va aning bila Iroq va Hijozgʻa musosrarat qildi. Va aning suhbat barakatidin yetishtti, ul yergakim yetishdi. Husayn uch yuzdin soʻngra dunyodin oʻtti. Va qabri Shayx Abu Abdulloh Xafif ravzasi eshikidadur, Sherozda.

327. ABU ISHOQ IBROHIM SHAHRIYOR GOZIRUNIY Q. T.

Forsiyulasldur va mavlidu manshaʻi Gozirun navardi. Shahriyor shayxning otasi musulmon boʻldi. Va shayxning valodati otasining islomiy zamonida erdi. Va shayxning intisobi tasavvufda Shayx Abu Ali Husayn b. Muhammad Firuzobodiyi Akkorgʻadur. Va hadis ashobi suhbatigʻa yetibdur. Va barchadin hadis rivoyati va osori bor. Va Makkada Shayx Abulhasan Abdulloh Jahzamiy Hamadoniyni koʻrub erdi. Va andin rivoyat qilibdurki, Zunnun q. s. debdurki, [sen ishga kirish. Chunki oz rizqqa qanoat qilish kam amAlii ham poklaydi] ⁽¹⁾. Vuzarodin biriga Shayx bila irodade voqeʻ erdi. Har necha jahd qildikim, Shayx andin bir nima qabul qilgʻay, qilmadi. Shayxga iʻlom qildikim, har necha jahd qildimki, mandin bir nima qabul qilgʻaysen, qilmading, necha banda ozod qildim va savobin sanga bagʻishladim. Shayx q. s. javob yubordikim, sening risolatingni manga yetkurdilar va yaxshiliging shukrin ado qildim, lekin bandalar ozod qilmoq mening mazhabim emas, balki mening mazhabim ozodlarni banda qilmoqdur rifqu ehson bila. Shayx r. a. Hazrat Risolat s. a. v.ni tushda koʻrub soʻrdikim, [tasavvuf nima?] ⁽²⁾. Rasul s. a. v. dedikim, [tasavvuf daʼvrlarni tark etish va maʼnolarni yashirishdir] ⁽³⁾. Yana soʻrdikim, [tavhid nima?] ⁽⁴⁾. Javob toptikim, [koʻnglingdan kechgan va xayolingdan oʻtgan har narsadan Alloh subhonahuning boshqa ekanligidir; Tavhid shak-shubhadan, shirkdan, aybu nuqsondan poklashdir] ⁽⁵⁾. Yana soʻrdikim, [aql nima?] ⁽⁶⁾. Javob toptikim, [aqlning eng pasti dunyoni tark qilish, yuqori darajasi Alloh taoloning zoti xususida

tafakkur qilmaslik]⁽⁷⁾. Shayxning osori viloyati va g'aroyib holati behaddu hasrdur. Tilagan kishi maqomotida topar. To'rt yuz yigirmada zulqa'da oyida dunyodin o'tubdur.

328. SHAYX RO'ZBEHON BAQLIY Q. T. S.

[Kuniyati Abu Muhammad b. Abu Nasr Baqliy Fasaviy summash Sheroziy]⁽¹⁾ Sultoni ulamo va Burhoni urafo erdi, qudvai ushshoq. Holining bidoyatida Iroq va Hijoz va Shom safari qilibdur. Shayx Abu Najib Suhravardiy bila «Sahihi Buxoriy» samo'ida Iskandariya sag'rida sherik ekandur va Shayx Sirojuddin Mahmud b. Xalifa b. Abdussalom b. Ahmad b. Solba ilgidin xirqa kiyibdur va oning ishorat tili bila so'zlari bor va bu qavm istilohoti bila musannafoti bor va ul jumladin «Aroyis» tafsiridur va «Shathiyoti sharhi arabiy va forsiy», «Kitob ul-anvor fi kashf ul-asror» va bulardin o'zga hamki, barchaning te'dodining tuli bor va ba'zi musannafotida kelturubdurkim, qavvol kerakkim, yaxshi, chiroylig' bo'lg'ay. Oriflar samo'i majma'ida ko'ngullar tarvihi uchun uch nimaga muhtojdurlar: ravoyihi tayyiba va vajhi sabih va savti malih. Va mashoyixdin ba'zi bu qavldin ijtinob buyurubdurlar. Nevchunki, bu ish bir orifg'a musallamdurki, ko'ngli pokligi kamolg'a yetmish bo'lg'ay va ko'zi haq s. t. g'ayrini ko'rmakdin yopilmish bo'lg'ay. Derlarki, ellik yil Sherozning Atiq jome'ida tazkir qildi va va'z aytdi.

Sherozda bir kun borur erdiki, majlis aytqoy. Ko'rdiki, bir zaifa qizig'a nasihat qilib aytadurki, ey farzand, husnungni elga ko'p ko'rguzmaki, xoru bee'tibor bo'lur. Shayx dedikim, ey nosiha, husn anga roze zmaski, yolg'uzu munfarid bo'lg'ay. Ul borcha oni tilarkim, ishq bila qarind bo'lg'ay. Husnu ishq azalda ahde bog'labdurlarki, bir-biridin ayru bo'lmag'aylar Ashobqa bu so'z istimo'idin ancha vajdu hol yuzlandikim, ba'zi oning bila-o'q bordi. «Futuhoti Makkiya» sohibi r, a. debdurki, Shayx Ro'zbehon Makkada mujovir erdi. [Vajd holida Xudoga tavajjuh qilib, shunday faryod qilardiki, tavof qiluvchilarga tashvishlar berardi. Shu bois Haram tomnda tavof qilardi. U sodiq ul-hol edi]⁽²⁾. Nogoh bir mug'anniya muhabbatig'a muftalo bo'ldi va eldin maxfiy erdi va ul vajdu sayhalarki, vajdi fillohda tortar erdi, boqiy erdi. Ammo avval Tengri ishqida erdi va holo ul mug'ayniya ishqida. Bildiki, elga ul aqida bo'lg'usidurki, emdi dog'i haqiqat yuzidindur. Haram mashoyixi qoshig'a bordi va xirqani boshidan tortib, alar qoshig'a tashladi va dedikim, tilasmanki, o'z holimda kozib bo'lg'aymen. Va mug'anniya mulozamatini lozim tutdi va chun shayxning ishq holu muhabbatini mug'anniya bildi. Mutaassir bo'lib bildiki, avliyo akobiridindur. Shayx ilayida tavba qildi va mulozim bo'ldi va shayxning ul tug'yoni muhabbati taskin topdi va mashoyix majlisig'a borib, xirqasin olib, yana egniga soldi va g'arib holoti shayxning ko'pdurki, qalam aning sharhida ojizdur. Olti yuz oltida dunyodin o'tdi.

329. ABULHASAN KARDUYA R. T.

Ilmu taqvo sohibi erdi. Sherozda oltmish yil o'z uyida munzaviy erdiki, jum'a namozidin o'zga va ba'zi zaruriyatdin o'zga ishga uydin chiqmadi. Va Xizr a.s. anga zohir bo'lur erdi va suhbat tutarlar erdi. Chun Shayx Ro'zbehon Baqliy q. s. bemor bo'ldi. Shayx Abulhasan Karduya va Shayx Ali Sarrojki, Shayx Ro'zbehonning avlodig'a xol bo'lur erdi. Shayxning iyodatig'a bordilar. Shayx alar sari boqib dedikim, kelingki, jismoniy hayot qaydidin chiqarbiz va ruhoniya abadin hayotig'a muttasif bo'lurbiz. Alar qabul qildilar. Shayx dedi: men sizlardin burun borurmen va sen, ey Abulhasan, o'n besh kundin so'ngra manga yetarsen va sen, ey Ali, bir oydin so'ngra. Shayx Muharramning

muntasifida bordi va Shayx Abulhasan Muharramning oxirida va Shayx Ali safarning oʻrtasida. r. t.

330. SHAYX ABDULLOH BAILYONIY Q. T. S.

Laqabi Avhaduddindur va shayx Abu Ali Daqqoq farzandlaridindur va nisbati Shayx Abu Aligʻa bu navʻ yetarki, Abdulloh b. Masʻud b. Muhammad b. Ali b. Ahmad b. Imron b. Ismoil b. Abu Ali Daqqoq q. a.

Va Shayx Abi Alining bir oʻgʻli bor erdi – Ismoil va bir qizi bor erdi – Fotimabonu. Shayx Abulqosim Qushayriyning mankuhasi va oning xirqasining silsilasi bu navʻ boʻlurki, anga xirqa otasi Ziyovuddin Masʻuddin va anga Shayx Asiluddin Sheroziyidin va anga shayx Ruknuddin Sanjosiydin va anga shayx Qutbuddin Abdurashid Abhariyidin va anga Shayx Jamoluddin Abdussamad Zanjoniyyidin va ul ikkalasiga Shayx Abunajib Suhravardiy q. s.din yetibdur. Ul bir kun Sherozda shayx Saʻdiy xonaqohigʻa bordi. Shayx Saʻdiy bir ovuch filus kelturub, ilayiga toʻktikim, darveshlar uchun sufra muhayyo qilgʻaylar. Ul dedikim, ey Saʻdiy, bir ovuch filus kelturub, darveshlar sufrasi uchun pul keltirursan. Ul zarfni kelturkim, anga oltmish ikki oqcha toʻlabsen. Shayx Saʻdiy filhol ul zarfni hozir qildi va ul vajhni darveshlar sufrasigʻa sarf qildilar.

Shayx Abdullohning bir muridi bor erdi tabboxkim, doʻkoni bor erdi. Shayx har qachon anda yetsa erdi, ul murid bir ayogʻ osh yasab, shayx uchun kelturar erdi. Bir kun ul murid doʻkoniga yetganda ul murid hamul dastur bila bir ayoq osh kelturub, Shayx ayogʻ ustida turub, ul oshni ichadur erdikim, bir darvesh yetishti va oq pokiza xirqa kiyib erdi. Shayxqa dedikim, Ey shayx, tilmanki, meni Tengri taologʻa dalolat qilgʻaysen va degaysenki, foyda ne ishduur? To oʻshondoq qilgʻaymen. Shayx ichadurgon ilkidagʻi ayogʻ oshni onga berdikim, olib ichgil! Ul olib ichgandin soʻngra buyurdikim, yogʻ boʻlgʻan ilkingni bu xirqanggʻa surt va doim ushmundoq qil! Ul dedi: Ey shayx, muni qilaolmon. Oʻzga ish buyur! Shayx dedikim, muncha ishni qilaolmasang, har ishki buyursam qilaolmagʻungdur. Borki, sen bu ish kishisi emassen. Shayx Abdullohning mashrab tavhidi bagʻoyat biyik ekandur. Elning vusʻigʻa sigʻmas. Soʻzlar andin nazmu nasr yuzidin voqeʻ boʻlur erkandur

Ul jumladin bu ruboiydir. Ruboiy: [To Haqni oʻz koʻzlarim bilan koʻrmaguncha talab qilishdan aslo toʻxtamayman. Xudoni koʻz bilan koʻrib boʻlmaydi, deydilar. Ular boshqa. Men esa, doimo shuni istayman]⁽¹⁾. Olti yuz sakson oltida ashuro kuni dunyodin oʻtubdur.

331. JAMOLUDDIN MUHAMMAD BOKALANJOR Q. S.

[Koʻrkam, ochiq chehra, hikoyalari jozibali, mujohada va xilvatlar sohibi, toatu ibodat borasida duoyu zikrlari koʻp, ruhoniyy soʻzlar, rahmoniyy. ishoralar egasi boʻlgan qariya edi]⁽¹⁾. Shayx Abu Abdulloh Balyoniy debdurkim, ul vaqtiki, kichik yoshligʻ erdim, Shayx Jamoluddin Bokalanjor otam suhbatida boʻlur erdi. Va men payvasta zikrga mashgʻul boʻlur erdim. Va yaxshi unum bor erdi. Va oʻz jamʻiyati xotirim uchun gohi zikr orasida tarannum bila ashʻor oʻqur erdim. Shayx Jamoluddin anga quloq solur ermish va andin aning vaqti xush boʻlur ermish. Va men bu holdin gʻofil, yana ul tarannumni bas qilib, zikrga mashgʻul boʻlur erdim. Bir kun Shayx Jamoluddin mening qoshimgʻa kelib dedikim, ey Shayx Abdulloh, nechun mundoq qilursanki, baʻzi mahalda yaxshi un bila nima oʻqursen va biz sanga quloq solgʻach tek turarsen va bizni nimbismil qoʻyarsen?

Yana mundoq qilma va darveshlar xotirin sotqun ol, chun sendin bu unni sotqun olurlar. Otam Ziyouddin Mas'ud ham mundoq buyurdi va men qabul qildim. Ul qavli taolo [(Shuningdek) to sizga aniq narsa (ya'ni, o'lim soati) kelguncha Parvardigoringizga ibodat qiling]⁽²⁾ ma'nosida debdurki, yaqin yo'qdur juz ayni qadim ayoni, ayni qadim ayonining niyati surati amalsiz ibodatdur. Va niyatiki amaldin yaxshiroqdur, budur. Va amal surati ayni qadim ayoni niyatidin. ayru ibodat emas, balki rasmu odatdur. Tolib uldurki, aning matlubi ayoni ayni qadimdin o'zga emas. Va har ne ayoni ayni qadimdin o'zgapur, aning qoshida muholu botildur. Va shayx Bokalanjor yetti yuz ellik va bir nimada dunyodin o'tubdur va qabri Sherozdadur.

332. MUSO IMRON JURUFTIY Q. S.

Buzurg ermish Juruftda. Shayx Abdulloh Toqiy aning murididur. Shayx ul-islom debdurki, Abu Abdulloh Xafif bila Muso Imron orasida niqore tushti. Anga noma va payg'om yibordikim, maning Sherozda ming muridim borki, agar har qaysidin ming oltun tilasam oqshomg'acha fursat tilamaslar. Muso Imron javob yibordikim, mening Juruftda ming dushmanim borki, har qachon menga dast topsalar, oqshomg'acha fursat bermaslar va tirik qo'yimaslar. So'fiy sen bo'lg'aysen yo men?

333. XOJA ALI B. HASAN KIRMONIY Q. S.

Kirmon shayxi erdi. Aning mashoyixining mutaaxxirrog'i erdi. Doruxonasi bor erdi va ishi tartib, va nizom bila erdi va qalin muridlig' va yaxshi muomalalig' da'visi bor erdi. Shayx Amu dunyodin borg'ondin so'ngra ul irshod masnadig'a o'lturdi. Shayx ul-islom debdurki, Kirmonda Xoja Ali ibn Hasan bila Xozun Xalil orosida niqor tushti. Xalil Xoja Alig'a noma yibordikim, sen tongdin choshtgacha doru va sharbat va guvorish yersenki, taomni tilagancha yeyolg'aysan va men tongdin choshtgohgacha kezarmenki, yegali nima topqaymen? So'fiy senmussen yo men? Mashoyix ta'n urar erdilar va pisand qilmaslar erdi. Aning qabul tilamakik g'urur zahri jihatidinki, andadur.

334. MIRA NISOBURIY R. T.

Pire erdi, buzurg so'filardin va malomatiy erdi. Nisog'a bordi, ziyorat uchun yo o'zga ishga. Anga azim qabul voqe' bo'ldi va ko'p murid yig'ildi. Ul bu ishdin ranjur erdi va ko'nglining shug'li ortar erdi. Chun yondi. Ko'p xaloyiq aning bila chiqdilar va andin ayrilmadilar va borurlar erdi. Bir xodime bor erdi. Andin so'rdikim, bular ne xalqdur? Dedi: Irodat ahlidur! Saning xizmatig'ga boradurlar. Qattiq yel esar erdi. Bir biyik ustiga chiqti va ishtonining bog'ini yechib, yel sari siyakirishdi. Andoqki, o'z to'ni va ba'zi elning to'ni mulavvas bo'ldi. Ul xalq mutanaffir bo'lub, inkor bila qayttilar. Xodim anga dedi: inkor yuzidinki, bu ne erdiki, qilding? Ul borur erdi. To bir suv qirog'ig'a yetdi. Muraqqa' bila o'zin suvg'a soldi va to'nlarin va o'zin arig' yuvdi va keyin boqib xodimg'a dedikim, inkor qilmag'aysen. Aningdek ofat va azim fitna va shug'lni bu miqdor bavl bila o'zumdin ketordim. Shayx ul-islom dedi: bilursenki, nevchun mundoq qildi? Oning uchunki, ul g'avg'o aning tab'ig'a va nafsig'a xush kelib erdi. Bu ish anga vojib erdi.

335. ABU ABDULLOH TURUG'BADIY R. T.

Beshinchi tabaqadindur. Oti Muhammad b. Muhammad b. Husayndur. Tusning ajillayi mashoyixidikdur, Abu Usmon Hiriy bila suhbat tutub erdi va ul mashoyixki, aning

muosiri erdilar. Va o‘z tariqida mashoyix yagonasi erdi. Uch yuz ellikda dunyodin o‘tti. Ul debdurki, [Xudoga yetish uchun Xudodan boshqa vasidasi bo‘lmagan kishi naqadar baxtli!]⁽¹⁾. Va ham ul debdurki, [dunyoni dunyo uchun tark qilish dunyo yig‘ish alomatidir]⁽²⁾. Va ham ul debdurki, Ollohi taolo bandasig‘a o‘z ma‘rifatidin bir nima bergay va anga oncha ma‘rifatki beribdur balo bergay, to ul ma‘rifat quvvati bila ul baloni ko‘targay. Va ham ul debdurki, yiroq bo‘l xidmatda tamayyuzdin, ne uchunki, jam‘iki alarni xidmatda mumtoz qilursen, zohir qolmaydurlar, pas barchag‘a xidmat qil, to murod hosil bo‘lg‘ay va maqsud favt bo‘lmag‘ay.

336. ABU ABDULLOH RUDBORIY Q. S.

Beshinchi tabaqadindur. Oti Ahmad b. Atodur Shomda shayx erdi. Surda sokin erdi. Va Sur daryo qirog‘idadur. Va qabri andadur va emdi suv ostida qolibdur. Abu Ali Rudboriy q. s.ning xoharzasidur. Buzurg va sufi erdi, qurrolar suratida. Onasi Fotima anga der erdikim, [Abu Abdulloh – murattab qori, tog‘asi – Abu Ali sufiy edi]⁽¹⁾. Olim erdi, Qur‘on va shariat ilmida va haqiqat ilmida. Uch yuz oltmish Tukr quzda Zulhijja oyi dunyodin o‘tti. Faqr odobida bir kitobi bor. Shayx ul-islom debdurki, men ikki kishi ko‘rubmenki, ani ko‘rubdurlar. Biri Shayx Abu Abdulloh Boku va yana biri Shayx Abulqosim Abu Salamai Bovardiy. Shayx Abu Abdulloh Boku debdurki, ul dedikim, [tasavvuf – takallufni tark qilmoq, pokiza bo‘lmoq, shonshuhratdan kechmoqdir]⁽²⁾. Va Shayx Abulqosim debdurki, ul dediki, hadis bitimak kishidin jahlni eltur va darveshlik kibrni. [Agar ikkalasi jam‘ bo‘lsa, shularning fazilati senga kifoya]⁽³⁾. Shayx ul-islom dediki, Abu Said Muqriy dediki, Shayx Abu Abdulloh Rudboriy bila baqliy yeydur erdim. Bir baqliy oldim, yana o‘rnig‘a qo‘ydum. Shayx dediki, hech nimakim o‘zungga pisand qilmassen, yana bir darvesh ollig‘a qo‘yarsenki, yegil! Shayx ul-islom dediki, Muhaymad Shigarf dediki, istinjo kesakida ham insofdur.

337. ABU ABDULLOH MONAK R. T.

Shayx ul-islom debdurki, Abdulloh Monak Forsning Arg‘onida erdi. Oti Ahmad b. Ibrohim Monakdur. Bu dor Arg‘oniyning shogirdidur. Shibliyni ko‘rub erdi. Va yoshi yuzdin o‘tubdur. So‘z aytsa, ikki muridi ikki yonidin og‘zining suyini arturlar erdiki, og‘zi suni tishlari yo‘qidin oqar erdi. Ul debdurki, Shibliy bir kun minbar ustida dedikim, Junaydning haqqi hozir erdi, dedikim, g‘iybat haromdur. Shayx ul-islom debdurkim, Abu Said Xarroz q. s. Misrg‘a keldi. Anga dedilarki, qavm sayyidi, ne uchun so‘z demassen? Dedikim, bular Haqdin g‘oyibdurlar Va Haq zikri g‘oyiblarg‘a g‘iybatdur!

338. ABU ABDULLOH DUNIY Q. S.

Mutaaxxirlardindur. Dunda bo‘lur ermish. Sho‘re bor ermish. Shayx ul-islom dediki, Xaraqoniy manga dediki, Abu Abdulloh Duniyning shogirdi manga dedikim, bizing shayx mast keldi va mast ketti. Shayx ul-islom dediki, aning shogirdi chin aytti. Xaraqoniy ayttikim, men ayttimki, ul Abubakr Shibliy erdikim, mast keldi va mast kettiki, men ani o‘z qoshimda ko‘rdumki, havoda raqs qilur erdi va manga shukr der erdi. Shayx ul-islom dedikim, Abu Abdulloh Duniydin so‘rdilarki, faqr nedur? Dedikim, [odamlar orasida voqe‘ bo‘lgan ismdurkim, ma‘nosi tom bo‘lsa, u Allohu taolodir]⁽¹⁾. Duniy ko‘p Qur‘on o‘qur erdi. Har qachon zakot yo sadaqa oyatig‘a yetsa erdi, xushhol bo‘lub, egnidin bir nima chiqarib berur erdikim, eshikdin tashqari chiqarib qo‘yung, har kishi yetsa, olsun!

339. ABU ABDULLOH MAVLO Q. S.

Hirotda bo‘lur erdi. Abu Abdulloh Mavlo Zohid ayyomida bir kun masjid jome‘dakim hanuz Pir Abusaid Duniy kelmaydur erdi, so‘zga kirdi va bir miqdor so‘z aytti. Va so‘ngra dedikim, agar sarfi tavid kerak budurki dedim va agar kafchu kadu ilmi kerak, tongla Abu Said kelib bizga aytqay. Shayx ul-islom debdurki, Abu Abdulloh Mavlo bu ishni bir so‘zga kelturubdur. Va ul budurki, bir kun och erdi va anga orzu bo‘ldikim, ikki issiq non bila dushob bo‘lsakim, yesa. Bu ochlig‘da masjidga kirib uyudi. Bir muridi ani uyug‘on ko‘rdi va dedi, shoyad och erkin. Ikki issig‘ non bila dushob olib eltib, sajjodasi ostig‘a qo‘ydi. Issig‘ non isi anga yetgach uyg‘ondi va orzu qilg‘onin ko‘rdi va yuqori boqib dedi: Ilohi, ishginaki sanga kerak, qila olg‘aysen, ya‘ni agar inoyating bo‘lsa, do‘stlaringning ishin sababu jahdsiz yasarsen. Shayx ul-islom dedikim, bizing talabu jahdimizdin hech nima kelmas va hech yerga yetmasbiz, magar ulki, kishiga aning inoyati bo‘lg‘ay.

340. ABU ABDULLOH MUQRIY Q. S.

Beshinchi tabaqadindur. Oti Muhammad b. Ahmad b. Muhammad Muqriydur. Yusuf b. Husayn va Abdulloh Xarroz Roziy va Muzaffar Kirmonshohiy va Ruvaym va Jaririy va Ibn Ato bila suhbat tutubdur. Mashoyixiing javonmardlaridin erdi va alarning saxiyrog‘i. Anga ellik ming diram meros yetti. Borini fuqarog‘a nafaqa qildi va vahdatu tajrid bila haj ehromi bog‘ladi. Va hanuz hadosat sinda erdi. Va uch yuz oltmishda dunyodin o‘tdi. Ul debdurki, [sodiq faqir shunday kishiki, hamma narsaga ega bo‘ladi, ammo biror narsa unga ega bo‘la olmaydi]⁽¹⁾. Va ham ul debdurki, [kimki yoru birodariga xizmat qilishdan bo‘yin tovlasa, Alloh uni shunday xor qiladiki, hargiz qutulolmaydi]⁽²⁾. Ham ul debdurki, [kimki mendan bir narsa qabul qilgan bo‘lsa, undan, albatta minnatdor bo‘lganman. Bu minnatdorlik haqini ado etish menga aslo muyassar bo‘lgan zmas]⁽³⁾. Va ham ul debdurki, futuvvat yaxshilikdur dushmang‘a va mol bazldur angakim, makruhi tab‘ingdur va suhbat husni va muloyimatdur angakim, mutanaffir bo‘lg‘aysen. Va ham ul debdurki, Abdulloh Xarrozdin vasiyat talabe qildim. Uch nimaga amr qildi: biri farz adosig‘a, ulcha mumkindur jahdu toqat bila; yana musulmonlar hurmatig‘a, yana xotirlarni muttaham tutmak, magar ulcha Haq muvofiqi bo‘lg‘ay.

341. ABULQOSIM MUQRIY Q. S.

Beshinchi tabaqadindur. Oti Ja‘far b. Ahmad b. Muhammad Muqriydur. Abu Abdulloh Muqriyning qardoshidur. Xuroson buzurglari va mashoyixidin erdi, oliyhimmatu sohibhol. Va o‘z tariqida yagona erdi. Shayx Sulamiy debdurki, [ko‘rinishda, viqorda va o‘tirishlikda mashoyixlardan birorta unga o‘xshaganini ko‘rmasdim]⁽¹⁾.

Ibn Ato va Jaririy va Abubakr b. Abiy Sa‘don va Abubakr Mumshod va Abu Ali Rudboriy q. s. bila suhbat tutub erdi. Uch yuz yetmish sakkizda Nisoburda dunyodin o‘tti. Ul debdurki, orif uldurki, ani ma‘rufi mashg‘ul tutqay andinki, xalqqa yo rad, yo qabul ko‘zi bila boqqay. Ham ul debdurki, [sodiq kishilar o‘zlar va pirlari haqidagi so‘zlarini tasdiqlash bilan tasvavufga baraka kira boshlaydi]⁽²⁾.

342. ABU MUHAMMAD ROSIBIY R. T.

Beshinchi tabaqadindur. Oti Abdulloh b. Muhammad Rosibiy Bag‘dodiydur. Ibn Ato va Jaririy bila suhbat tutubdur. Shomg‘a rihlat qildi va yana Bag‘dodga keldi. Va anda uch

yuz oltmish yettida dunyodin o'tti. Ul debdurki, [o'zing va Haq orasidagi eng katta parda – nafsing bilan mashg'ulliging va ishlaringda o'zing kabi ojiz kishiga e'timod qilishingdir]⁽¹⁾. Va ham ul debdurki, [g'am-g'ussa – gunohlarning uqubatidir]⁽²⁾. Va ham ul debdurki, [Sufiyni yer ko'tarmasa osmon unga soya solmasa, xalq nazariga tusholmasa, hamda har qanday holatda murojaat etadigani – Allohu taolo bo'lmasa, u sufiy bo'la olmaydi]⁽³⁾. Bir kun aning qoshida muhabbat so'zi o'tadur erdi. Dedikim, [muhabbat oshkor bo'lsa, oshiqni sharmanda qiladi, agar pinhon bo'lsa, g'amda halok etadi]⁽⁴⁾.

343. ABU ABDULLOH DINAARIY Q. S.

Beshinchi tabaqadindur. Oti Muhammad b. Abdulxoliq Dinavariydur, [u sufiya mashoyixlarining ulug'rog'i, shu toifa ilmining fasihatlirog'i edi]⁽¹⁾. Shayx ul-islom debdurki, ul umrining oxirida Vodil Quro'da bir masjidg'a kirdi. Va ul xalq tarqadilar va ani ziyofat qilmadilar va yegulik bermadilar. Ul kecha ochlig'din o'ldi. Va kunduz kelib takfin qilib dafn qildilar. Yana kun masjidqa keldilar, kafanni ko'rdilar, mehrobda kirmog'lig'. Va anda bir qog'azda bitiglikkim, bizing bir do'stimiz sizga mehmon bo'ldi, yegulik bermay ani ochlig'din o'lturdungiz, sizing kafaningiz kerakmas! Ul debdurki, Haq subhonahu va tablo fuqarog'a salom der va ayturki, [bas, «sizlarga salom bo'lsin!», deb ayt...]⁽²⁾. Derlarki, ul bir yil kemaya qoldikim, yel esmas erdi. Muraqqa'ning darzin ochar erdi va tikar erdi. Dedikim, nafsni mashg'ul qiladurmen, andin burunki; ul mashg'ul qilg'ay. Ul debdurki, ulug'lar suhbatini kichiklarga Tengri tavfiqlaridindur va alarning ziyrakliklaridindur va ulug'lar mayli kichiklar suhbatig'a xazlon alomati va alarning hamoqat va nodonlig'laridindur. Va ham ul debdur ba'zi ashobig'akim, [ularning zohiriy liboslari seni taajjubga solmasin. Chunki botinni xarob qilganlaridan so'ng zohirni ziynatlaydilar]⁽³⁾. Ham ul debdur, ba'zi safarlarda bir langni ko'rdumki, bir ayog'i bila sekrib borur erdi. Dedim: senga safar ne hojat, chun yurur holating yo'qdur? Dedi: sen musulmonsan? Dedim: bale! Dedi: ul oyatni o'qukim, [ularni quruqlik va dengizda chiqarib qo'ydik]⁽⁴⁾. Chun homil va ko'targusi uldur, bo'la olurki, olatsiz ham ko'targay.

344. ABULHUSAYN SIRVONIYI SAG'IR Q. S.

Oltinchi tabaqadindur. Oty Ali b. Ja'far b. Dovud. Mag'rib Sirvonidindur. Ulug' Sirvoniyni shogirdi Xavvosning sohibi, Misrda bo'lur erdi. Makkada mujovirlik qildi va anda dunyodin o'tti. Mu'oz Misriyni ham shogirdi erdi. Abubakr Mavoziniy va Junayd va Shibliy va Abulxayr Taynotiy va Abu Ali Rudboriy va Kattoniy va Abu Ali Kotib va Abubakr Misriy va alardin o'zgani ham vaqt mashoyixidin ko'rub erdi. Va Haram shayxi erdi o'z vaqtida va ro'zg'or mashoyixi yagonasi. Va Shayx Sulamiy sufiya tarixida debdurki, aning umri yuz yigirma to'rt yilg'a tortti. Umrining oxirida muqayyad bo'ldi, ammo har qachon muazzinqad qomat tortsa erdi, ayoq ustiga qo'par erdi, namoz qilg'ondin so'ngra yana muqayyad erdi. Va samo' holidi ham bu nav' erdi. Va Shayx Amu va Shayx Abbas aning diydorig'a faxr qilurlar erdi. Va faxr qilmay ne qilg'aylar erdiki, alarning faxri ul pir bila farz erdi. Andin so'rdilarki, tasavvuf nedur? Dedikim, «Himmatni yagona tutmak va xalqdin begona bo'lmoq». Ul debdurki, [so'filar avrod bilan emas, voridot bilandir]⁽¹⁾. Shayx ul-islom debdurki, Fath Hoji debdurki, ul debdurki, sufi maqomoti u ahvoldin o'tubdur, barcha aning qadami ostidadur va aning holidi jam'. Shayx ul-islom dedikim, Shayx Amu dedikim, Sirvoniyni dedikim, [siddiqlarning xotiridan ketadigan oxirgi narsa–rayosat sevgisidir]⁽²⁾. Va ham ul debdurki, [kimki, botil yo'l bilan

izzat talab qilsa, Alloh uni Haq yo‘l bilan xor qiladi]⁽³⁾. Va ham ul debdurkim, [tasavvuf– xalqni tark qilish va ziyoda himmatdir]⁽⁴⁾. Va andin so‘ng dedikim, [xalq–mehnatdir, nimagaki dahl qilsa uni buzadi]⁽⁵⁾. Va ham ul debdurki, [kimki, tadbir qilishni tark qilsa, rohatda yashaydi]⁽⁶⁾. Va ham ul debdurki, [odamlarning ofati – odamlardir]⁽⁷⁾. Va ham ul debdurki, [faqirlar rohatga oshiqqan dunyo va oxirat podshohlaridir]⁽⁸⁾. Va ham ul dediki, [faqir – vaqt farzandi. Agar u kelajakka ko‘z tutsa, faqirlikdan chiqadi]⁽⁹⁾. Va ham ul debdurki, Junayddin eshittimkim, dedikim, har kimga foqa yetishsa, anga bir ortug‘ to‘n bo‘lg‘ayki, onsiz basar qila olg‘ay; ul foqa anga buxldin yetmish bo‘lg‘ay. Va ham debdurki, [talabimizni qondiring, chunki talabimiz talab bilan hosil bo‘lmaydi]⁽¹⁰⁾. Va ham: ul debdurki, Murta‘ish dedikim, [faqir yigirma yil umrini o‘yin bilan o‘tkazsa-yu, so‘ng bir soat sadoqat ko‘rsatsa, albatta najot topadi]⁽¹¹⁾. Pas Sirvoniy de-dikim, [Xudo saqlasin, ular o‘ynamaydilar!]⁽¹²⁾. Va ham ul debdurki, Abulxayr Taynotiy dediki, manga do‘zax ahlig‘a ishrof berdilar. Alarning ko‘pi rikva va aso va muraqqa‘ ahli erdi. Pas Sirvoniy dedikim, aning mustavjibi bo‘lmadilar, magar yaqin qillatidin.

345. ABULHUSAYN JAHZAM HAMADONIY Q. S.

Oltinchi tabaqadindur. Oti Ali b. Abdulloh b. Hasan Jahzam Hamadoni. Kavkabi va Ja‘far Xuldiyning shogirdidir. Haramda shayx erdi. Bir kitob tasnifi bor mo‘‘tabar, bu toifaning zikru ahvolu maqomotida, «Bahjat ul-asror»g‘a mavsum. Imom Yofi‘i tarixida aning dunyodin o‘tganin to‘rt yuz o‘n to‘rtta bitibdur. Shayx Ahmad Kufoniy ani ko‘rub erdi. Shayx ul-islom debdurki, men kishi bilurmenki, Makkaga bordi Shayx Abulhusayn Jahzam ziyoratig‘a va haj qilmay yondiki, hajni aning ziyoratig‘a qotishtirmadi, aning buzurglukidin. Va ul islom hajji emas erdi. Shayx ul-islom debdurki, mashoyix ziyorati va alarning xidmati bu toifag‘a farzdur. Shayx Abulhusayn Jahzamning o‘g‘li bor erdi nohamvorroq va Shayx andin hamisha ranjur erdi. Bir kun Masjidi Haram ichidin o‘tub borur erdi. Birav Shayx Sirvoniyg‘a dedikim, ne malomatlarki, bu o‘g‘uldin ul atog‘a yetadur. Shayx Sirvoniy dedikim, ranju malomatlar ul atodin bu o‘g‘ulg‘a yetadur. Otasi andak buzurg va aziz bo‘lmasa erdi, o‘g‘lin kim yod qilur erdi? U otaning oliy marotibidindurki, bu o‘g‘ul el tiliga tushubdur va angushtnamo bo‘lubdur va anga anvoyi malomatlar yetadur.

346. ABULHUSAYN TAZARIY Q. S.

Shayx ul-islom debdurki, Tazar bir yerdur Forsda. Buzurg erdi va darveshlarni buzurg tutar erdi va ashoblari adab va siyonat birla erdilar va shayx ul-islom debdurki, Abu Nasr Hoji menga dedikim, shayx Tazariyni ko‘rdumki, bir darveshning poytobasin ko‘ziga surtar erdi. Shayx ul-islom debdurki, Koshonda qavme bor erdilar, yoruq ko‘ngulluk. Manga iltimos qildilar, bizni shayx Abdulloh Toqiyg‘a elting. Andin istijoza qilib, alarni aning qoshig‘a eltdim va dedimkim, alarg‘a vasiyate qil! So‘rdikim, mutaahhildurlar? Dedim: bale! Dedi: muktasibdurlar? Dedim, bale! Dedi: Asru ko‘b bo‘lg‘ayki, kasbe qilg‘aylar va ahllarin yaxshi tutqaylar va aqshom har kishi taomdin o‘z bahrasin olg‘ay va bir lahza bir-birlari bila bo‘lg‘aylar va tarqashqaylar va alarg‘a duo qildi va qo‘ptuk. Men bu ishni sharh bila Shayx Amug‘a aytim. Dedikim, Abdulloh Duniy bila Abulhusayn Tazariyning tariqlari bu erdi.

347. ABULHUSAYN SARKIY R. T.

Ul Makkada mujovir erdi va Shayx Sirvoniy va Abulabbos Suhravardiy va Shayx Usoma va Abulxayr Habashiy va Abusaid Sheroziy va Shayx Muhammad Soxarchi bila musohib

erdi. Barcha bir-birining yoronlari erdilar va mashoyix alarni ta'zim qilurlar erdi. Shayx ul-islom debdurki, Abulhusayn Sarkiy jamoati mashoyix bila bodiyada erdilar. Samum yeli qo'pti. Ul barchag'a dedikim, qayg'urmang! Bu ish menga tushubdur. Men borurmen va sizlar barcha xalos bo'lursiz va serob bo'lursiz. Andoq erdi. Ul samung'a o'rtandn va bulut kelib yog'di va alar serob bo'ldilar va sel kelib ani eltti. Shayx ul-islom dedikim, tiriklikda anga suv bermadi va suvsiz o'lturub, ani suvg'a berdi. Ul do'stlari bila mundoq qilur.

348. SHAYX MUHAMMAD SOXARIY R. T.

Shayx ul-islom debdurki, Shayx Muhammad Soxariy uldurki, Mustafo s.a.v. ravzasig'a bordi va dedikim, yo Rasulalloh, sanga mehmonmen. Yo manga ziyofat qil, yo ulki qabringdagi qandillarni ushatay. Birav keldi va ani uyiga eltib ziyofat qildi. Va so'rdikim, Rasul s.a. v.g'a Ne deb erding? Va kular erdi. Soxariy aytqonin aytti va aning so'rg'ani kayfiyatini so'rdi. Ul dedykim, uyquda erdim, Rasul s.a.v.ni tush ko'rdum. Dedikim, bir badxo'y mehmonim bor. Borib ani ag'irla va aytkim, yeringni badal qilkim, bu yer orzu yeri emas.

349. SHAYX AHMAD JUVOLGAR Q. S.

Shayx ul-islom dedikim, ul ham alardindur, Farg'onadindur. Haramda mujovir ermish. Shayx ul-islom Shayx Amudin naql qilibdurkim, bir choq Makkada tenglik tushti. Sufilar kadxudo bo'ldilar va valiyima berur erdilar. Ul ham uylandi. Kecha o'tgandin so'ngra alarg'a dedikim, mendin buxl emas sizga, bu ish noxush ish ermish va bu muddatda manga demadingiz.

350. ABULHUSAYN HADDOD HIRAVIY R. T.

Shayx ul-islom debdurkim, ul buzurg erdi, darvishe mujarrad va zarif, so'fiyaning zurafosidin, Makkada mujovir. Makkadin Shayx Abulabbos Qassobqa keldi va so'rdikim, javonmardlig' nedir? Shayx dediki, javonmardlig' uldurki, harisani yoronlarga'a sovutmag'aysen. Va ul bir qatla ba'zi ish ishtig'olidin yoronlarga'a intizor bergan ermish va harisa alarning ollida sovug'on ermish. Shayx ul-islom dediki, Ahmad Kufoniy dedikim, Abulhusayig'a birav dediki, ul kechaki, mezbonlig'ing bo'lmag'ay, mening sori kel! Ul dediki, ul xud goh-gohdur va ul o'zum uchun keraklikdur. Va ham Ahmad debdurki, ul umrining oxirida rasmiy so'filardin malul bo'lub erdi va dedi: meni o'z qoshingga'elt, elttim. Andin so'ng uch kun tirik erdi, to'rtunchi kun Tengri hukmin butkardi.

351. ABULMUZAFFAR TIRMIZIY R. T.

Oltinchi tabaqadindur. Oti Habbol b. Ahmad. Imom erdi, zohid va Hanbal mazhab. Tirmizda muzakkirlik qilur erdi va Xizr a. s. bila suhbat tutar erdi. Muhammad Homid Doshgardning shogirdidir. Va ul Shayx Abubakr Varroqning. Shayx ul-islom debdurki, aning yaxshi so'zi ko'pdur, muomalot va zuhd va vara' va taqvoda. Shayx ul-islom debdurki, Abulmuzaffar Tirmiziy va aning ustodi Abu Hamid chibinni o'zlaridin qo'rimaslar erdikim, alardin uchub yana birav ustiga qo'nmag'ay, go'yo ul vaqt taqvo ahli kishi borinda chibinni qo'rmas ekandurlar. Va alarg'a ko'p mulohaza qilibdurlar, chibin qo'rug'onin ko'rmaydurlar, hamono bu rioyat jihatidin Tengri alar ishin chibindin kifoyat qilg'andur.

352. MIRCHAI SAFOLFURUSH Q. S.

Shayx ul-islom o'z otasidin naql qilibdurki, Mirchai Safolfurush chiyonni o'z do'konidin ko'tarib, bora yuziga eltib qo'yar ermiş. Va Shayx ul-islom debdur: mening otam hech jonvorni o'lturmas erdi va bu abdol mazhabidur. Va alar abdoldin erdilar va karomat ahli. Biravga vaqt. xush bo'ldi, o'z farishtasin ko'rdi. So'rdikim, kishi ne qilsa, sizlarni ko'rar? Dedikim hech jonvorg'a ozor yetkurmasa. Shayx ul-islom debdurki, Mircha do'konida erdiva birav aning qoshinda. Bir zaifa yetishti va anga dedi, ey zarroq, falon kishi favt bo'ldi, namozig'a bormassen? Ul qo'pib do'konig'a kirdi va muddate qoldi. Ul kishi do'konig'a kirdi, ul yo'q erdi va do'konning ham chiqar yo'li yo'q. Tabassuf bila kelib o'ltirdi, andin so'ng do'kondin chiqti. Ul kishi dedi: qayon bording? Dedi: do'konda erdim Dedi: men ko'rdum, yo'q erding. Dedi: ul zaifani ko'rdungki, biravning favtin aytti. Dedi: bale. Dedi: kishi Yamanda o'lub erdi, borib anga namoz qilib keldim. Bir pora jaz'i Yamaniy ilgida erdi. Ul kishiga tashladi va dedi: bu yo'lda tushub erdi. Ul debdurki, bir kun havoda Balxdin o'tub borurda, bir qubba ko'rdum, anda bir xunyogar bu baytni o'qub erdikim,

bayt:

*[Bir sheri alamsen, sen olamda havopaymo,
Ishq oyatin o'qursen fikring zaru sim ammo]⁽¹⁾.*

Men o'rgandim. Birav anga dedikim, bu qarobalarki yasarsen, bilursen, munda ne nima solurlar? Dedi: sen bor va ko'rkim, ne solurlar? Shayx ul-islom aning o'g'lin ko'rub erdi.

353. SHARIF HAMZA UQAYLIY R. T.

Hiraviy erdi. Balxda bo'lur erdi. Karomot va maqomot sohibi va Xizr a. s.ning suhbatdori erdi va mustajobudda'va erdi. Shayx ul-islomning piridur va aning yoronlari bor erdi, barcha buzurg va karomot iyalari, andoqki, Piri Forsiy va Abdulmalik Iskofva Abulqosim Hannoni va Hasan Tabariy va Orif Ayyor va Abu Mansur Muhammad b. Ali Ansoriy va Shayx ul-islomning otasidin va otasi Abulmuzaffar Tirmiziydin naql qildikim, har kim senga yaxshilik qildi, seni o'ziga vobasta qildi va har kim senga jafu va yamonliq qildi, seni o'zidin vorasta qildi. Rastaliq yaxshiroqki bastaliq? Shayx ul-islom debdurki, yeru ko'k ahlida har kimdin rasta bo'lg'aysen, sud qilg'aysen. Bu toifadin birov Koshg'ar azimati bo'ldi. Bir pir so'rdikim, hech ma'lumung bor? Dedi: Yo'q! Dedi: Maosh bobida ne fikr qilibsen? Dedi: Zarurat bo'lsa, savol qilg'aymen. Dedi: Savol qilg'oningda nima bergan kishimu senga do'stroqdur yo bermagan? Dedi: Bergan. Dedi: Hanuz norasidasen. Kerak erdi bermagan senga do'stroq bo'lsa erdi. Negakim, nima bergan seni andin o'ziga tilar va bermagan o'zidin anga yuborur. Bas, bergondin bermagan yaxshiroq bo'lg'ay va dedi: Boray, to o'zumni bu tariyqqa yasab kelay. Hiriya bordi va bo'ldi, ulcha bo'ldi. Nishoburda bir pir ayttikim, pir Mu'tamir Kuhanduziy munda keldi va dedikim, borcha olamning musofiri bo'ldim. Ne bir olamdin qutulg'on ko'rdum va ne o'zum qutuldim.

354. ORIF AYYOR R. T.

Balxda bo'lur erdi. Sharif Uqayliy ashobidin. Oti Mansurdur. Ul debdurki, derlarki Ali Murtazo r. a. Xaybar eshikin qo'ng'aribdur. Agar Tengrining yorlig'i va Mustafu s. a. v.ning mushohadasi va Zulfiqor menda bo'lsa, Qof tog'in qo'ng'armasam, manga tovon

bo'lg'ay. Shayx ul-islom debdurki, bu—Ali r. a. g'a nuqs emasdurki, tanuqluqdur, ul mazkur bo'lg'ay uch nimaga.

355. ABULHUSAYN SOLBIH R. T.

Ani Shayx ush-shuyux derlar erdi. Sherozda erdi. Buzurg va ro'zgorining yagonasi erdi. Abbas Hiraviyning piridir. Jahon mashoyixi aning xonaqohig'a kelur erdilar. Shayx Abu Muslim Fasaviy ashobidindur. Sherozda xonaqohida o'ttiz yil fuqaroyu masokin xidmatig'a mashg'ul erdi. Va sodiru voridqa it'om qildi. Va ulamoyu sulahodin jam'i kasir aning xonaqohida mujovir erdilar. To'rt yuz yetmish uchda dunyodin o'tti va xonaqohida dafn qildilar. Chun Shayx muhtazar bo'ldi, xodimi Shayx Abdulloh b. Abdurrahmonni yubordi, to aning kafani tartibin qilg'ay. Ul bozorga borib, ikki kafan olib, ikki mayyit tajhizin qildi. Chun keldi, Shayx o'tib erdi. Shayxni quchti, valloh dedi va jon berdi. Va ani Shayxning yonida dafn qildilar. Ul debdurki, muridqa bir mushuk farmonida bo'lg'an yaxshiroqdurki, o'z farmonida, nevchunki, g'ayr bila suhbat Xudoy uchundur va o'zi bila suhbat nafsu havo uchun.

356. SHAYX IMRON SULSIY R. T.

Suls bir kentdir Misr yaqinida. Ul anda bo'lur erdi. Shayx ul-islom debdurki, Ibrohim a. s. tariyqi bu erdikim, mehmonsiz nima yemas erdi. Uyin Abuzzifyon derlar erdi.

Shayx Amu debdurki, Nahovandiy mehmon bo'lmag'uncha qozon osmas erdi. Shayx Abbas Faqir Hiraviy debdurki, Imron Sulsiy kunduz mehmonsiz nima yemas erdi. Ro'za tutar erdi. Qachon mehmon yetsa, aning bila taom yer erdi. Bir kun mehmon kechqurun yetishti. Chun soyim erdi va shom yaqin erdi. Mehmonni so'zga tutdi. To bila iftor qilg'ay. Hamonoki, musofir och erdi va taomg'a intizor tortdi. Ul kecha Haq s. t. Imronning tushiga kirib dediki, ey Imron, sening bizning bila bir odating bor erdi, yaxshi. Bizning dag'i saning bila sunnatimiz bor erdi, yaxshi. Sen odatingni badal qilding, biz ham sunnatimizni badal qilduq! Uyg'ondi ranjur va qayg'uluq. Oz o'tmadikim, Misr Voliysi Suls kentiga bir tarso omil yibordi va ul qattiq zulmlar qildi. Aidoqki, Shayx Imron jalo bo'lib, qochib, Misrga bordi va andin Sherozg'a keldi. Shayx Abbas Faqir debdurki, Sherozda Shayx Abulhasan Solbih xonaqosida erdikim, ul keldi g'arib hol bila. Taajjub qilib, qo'pub, ta'zim qilib, yonig'a o'lturtdi. Hayrat va bexudlug'i ul martabada erdikim, ko'zn ichinda arz hasharotidin bir ushoqroq jonvor boradur erdi. Shayx dedi: ul nedurki, ko'zungda boradur? Shayx Imron dedi: [ko'zimda biror narsa bormi?]⁽¹⁾. Shayx tilar ediki, ko'p rioyatlar qilg'ayki, aning xonaqohig'a ko'p yitib, xizmatkorlig'larin ko'rgon erdiki, shoyad ba'zig'a talofe bo'lg'ay. Shayx Imron turmadi va dediki, muotab kishidurmen. Bo'lmag'oyki, meni tana'umda ko'rub, beganmagoy. Boray va bosh o'z mehnating'a qo'yay, to xud ne kelgay. Shayx Abbas Faqir debdurki, necha kundin so'ngra oni bir buzuqda topdilarki, jon tarkin deb erdi va sichqon bir qulog'in yeb erdi.

357. ABULHUSAYN MARV RUDIY R. T.

Ul Shibliyni ko'rub erdi. Debdurki, Shibliydin so'rdilarki, Akramul-akramin kimdur? Dedikim, uldurki, bir gunahni biravdin karam bila avf qilg'on-din so'ngra, yana ul gunah bila hech kishiga azob qilmag'ayki, men bu gunah bila falon bandamni va do'stumni yorlaqabmen. Shayx ul-islom debdurki, tongla karam shodravonin andoq yoyg'ayki, avvalinu oxirinning gunohi anda gum bo'lg'ay.

358. ABU HOMID DO‘STON Q. S.

Ul Marvda erdi. Shayx ul-islom, debdurki, men bir kishi ko‘rubmenki, oni ko‘ribdur. Ahmad Chashtiy andin so‘rubdurlarki, [hashamat qachon soqit bo‘ladi? Dedi: Suhbat boshlangach hashamat soqit bo‘ladi]⁽¹⁾ Shayx ul-islom dedikim, saqo Abu Homid Do‘stoniy ilkiga suv berdi. Ul suvni ilkida muddate asradi. Saqo dediki, ey shayx, nevcun suv ichmassen? Dedi: bir chibin suv icharg‘a mashg‘uldur. Turubdurmen, to ul ichgay. «Ta‘arruf» sharhida andoq mazkur ermishki, Haq s. t. ta‘zimi anga andoq g‘olib ermishki, chun namozda turar ermish va avvalgi takbirda chun «Alloh» der ermish. «Akbar» demakdin burun behush bo‘lur ermish va yiqilur ermish yillar umri bu nav‘ o‘tdi va ham bu hol bila o‘tdi. Derlarki, ul hargiz o‘zi to‘n kiymas erdi. Muridlari kiydirurlar erdi. Birovga ul to‘nga ihtiyoy bo‘lganda egnidin so‘yib olsa erdi, hech nima demas erdi. Kiydurguchi va olg‘uvchiga ixtiyor erdi, anga yo‘q.

Bir kun bir rafiq bila bir yo‘lda borur erdi. Rafiqi aytdi: Sen munda tur. Mening bu yaqinda juzviy nshim bor. Kelurmen. Bordi va kelmadi. Ul hamul yerda turdi. Qecha azim qor yog‘di. Tonglosi keldi. Ko‘rdikim, ul qor ostida tebranadur. Qorni aritti va dedi: Sen hanuz mundasen? Ul dediki, sen demadingmuki, tur, men kelurmen! Do‘stlar – do‘stlar vafosin asrag‘aylar.

359. BOB FARG‘ONIY Q. S.

Oti Umardur. Farg‘onada bo‘lur erdi. Ul yerda ulug‘ mashoyixii «Bob» derlar.

«Kashf ul-mahjub» sohibi der ermishki, ul avtod ul-arzdindur. Shayx ul-islom debdurki, shayx Amu oni ko‘rib erdi. Ul dediki, bir kun aning qoshida o‘lturub erdim. Birav kirdi va dedikim, duoyi qilki, Sarkab keldi va Sarkab birov erdiki, ul mulkka zarar yetkurur erdi va Bob o‘chog‘ qirog‘ida o‘lturub erdi va oftoba dag‘i o‘chog‘ qirog‘ida erdi. Ayog‘in oftobag‘a urub yiqdi va dedikim, oni yiqdim. Sarkab hamuldam shahr eshigida otdin sarnigun yiqildi va bo‘yni sindi. «Kashf ul-mahjub» sohibi debdurki, Bobning ziyorati qasd qildim. Chun anga yettim. Dediki, ne ishga kelibsen? Dedim: to shayxni ko‘rgaymen – surat bila va andin nazare topqaymen – shafqat bila. Dedi: Ey o‘g‘ul, men falon kundin beri seni ko‘radurmen va to seni mendin g‘oyib qilmag‘aylar, ko‘rgumdur va ul kunni hisob qildim,– mening tavbamning ibtidosi kuni erdi. Andin so‘ngra dedi: Ey o‘g‘ul, yiroq yo‘l qat‘ qilmoq o‘g‘lonlar ishidur. Mundin so‘ngra ziyoratii himmat bila qil! Shaxs anga kari qilmaski, oni ziyorat qilg‘aylar va ashboh zuhurig‘a hech nima bog‘liq emas. So‘ngra xodimasig‘a dediki, ulcha bor, olib kelki, darvesh yesun! Bir tabaq uzum kelturdi va toza uzum chog‘i emas erdi va anda necha ratb Farg‘onada mumkin ermaski, ratb bo‘lg‘ay.

360. ABU MANSUR MU‘AMMAR B. AHMAD ISFAHONIY R. T.

Shayx ul-islom debdurki, ul Isfahon shayxi erdi, buzurg va imom va olim zohiru botin ulumi bila. Shayx Ahmad Kufoniy ani ko‘rub erdi. Andin so‘rdumki, andin hech so‘z yod bilursen? Dedikim, bir kun so‘z asnosida aytur erdiki, [faqir azizdir!]⁽¹⁾. Anga dedimki, bir pirdin bir so‘z tamomdur.

361. ABUNASR SARROJ R. T.

Ani Tovus ul-fuqaro derlar. Ilm fununida komil erdi, riyozatu muomalatda azim shoni bor erdi. «Luma'» kitobining sohibidur. Andin o'zga dag'i tariqat va haqiqat ilmida musannafoti bor. Va maskani Tus ekandur. Va qabri andadur. Va Abu Muhammad Murta'ishning murididur va Sariy Saqatiy va Sahl Tustariyni ko'rub erdi. Derlarki, Ramazon oyida Bag'dodqa yetti. Shuniziya masjidida anga hujra berdilar va darveshlarga imomatni anga tafviz qildilar, iydqacha imomat qildi. Va tarovihda Qur'onni besh xatm qildi. Va xodim har kecha bir tah non aning hujrasig'a eltar erdi. Iyd bo'lg'ach Bag'doddin ketti Hujrasin ko'rdilar, bir oylig' nonki berib erdilar, hujra kunjida mavjud erdi. Bir qish kechasi haqoyiqu maorifda so'z aytur erdi. Vaqti xush bo'ldi va yonadurg'on o't ichinda Tengri taolog'a sajda qildi va yuziga o'tdin osib yetmadi. Shayxdin ul holdin savol qildilar. Dediki, biravki aning dargohida yuzi suyin to'kmish bo'lg'ay, o't aning yuzin kuydura olmas. Andin naql qilibdurlarki, debdurki, har jinozaniki mening qabrim ilayidin o'tkarsalar, mag'fur bo'lur. Va bu bashorat hukmi bila Tus ahli jinozalarni aning qabri ollidin o'tkarib dafn qilurlar.

362. SHAYX ABULFAZL HASAN SARAXSIY Q. S.

Shayx Abulfazl Hasanning oti Muhammad b. Hasandur. Shayx Abunasr Sarrojning murididur. Va Shayx Abu Said Abulxayrning piri. Shayx Abu Saidqa har qachon azim qabz voqe' bo'lsa erdi, Pir Abulfazl Hasan qabrining qasdi qilur erdi va ul qabz bastqa mubaddal bo'lur erdi. Xoja Abu Tohir, Shayx Abu Saidning farzandi debdurki, bizing Shayxqa bir kun qabze voqe' bo'ldi. Giryon bo'lub va dediki, pir qabri ziyoratig'a borurbiz. Ul borurda bast voqe' bo'ldi va vaqtqa sifat mubaddal bo'ldi va Shayxqa maorif eshigi ochildi va har nav' g'arib so'zlardin ma'rifat ayta boshladi. Va darveshlarig'a faryod va yig'lamoq dast berdi va mazorg'a yettilar va qavvoldin bu baytni tiladilar.

Bayt:

*[Bu saxovat va karam ma'dani– shodlik ma'danidir,
Boshqalarning qiblasi Haram bo'lsa, bizniki yor yuzidir]⁽¹⁾*

Shayxning qo'llarig'a ikki kishi kirib qabrg'a tavof beradur erdilar. Va na'ra uradur erdi. Va darveshlar to'nlarini chok qilib, bosh-oyoq yalang tufrog'larg'a ykqiladur erdilar. Bir damdin so'ngraki, orom paydo bo'ldi. Shayx dedikim, bu kunni tarix qilingki, mundin yaxshiroq kun ko'rmagunguzdur. Andin so'ngra muridlarg'a har qaysig'a haj azimati bo'lsa erdi, Shayx ani Pir Abulfazl mazori boshig'a yuborur erdikim, yetti qatla qabrni aylanki, murod hosildur Shayx Abu Said debdurki, [o'z zamonasi shayxlaridan saraxslik Abulfazl Muhammad b. Husayndan eshitdim, aytti: o'tmishni eslamaslik, kelajakka ko'z tutmaslik kerak. E'tibor ayni vaqtga bo'lsinki, bu bandalikning sifatidir. Yana aytti: bandalikning haqiqati ikki narsa: biri Allohga hojatmandlik qilishdurkim, bu bandalikning asosidir. Ikkinchisi Rasululloh s.a. v. ga mutobaat. Bu holatda nafs uchun nasiba ham, rohat ham nazarda tutilmasligi kerak]⁽²⁾.

363. XOLIY NISOBURIY Q. S.

Oti Ahmaddur. Saraxsda bo'lur erdi, ham Saraxsda dunyodin o'tubdur. Buzurg va sohibi valoyat erdi. Aning Muhammad Hasan otlig' bir muridi bor erdi. Har ne dunyolig'i bor erdi, pirig'a sochti. Shayx ul-islom debdurkim, pirg'a bir murid basdur va so'zg'a bir quloq va to'lam yorug'ay, bir subh tamomdur. Ul muridg'a ko'p der erdiki, har ne

manga toza yetkururlar, men sanga toza yetkururmen. Shayx ul-islom debdurki, orif uldurki, har ne yetkurgaylar toza, ul muridlarig‘a yetkurgay toza, Xoliy Nisoburiy o‘tar chog‘da anga kafan fikri qildilar. Ul dediki, manga sizing kafaningiz kerakmaskim, ul meni inoyat etakiga tortti dedi va jon berdi.

364. SHAYX ABULABBOS QASSOB OMILIIY Q. S.

Oti Ahmad b. Muhammad b. Abdulkarimdur. Olim va Tabaristonning muqtadosi erdi. Muhammad b. Abdulloh Tabariyning murididur va ul Abu Ahmad Jurriyning. Azim karomot va tez farosat sohibi erdi va o‘z zamonining qiblayu g‘avsi. To tirik erdi, rihlat anga erdi. Ul debdurki, bu bozorg‘inamiz Haraqoniyg‘a tushgay. Andin so‘ngra Haraqoniyg‘a tushti. Ul ummiy erdi, ammo biyik kalom va nuktalari bor erdi. Tabariston aimmasidin biri debdurki, Tengri afzalidin biri uldurki, ta‘limu ta‘allumsiz birovn andoq qilg‘ayki, agar bizga din usulida va tavhid daqoyiqida mushkul bo‘lsa, andin so‘rg‘aybiz va ul Abulabbos Qassobdur. Shayx ul-islom debdurki, ul maning ayyomimda erdi. Doim ondin, kishi kelur erdi Shayx Amu xonaqohig‘a. Va men oning ahvolin so‘rar erdim. Hech kim oning ahvolin va so‘zni maningdek bilmas. Ul debdurki, vaqt kimiyodur. Shayx Abulabbos ko‘p namoz qilur erdi va bir kun namozda erdi, ko‘rdiki, darveshlardin biri xirqasig‘a bax‘ya tikadur. Har bax‘yaki, tuz kelmaydur, ipin sug‘urub, yangi boshtin tuz tikadur. Shayx namoz salomin berib, Omil tili bila anga dediki, u “saning butungdur”. Shayx Abu Said Abulxayr debdurki, birov Shayx Abulabbos qoshig‘a kelib, andin karomot talabi qildi. Shayx dedi: ko‘rmasmusen bu karomot emas, nedurki, bir qassob o‘g‘li otasidin qassoblig‘ o‘rgandi. Onga bir nima ko‘rguzdilar va oni o‘zidin oldilar va Bag‘dodqa Shibliy qoshig‘a chopturdilar. Bag‘doddin Makkaga chopti va Makkadin Madinaga chopti va Madinadin Bayt ul-Muqaddasg‘a chopti va Bayt ul-Muqaddasda Xizrni anga ko‘rguzdilar va Xizr ko‘ngliga soldilarki, oni qabul qildi va suhbat ittifoqi tushti va munda qaytarib kelturdilar va bir olam ahlining yuzin anga kelturdilar, to xarobotlardin kelurlar va zulmatlardin bezor bo‘lurlar, tavba qilurlar, ne‘matlar fido etarlar va olam atrofidin so‘htalar kelur va oni bizdin tilarlar. Karomot mundin ortuq bo‘lg‘ay? Ul kishi dediki, ey Shayx, karomote kerakki, ko‘rgaymen. Shayx dedi: yaxshi ko‘r, oning karami emasmukin, bir bo‘zkush o‘g‘li buzurglar sadrida o‘lturg‘ay va tufroqg‘a kirmagay va devor aning ustiga yiqilmag‘ay va uy oning ustiga yemirulmagay. Mulk va mulksiz viloyati bor va olatu kasbsiz ro‘ze yer va elga yedirur va bu karomot emasmu?

Bir kuni bir o‘g‘long‘ina og‘ir yukluk tevani Omil bozoridin o‘tkarur erdi va yog‘in yog‘adur erdi. Tevaning oyog‘i balchiqda toyilib, cho‘r ushaldi. O‘g‘long‘ina mutahaynir bo‘lub, yig‘laydur erdi. El g‘avg‘o qilib erdilar. Shayx Abulabbos q. s. anda yetishti va ul go‘dakning yig‘lamog‘in ko‘rdi. Tevaning muhridin tutub, tortib, yuqori boqib dedikim, bu tevaning oyog‘in butkar! Agar butkormassan, nechun bo‘zkush o‘g‘lining ko‘nglin bu go‘dak yig‘lamog‘i uchun kuydurdung? Filhol Tengri taolo ul tevaning oyog‘in butkordi va o‘g‘long‘ina tortti va tebradi. Ul debdurki, borcha olamg‘a, agar tilar erdilar va agar yo‘qki, iyasi bila xo‘y tutmoq kerak, yo‘q ersa ranjg‘a qolurlar. Aning uchunki, oning bila xo‘y tutqon baloga muhtalo ko‘rar. Ul balo anga balo ko‘runmas va ko‘ngli ranj bo‘lmaski, Tengri taolo bizning rizo va saxatimizg‘a o‘z taqdirig‘a tag‘yir bermas. Bas, hukmg‘a rizo mujibi rohatdur. Har kim oning bila xo‘y qilg‘ay, ko‘ngli rohat bila bo‘lg‘ay. Har kim ondin e‘roz qilsa, qazo vurudi bila ko‘ngli ranja bo‘lg‘ay.

365. SHAYX AHMAD NASR R. T.

Mashoyix akobiridindur. Shayx Abulabbos Qassob muosiridur. Husriyni ko‘rubdur. Yigirma haj qilbdurki, ko‘pin ehrom Xurosondin bog‘labdur. Bir kun Haramda bu toifaning asroru daqoyiqin ayturda, bir so‘z tomot iborati bila ado qildi. Haram mashoyixidin ikki yuz sakson tan dedilarki, sen bu so‘zni ne uchun aytting? Va ani Haramdin ixroj qildilar. Ham ul soat Husriy Bag‘dodda uyidin chiqdi va xodimg‘a dedikim; ul yigitki, har yil Xurosondin kelur, agar kelsa, yo‘l bermagil! Ahmad Nasr Bag‘dodqa keldi va Husriy eshikiga bordi. Xodim dediki, falon tarixda Shayx eshikka keldi va dediki, sanga bor bermagaymen. Ahmad bu so‘zdin behush yiqildikim, aning ixroji tarixi bila muvofiq erdi va buncha kunga tortti. Oxir Husriy chiqdi va anga dediki, ul adab tarki g‘aromatig‘aki, sanga voqe‘ bo‘lubdur, Rung‘a bormoq kerak va bir yil kunduz to‘ng‘uz kutmak kerak va kecha ul yerda Tarsus degan mavzedaki, kofirlar musulmonlardin olib buzubdurlar, sabohgacha namoz qilmoq kerak va bir zamon yotmamak kerak, shoyadki mashoyix ko‘ngli seni qabul qilg‘ay. Chun Ahmad sodiq erdi, Shayx bu yurg‘on ishqa qiyom ko‘rguzdi. Chun bir yil tamom bo‘ldi, Rumdin qaytib, Shayx Husriy eshikiga keldi. Muridi dediki, bot kelki, bu kun Shayx yetti qatla eshikka kelib, seni so‘rubdur. Nogoh Shayx chiqa keldi va dedi: yo Ahmad, va valadiy va qurratu ayniy! Ul shodlig‘din labbayk urdi va Haram azimatig‘a bodiyag‘a kirdi. Mashoyix Haramdin istiqbol qilib dedilarki, [Ey otaginam, ey ko‘zimning nuri!]⁽¹⁾.

366. SHAYX ABUALI SIYOH Q. S.

Marv mashoyixining akobiridindur. Shayx Abulabbos Qassob bila va Shayx Ahmad Nasr bila muosir erdi va ustodi Abuali Daqqoq bila suhbat tutubdur. Va ul dehqonliq qilur erdi. Debdurlarki, o‘ttiz yil ul ishga soyimi mahfil erdi. Kunduz ikki tah o‘tmak olib, uydin chiqar erdi, yo‘lda fuqarog‘a yashirin berur erdi. Sho‘rako yemak targ‘ibi qilsalar erdi, uyda nima yeb kelibmen, der erdi. Ul debdurki, har belki urar erdim, agar o‘zgalar urg‘an beldin tufroq chiqar erdi, men urg‘on beldin ko‘ngul nuri chiqar erdi. IIIayx ul-islom debdurki, birav andin so‘rdiki, hech kishi bo‘lg‘ay, elning aybin bilg‘ay? Ul shayx dedi: bo‘lg‘ay! Soyil dediki, bas Olloh sotir ul-uyub bo‘lmag‘ay. Shayx dedi: o‘zungni mendin yashur! Ul kishi o‘zin to‘nlarig‘a chirmadi, filhol andoq shishdiki, to‘nlari yirtildi va yalang‘och bo‘ldi. Shayxqa tazarru‘ qildilar, duo qildi, to ul kishi o‘z holiga keldi. Bir kun biravning iligida kog‘aze ko‘rdi. So‘rdiki, ne kog‘azdur? Dediki, fatvoyedurki, Imom Abu Alik, zamonning muftisidur, javob bitibdur. Shayx dedi: ani Imom qoshig‘a eyt va aytkim, javobda xato qilbdur! Ul kishi ul fatvoni Imomg‘a berib, o‘l so‘zni aytti. Imom taammul qilib, xato qilg‘onin topti. So‘rdiki, Shayx muni o‘qub aytti? Ul kishi dediki, Shayx nima o‘quy olmas. Imom Shayx xidmatig‘a kelib, uzr qo‘lub dediki, agar ul Abu Ali bo‘lmasa erdi, bu Abu Ali do‘zax o‘tig‘a kuyib erdi. Aning vafoti Marvda erdi. To‘rt yuz yigirma to‘rtta, sha‘bon oyi dunyodin o‘tti.

367. SHAYX ABU ALI DAQQOQ R. T.

Oti Hasan b. Muhammad Daqqoqdur. Lison ul vaqt edi va bu fanda vaqtning imomi erdi. Sarih bayoni va fasih lisoni bor erdi. Ko‘p mashoyixii ko‘rub erdi. Nasrobodiyning murididur. To‘rt yuz beshda Zulqa‘da oyi, Nishoburda dunyodin o‘tti. Ustod Abulqosim Qushayriy aning kuyovi majlislarin jam‘ qilib erdi. Ul debdurki, chun muddai ko‘rsangiz etakin berk tutungki, ma‘noliqlar va muhaqqiqlar ketibdurlar. Bu toifadin birav debdurki, bir kun aning majlisig‘a kirdim, bu niyat bilaki, tavakkuldin bir nnma so‘rg‘ayman. Bag‘oyat orig‘ va ulug‘ dastor chirmab erdi. Ko‘nglum anga moyil bo‘ldi. Chun tavakkuldin savolni so‘rdum, dediki, tavakkul uldurki, elning dastorig‘a tama‘

qilmag‘aysen, dedi va dastorni mening sarn tashladi. Ham ul debdurki, har kimni rad qilsalar, andoq borsaki, yana kelmasa, maydon xoli qolg‘ay. Shayx ul-islom dediki, [rad emas, nozdir. Yana kelki, qissa uzundir]⁽¹⁾. Ham ul debdurki, xudro‘y daraxtkim ani parvarda qilmamish bo‘lg‘aylar, barg chiqarg‘ay, vale bor bermagay, bersa dag‘i mazasi bo‘lmag‘ay. Va dedi: men bu tariyqni Nasrobodiydin ta‘lim olibman va ul Shibliydin va ul Junayddin q. a. Hargiz Nasrobodiy nazarig‘a bormadim, to g‘usl qilmadim. Bir muridi bor erdi, bozurgon, bemor bo‘ldi. Shayx aning iyodatig‘a bordi va so‘rdikim, sanga ne bo‘ldi? Ul dediki, kecha vuzu‘ hilurg‘a qo‘ptum, uchamg‘a tobe tushti va qattig‘ og‘riq tutti va isitmag‘a tortti. Shayx dedi: sening bu fuzullug‘ bila ne ishing borki, kecha namoz qilg‘aysen, sanga dunyo murdorin o‘zungdin aritmoq kerak. Birovningki, boshi og‘risa, ul tillo ayog‘ig‘a bog‘lasa, hargiz yaxshi bo‘lmag‘usi va iligi najas bo‘lgan yengin yusa, hargiz iligi arimas. Derlarki, oxir umrida ancha dard ustodg‘a mustavle bo‘lub erdikim, har kun oqshom qarın tomg‘a chiqar erdi va kunas sari boqib aytur erdi: mulk sargardoni, bu kun nechuk erding va nechuk o‘tkarding, hech yerda bu hadisning anduhginig‘a partav soldingmu va hech yerda bu ishning zeru zabar bo‘lg‘anlaridin xabar oldingmu? Bu nav‘ so‘zlar aytur erdi, to kunas botar erdi. Va debdurlarki, oxir umrida so‘zi andoq bo‘ldiki, el idrokidin ojiz erdilar va eshitur kishiga toqat yo‘q erdi. Majlisida o‘n yetti, o‘n sakkiz kishi yig‘ilurlar erdi. Shayx ul-islom debdurki, Abu Ali Daqqoqqa chun so‘z oliy bo‘ldi, majlisi xaloyiqdin xoliy bo‘ldi.

368. ABU ALI SHABBUYI MARVAZIY Q. S.

Oti Muhammad b. Muhammad b. Umar Shabbuyidur. [Uz nohiyasining eng donishmandi va benaziri edi]⁽¹⁾ Abulabbos Sayyoriyning ashobidindur. Shayx Abu Said Abulxayr q. s. debdurki, ustod Abu Ali Daqqoq pir Shabbuyi qoshiga keldi. Va biz Marvda erdik. Va «Sahihi Buxoriy» pir Shabbuyining yodida erdi va biz «Sahihi Buxoriy»ni andin samo‘ qilibbiz va pirg‘a bu ma‘nidin ogohliq erdi. Ustod Abu Ali Daqqoqni bu so‘zga ul kelturdi. Ul Abu Ali Daqqoqg‘a dediki, bu so‘zdin bizga nafase ur! Ustod Abu Ali dediki, bu so‘z bizga bog‘lig‘dur, ochuq emas. Pir dedi: ravo bo‘lg‘ay. Biz niyozimizni hozir qiloli. To sanga bizning niyozimizg‘a so‘z ochulg‘ay. Ul ma‘no o‘tdur va niyoz qav! Ustod Abu Ali qabul qildi va majlis qo‘ydi va minbarg‘a chiqti va hech so‘z anga ochilmas erdiki, el aning ahli emas erdilar. Pir Shabbuyi masjid eshigidin kirib keldi va ustodning ko‘zi anga tushti. Filhol so‘zi ochildi. Chun majlis oxir bo‘ldi. Pir dedikim, sen ul edingki, borsen va biz bu eduk niyoz kerak. Xudovand taolog‘a hech yo‘l niyozdin yaqinroq yo‘qdur. Agar chora toshqa tushsa, ondin chashmalig‘ suv ochar. Bir kun yozki, havo issig‘ va gard erdi. Abu Ali Shabbuyini ko‘rdilarki, borur erdi, so‘rdilarki, ayuxash shayx, qayon borursiz? Dediki, falon darveshlar xonaqohig‘aki, men yetibmenki, har kun osmondin darveshlarga yuz yigirma rahmat yog‘ar. Bataxis qaylula vaqti boradurmenki, onda qaylula qilg‘oymen. Shoyadki ul rahmatlardin manga ham nasibe bo‘lg‘ay. Ulug‘lar debdurlarki, o‘zungni alar orasida sig‘ur va o‘zungni alardin va alarning do‘stlaridin ko‘rguz. Agarchi bilgaysenki ne nav‘ rasvosen o‘zni oshiq ko‘rguz. Agarchi bo‘lmasang to tongla so‘rsalarki, kim sen? Degaysenki, alarning do‘stlaridinmen va so‘zlarin eshitsang, agarchi ma‘nosin bilmasang, bosh tebrat, to tongla degaysenki, alarning bosh tebratguchilaridinmen. Degaylar, kelki, senga haqqidur. Magar oning bila qutulg‘aysen.

*Ishq ahli birla o‘ltur va oshiqliq et guzin,
Har kimki, oshiq ermas onga bo‘lmasin qarın.*

369. SHAYX ABULQOSIM BISHR YOSIN R. T.

Mashoyix ulamosi va avliyo kiboridindur. Jahnada bo‘lur erdi. Uch yuz saksonda dunyodin o‘tubdur. Shayx Abu Said Abulxayr q. s. debdurki, odina kuni otamiz bila masjidida jome‘ga boradur erdik va men yosh erdim va. Qur‘on o‘qur erdim. Yo‘lda Shayx Abulqosim Bishr Yosin yo‘luqdi va dedi: Ey Abulxayr, bu tifl kimningdur? Otam dedi: Bizning. Ulturdi va meni tiladi va yuzin yuzumga qo‘ydi va ko‘zin yashartti va dedi: ey Abulxayr, biz jahondin bora olmadiqki, yer xoli qolur erdi va darveshlar zoye‘ bo‘lur erdi. Emdiki, saning o‘g‘lungni ko‘rduq, emin bo‘lduqki, valoyatlardin bu tiflga‘a nasib bo‘lg‘usidur. Otamga‘a dediki namozdin forig‘ bo‘lsang, oni bizning; qoshimizga‘a keltur! Chun masjidin chiqduq. Otamiz bizni pir Abulqosim qoshiga eltti. Chun savma‘ag‘a kirib, qoshig‘a o‘lturduq. Bir biyik toqcha erdi. Pir otamga‘a ayttikim, bu Saidni egninga ko‘tar. Ul toqda bir nondur. Tushursun! Otamiz bizni ko‘tardi. Ul nonni tushurduk. Arfa o‘tmagi erdi issiq. Shayx Abulqosim ul o‘tmakni oldi va ko‘zin yashartti va ikki sindurdi. Yarimin bizga berdiki, yegil va yarimin o‘zi yedi. Otamiz dediki, bizga hech bu nondin nasib bo‘lmasmu? Shayx dedi: Ey Abulxayr, o‘ttiz yildurki, bu nonni bu toqda qo‘yulubdur va bizga va‘da qilibdurlarki, bu qurs ul kishi ilikidakim isigay, olame aning bila tirilgusidur va bu hadisning xatmi anga bo‘lg‘usidur. Emdiki bu mujda senga basdurki, ul kishi saning o‘g‘lungdur. Shayx Abu Said q. s. debdurki, bir kun Shayx Abulqosim Bishr Yosin qoshida erduk. Dedi: ey o‘g‘ul, tilarsenki, Tengri bila so‘z degaysen? Dedim: Bale, nevcun tilamagaymen? Dedi: har qachon xilvatda bo‘lsang, muni o‘qu va mundin o‘zga o‘quma!

Ruboiy:

*[Jonon, sensiz qarorim yo‘qdur,
Sening ehsonlaringning sanog‘iga yetolmayman.
Tanamdagi har bir tuk tilga aylanganda ham,
Ming shukringdan birini ado qilaolmayman]⁽¹⁾.*

370. SHAYX LUQMON SARAXSIY Q. S.

Aning ibtidoda ko‘p mujohada va riyozati bor ermish va muomala va toati ehtiyot bila erkondur. Nogoh anga kashfe voqe‘ bo‘lubdurki, aqli zoyil bo‘lubdur. So‘rubdurlarki, ul ne erdi va bu nedur? Debdurki, qullug‘ni har necha ko‘prak qildim, andin ko‘prak kerak erdi. Ojiz bo‘ldim, dedim: Ilohi, podshohlarning bandasi qarisa, oni ozod qilurlar. Podshohlar podshohi-sen, bandalig‘ingda qaridim. Meni ozod qil! Nidoeye eshitdimki, ey Luqmon, seni ozod qilduq! Ozodlig‘ni-shonasi bu erdikim, aqlni andin ko‘tardilar va ul majoninning uqalosidin erdi. Shayx Abu Said Abulxayr ko‘p aytur ermishki, Luqmon Tengrining ozodkardasidur amru nahyidin. Shayx q. s. debdurki, bir kecha xonaqoh eshigi bog‘lig‘ erdi va darveshlar yotib erdilar. Biz Shayx Abulfazl Hasan bila suffa qirog‘ida o‘lturub erduk va maorifda so‘z o‘tadur erdi. Bir mas‘ala mushkul bo‘ldi. Luqmonni ko‘rdukki, xonaqoh tomidin uchub, bizning qoshimizga‘a tushti va ul mas‘alani aytdi. Andoqkim, ishkol raf‘ bo‘ldi. Yana uchub, xonaqoh chiqdi. Shoyad bu balandparvozig‘lar jihatidin Shayx Luqmong‘a parrandalig‘ ismi qo‘yilib erdi ekin.

Shayx Abu Saiddin so‘rdilarki, Saraxsda zarif kimdur? Dediki, Luqmon! Dedilar: Subhonolloh, bu shaharda xud andin jo‘lidaroq va sho‘xginroq yo‘qdur. Shayx dedi: G‘alat qilibsiz. Zarif pokiza bo‘lur va pokiza uldurki, hech nima bila payvandi bo‘lmag‘oy va hech kimni ondin payvandsizroq va pokizaroq ko‘rmasmenki, borcha olamda hech nima bila payvandi yo‘qdur: ne dunyo bila, ne oxirat bila, ne nafs bila. Ham Shayx Abu Said debdurki, Pir Abulfazl Hasan suhbatida erdukki, birov kelib dediki,

Shayx Luqmong'a bemorlig'e tori bo'lubdur va bir buzuq rabotda yiqilibdur va uch kundurki, hech kishi bila so'zlashmaydur. Bu kun debdurki, Shayx Abulfazlg'a aytingki, Luqmon boradur. Shayx chun bu so'zni eshitti. Dedikim, boroli! Jamoat bila bordilar. Chun shayx Luqmon oni ko'rdi. Tabassum qildi va shayx Abulfazl Hasan Shayx Luqmonning boshi sari o'lturdi. Ul Pir sari boqar erdi va issiq nafaslar tortar erdi va hech so'z demas erdi. Jam'din birov dedi: «Lo iloha illolloh»⁽¹⁾. Shayx Luqmon tabassum qilib dediki, biz xirojimizni beribmiz va barotimizni olibbiz. Boqimiz tavhid biladur. Ul darvesh dediki, oxir o'zni sog'indurmoq kerak. Shayx Luqmon dediki, bizga Haq dargohida arbada buyurursen. Pir Abulfazl Hasang'a bu so'z bag'oyat xush keldi va dedi: mundoqdurki, ul aytti. Soate bor ediki, nafas munqate' bo'ldi.

371. SHAYX MUHAMMAD QASSOB OMULIY Q. S.

Ul Damag'onda bo'lur erkandur. Abulabbos Qassobning shogirdidur. Shayx ul-islom debdurkim, agar ul va Xaraqoniy tirik bo'lsalar erdi, men sizni anga yuborur erdim, yo'q Xaraqoniyg'aki, ul sizga sudmandroq erdi Xaraqoniydin, ya'ni Xaraqoniy muntahiy erdi, murid andin bahra oz topar erdi. Ham Shayx ul-islom dediki, Muhammad Qassob manga dediki, Hiraviylar sifatidur, ya'ni rahmatu avfu karamg'a aylang'aylar va sifatidin ortiq ko'rmagaylar. Va bu toifaning muomalasi zot biladur, mute' biladurlar, yo'q ato bila. Va har ne andin o'zgapdur, hijobdur.

372. SHAYX ABULHASAN XARAQONIY R. T.

Oti Ali b. Ja'fardur. O'z ro'zgorining yagona va g'avsi erdi. Vaqtning qiblasiki, zamonida rihlat anga erdi. Shayx Abulabbos Qassob aytib erdiki, [bizning bu bozorhamiz Xaraqoniyga o'tadi]⁽¹⁾. Rihlat va ziyorat aning vafotidan so'ngra Xaraqoning'a evruldi, andoqki, ul deb erdi. Ul tasavvuf intisobida sulton ul-orifin Shayx Abu Yazid Bistomiyg'a yetar va oning tarbiyati sulukda sulton ul-orifin ruhoniyaatidin. Shayx Abulhasanning valodati Shayx Boyazid Bistomiyning favtidin muddate so'ngradur va Shayx Abulhasan to'rt yuz yigirma beshda ashuroda seshanba kechasi dunyodin o'tubdur.

Bir kun ashobidin so'rdikim, ne nimadurki, bori nimadin yaxshiroq bo'lg'ay? Dedilarki, shayx aytsunlar! Dediki, ul ko'ngulki, oning yodidini o'zga onda nima bo'lmag'ay! Andin so'rdilarki, so'fiy kimdur? Dedi: kishi muraqqa' va sajjoda bila so'fi bo'lmag'oy va rusum va odot bila so'fiy bo'lmag'oy. So'fiy uldurki, bo'lmag'oy. Hamul debdurki, so'fiy bir kundurki, kunasg'a ehtiyoji bo'lmag'oy va bir kechadurki, oyg'a ehtiyoji bo'lmag'oy va bir yo'qdurki, borliqqa hojati bo'lmag'oy. Ondin so'rdilarki, kishi nedin bilgayki, uyg'oqdur? Dedi: Ondinki, chun Haqni yod qilsa, farqidin qadamig'acha xabardor bo'lg'ay va so'rdilarki, sidq nedur? Dedi: sidq uldurki, ko'ngul so'z aytg'oy, ya'ni oni degayki, ko'nglida bo'lg'ay. Va so'rdilarki, ixlos nedur? Dediki, har ne Tengri uchun qilsang ixlosdur va har ne xalq uchun qilsang, riyodur va so'rdilarki, fano va baqoda so'z aytmoq kimga tegar? Dedi: ul kishigaki, oni osmondin bir tor ipak bila osmish bo'lg'aylar va yele esadurmish bo'lg'ayki, binolarni va yig'ochlarni qo'ng'aradurmish bo'lg'ay va daryolarni anboshta qiladurmish bo'lg'ay va oni o'rnidin tebrata olmag'ay. Debdurki, birov bila suhbat tutmangizki, siz Haq degaysiz va ul o'zga nima degay va debdurki, anduh tilang, to ko'z suyi hosil bo'lg'ayki, Tengri yig'log'uvchilarni suyar. Debdurki, kishi surud etsa va Haqni tilasa yaxshiroqdurki, Qur'on o'qusa va g'ayrni tilasa! Va debdurki, Rasul s. a. v. vorisi uldurki, oning fe'lig'a

iqtido qilg'ay. Ul kishi emaski, kog'az yuzin qaro qilg'ay. Shibliy debdurki, tilarmenki, tilamagaymen. Ul debdurki, bu ham tilamakdur. Va debdurki, qirq yildurki, bir vaqtda men va Tengri ko'nglumga boqar va o'zidin o'zga ko'rmas. [Haqdin boshqaga vujudimda biror zarra, siynamda biror joy qolmadi]⁽²⁾. Va debdurki qirq yildirki, nafsim bir ichgucha sovuq suv va achchiq dug' tilar. Hanuz anga bermaydurmen va debdurki, ulamoyu ibod dunyoda ko'pdur. Sen andin bo'lmoq keraksenki, kunduzni kechaga kechani kunduzga kelturgaysen. Andoqki, begangay. Debdurki, yorug'roq ko'ngul uldurki, anda xalq bo'lmag'ay va ishingning yaxshirog'i uldurki, anda maxluq andishasi bo'lmag'ay va halolroq ne'mat uldurki, kasbing bila bo'lg'ay va rafiqlaring yaxshirog'i uldurki, zindagonligi Haq bila bo'lg'ay.

373. SHAYX ABU ABDULLOH DOSTONIY Q. S.

Oti Muhammad b. Ali Dostoniydur. Laqabi Shayx ul-mashoyix erkandur. Anvo'i ulumda Haq dargohining muhtashamlaridin ermish. Shayx Abulhasan aqronidindur va irodatining nisbati uch vosita bila Shayx Amiy Bistomiyg'a yetarki, Shayx Abu Yazidning birodarzodasidur, aning murididur. To'rt yuz yigirma yettida Rajab oyida dunyodin o'tubdur va umri ellik ikki yil ekandur.

374. SHAYX ABU SAID ABULXAYR Q. S.

Oti Fazlullohdur. Sultoni vaqt va ahli tariqat jamoli erdi va qulub musharrifi. Va aning zamonida barcha mashoyix anga musaxxar erdilar. Odobi tariqatda piri Pir Abulfazl Hasan Saraxsiydur.

Shayx Abu Said debdurki, bir kun keladur erdim, Saraxsning shoristoni eshigida bir tepa erdi kuldin. Shayx Luqmon ul tepa ustida o'lturub, po'stinin yamaydur erdi. Ul biyik ustiga chiqdim va anga nazzora qilur erdim. Va andoq turub erdimki, ko'lagam Shayx Luqmonning po'stinig'a tushub erdi. Shayx Luqmon boqib dedi: Yo Abu Said, seni bir pora teri bila bu po'sting'a tikdik. Andin qo'pti va iligimni tutub, Pir Abulfazl Hasan xonaqohig'a eltti va ani chorladi. Pir kelgach, iligimniki tutub erdi, Pirga topshurdi. Va dediki, muni asrangki, sizingdur! Pir bizing iligimizni tutti. Xonaqohg'a eltti va sufada o'lturdi va bir juzv iligiga tutti. Va anda nazar qilur erdi an-doqki, donishmandlar odatidur. Talabe ko'ksimizda paydo bo'ldiki, ul juzvda ne ekin? Pir bildi va dediki, yo Abu Said, yuz yigirma to'rt ming payg'ambarki olamg'a yubordilar, dedilarki, xalqqa dengki, «Alloh!». Alar ul kishilarga bu kalimani dedilar, bu kalimada mustag'raq bo'ldilar. Shayx debdurki, bu so'z ul kecha bizni uyug'ali qo'ymadi. Tong erta Pirdin dastur tilab, tafsir darsig'a Abu Ali Faqih qoshig'a bordik. Xoja Abu Alig'a avval dars bu oyat erdiki, [«Alloh» deb javob qiling! So'ngra ularni noto'g'ri yo'llarida adashgan hollarida tark eting!]⁽¹⁾.

Ul soat bizing ko'ksimizga eshike ochdilar, bu kalima samo'ida bizi bizdin oldilar. Va Xoja Abu Ali ul tag'ayyurni ko'rub so'rdikim, kecha qayda erding? Deduk: Pir Abulfazl Hasan xidmatida. Dedi: Qo'p, dag'i anda-o'q borki, haromdur sanga, ul ma'nodin munga kelmak. Biz qo'pub, Pir xidmatig'a borduk, volihu mutahayyir va barcha bu kalima bo'lg'an. Chun Pir Abulfazl bizda ul hol ko'rdi, dedi: Yo Abu Said!

Bayt:

[Qattiq mast bo'libsan, baland-pastni bilmaysan.]

Hushyor bo'! O'z aslingni yo'qotma!)(²).

Dedim: Ey Shayx, ne buyurursen? Dedi: Kir va o'ltur va bu kalimaga mashg'ul bo'li, bu kalimaning sening bila ishlari bor. Chun Pir Tengri rahmatig'a vosil bo'ldi, bizga suluk tariqida vaqoye' ashkolin qilur kishi qolmadi. Chun Shayx Abulabbos xidmatig'a Omulg'a borduq va bir yil Shayx xidmatida bo'lduq. Debduurlarki, Shayx Abulabbosning xonaqohida so'fiylar jamoatxonasi mavzei bor erdiki, Shayx qirq bir yil anda bo'lg'ondur. Agar darveshlar orasida biri kecha namoz qilsa, Shayx der erdiki, ey o'g'ul, sen uyuki, bu qari xar ne qilur, sizing uchun qilurki, aning hech nimaga ehtiyoji yo'q turur. Va hargiz ul bir yilda Shayx Abu Saidg'a demadiki, sen yotqil, yo namoz qilmag'il! Va anga o'z xilvatining o'trusida uyg'ina berib erdi. Bir kecha Shayx Abulabbos uyidin chiqdi, magar fasd qilib erdi va raginin boshi ochilib erdi. Va Shayx Abu Saidning bu holdin xabari bor erdi, qo'pti va bot hujrasidin chiqdi va Shayx qoshig'a keldi va Shayxning xirqasin yudi va o'z xirqasin chiqarib Shayxga tutaberdi va Shayx olib kiydi. Va Shayxning xirqasin namozi qilib, ham-ul oqshom-o'q qurutub Shayx nazariga kelturdi. Shayx xirqani Shayx Abu Saidga-o'q ishorat qildikim, kiyg'il! Shayx Abu Said kiyib, o'z zoviyasig'a bordi. Tong ertakim, jamoat qo'ptilar va hozir bo'ldilar, Shayxning xirqasin Shayx Abu Said egnida ko'rdilar va Shayx Abu Said xirqasin Shayx egnida, taassub qildilar. Shayx dedikim, bale, o'tgan oqshom nisorlar bor erdi va barcha bu Mehnaliq yngitning nasibi bo'ldi, muborak bo'lsun anga! Ustoz Abu Solihki, Shayxning muqrisi erdi, bemor bo'ldi. Xazrat Shayx Abubakr Muaddabg'aki, farzandlarining adibi erdi, dedikim, davot va qalam keltur va kog'azki, Abu Solih uchun bir nima bitayli! Ul hozir qilg'ach, bu ruboiyni buyurdikim, bitidi.

Ruboiy:

*[Hurlar nigorimni ko'rish uchun saf tortdilar.
Rizvon taajjublanib, qarsak chalib yubordi. U
qoraxol yuzlarga parda tortti. Abdol qo'rqqanidan
«Qur'on»ga changal urdi]⁽³⁾.*

Va Abubakr Muaddabg'a dedikim, eltib, Abu Solihg'a bog'ladi. Filhol sihat topti va hamul kun chiqdi. Hamul dastur bila bu ruboiyni soyir marazig'a o'qurlar va naf' yetkururlar. Va ba'zi akobir sharhlar bitibdurlar. Shayxdin so'rdilarki, tasavvuf nedur? Dediki, [miyangdagi borini chiqarib tashla! Qo'lingdagi borini ehson qil! Boshintga nima kelsa, xotirjam. qarshi ol!]⁽⁴⁾ Va ham Shayx debdurki, [Alloh basdur, qolgani havasdur, tiyilmog'i shart bo'lgani – nafs-dur]⁽⁵⁾. Shayx juma kechasi xufton namozi vaqti to'rt yuz qirqda Sha'bon oyi dunyodin o'tti. Va umrlari ming oy erdi. Alarning zikrida qalam ojizdur, bitilgandin mabsutroq tilagan «Nafahot ul-uns»da ko'rsun. Va barcha holatlari maqomotlaridakim, niyozmandlardin ba'zi bitibdurlar, bordur. Va ul el orasida ko'pdur – magar andin bahra vofiy topqaylar.

375. SHAYX ABULQOSIM GURGONIY Q. T. S.

Oti Alidur. O'z zamonida benazir ermish va o'z fanida bebadal. Aning nisbati uch vosita bilaki, Shayx Abu Usmon Mag'ribiydur va Shayx Abu Ali Kotib va Shayx Abu Ali Rudboriydur, sayyid ut-toifa Junayd q. s.ga yetar. Anga qaviy hol erkandur andoqki, asrida barchaning yuzi aning ostonig'a erkandur. Va muridlar voqeasi kashfida oyati erkandur. Va «Kashf ul-mahjub» kitobining sohibi debdurki, bir qatla voqeaye tushti, hallining tariqi manga mushkil erdi. Shayx Abulqosim xidmatig'a yuzlandim. Ani

uyining eshigidagi masjidida toptimki, manga tushgan voqeani masjidning bir sutunigʻa aytadur erdi. Soʻrmay javobimni toptim. Va dedim: Ayuhash-shayx, bu mening voqeamdurki, sendin hallin soʻrgʻali kelib erdim. Shayx dedi: Ey oʻgʻul, bu sutunni bu zamon Haq taolo notiq qilib erdiki, mendin bu voqea savolin qildi.

Bir kun Tusda Shayx Abulqosim Gurgoniy bila Shayx Abu Said Abulxayr oʻlturub erdilar bir taxtda. Va darveshlar ilaylarida turub erdilar. Bir darveshning koʻngliga kechtikim, ayo bu ikki buzurgning manzalati ne erkin? Shayx Abu Said ul darvesh sari boqib dediki, har kim tilasaki, ikki podshohni bir yerda bir vaqtda bir taxtda koʻrgay, koʻrsun! Darvesh chun ul ikki buzurgga boqdi, Haq taolo hijobni aning koʻzi ollidin oldi, to Shayxning soʻzining sidqi anga maʼlum boʻldi. Yana koʻngliga oʻttiki, ayo bu kun yer yuzida Haq taoloning bu ikki buzurgvordek hech bandasi bormu erkin? Yana Shayx Abu Said aning sari boqib dediki, muxtasar mulke boʻlgʻayki, anda har kun Abu Said va Abulqosimdek yetmish ming kelmagay va yetmish ming ketmagay.

376. XOJA MUZAFFAR AHMAD B. HAMDON Q. T. S.

Kuniyati Abu Ahmaddur. Haq taolo anga rayosat masnadida bu eshikni ochdi va karomat tojin aning boshigʻa qoʻydi. Oning yaxshi bayonni va oliy iborati bor erdi fano va baqoda. Shayx Abu Said Abulxayr q. s. debdurki, bizni bu dargohda bandaliq yoʻlidin kelturdilar va ani xudovandlik yoʻlidin, yaʼni biz mujohada bila mushohada toptuq va ul mushohadadin mujohadagʻa keldi. Bir kun Xoja Muzaffar Nuqonda ay-tur erdiki, bir paymona tarigʻdin bir dona Shayx Abu Said Abulxayrdur, boqi barchasi men. Shayxning bir muridi hozir erdi, sargarm boʻlib, hazrat shayxqa kelib, bu soʻzni aytdi. Shayx dediki, ul bir dona ham alardurlar. Biz hech nima emasmiz!

377. XOJA MUHAMMAD MAʼSHUQ TUSIY Q. T. S.

Oti Muhammaddur. Majonin uqalositindur. Azim buzurgvor va sohibhol ermish. Tusda boʻlur ermish va qabri ham anda-oʻqdur. Ul vaqtiki, Shayx Abusaid Abulhayr Mehnadin Nishobur azimati qilibdur, bir kentgaki, Tus navohisida boʻlgʻay, yetganda bir darveshni yiboribdurki, Xoja Muhammad Maʼshuq Tusiydin ijizat tilagilki, oning shahr va viloyatigʻa kirolimu, yoʻqmu? Ul darvesh borgʻoch, shayx darveshlar bila otlandi va ul darveshning keynicha Tusgʻa mutavajjeh boʻldilar. Ul darvesh Xoja xizmatigʻa yetib, risolat izhori qildi va Xoja buyurdikim, bor, aytki, kirsun! Chun bir yigʻochqa yetkanda, Shayxning oti yurumadi va ilgari qadam qoʻymadi. Chun ul darvesh xabar kelturdi. Shayx yaksar Xoja Muhammad Maʼshuq xizmatigʻa bordi. Ul istiqbol qilib, shayxni quchub dedi: Forigʻ boʻlki, bu navbatki, munda uradurlar, bir necha kundan soʻngra saning dargohingda chalilgusidur! Va bu Muhammad Maʼshuq qabopoʻsh turk erdi. Bir kun Tusning jomeʼida Shayx Abu Said majlis etadur erdi. Ul yetib, toʻning bir bogʻin bogʻladi. Shayx xomush boʻldi va tili soʻzga uyurulmadi. Chun lahzaye oʻtdi. Shayx dedi: Ey asr sultoni va ey vujud sarvari, toʻning bogʻin yeshki, yetti koʻk va yerni ul band bila bogʻlading! Ul bogʻni yeshgach, Shayxgʻa takallum. yoʻli ochildi.

378. AMIR ALIYI ABU Q. T. R.

Ayn ul-quzot baʼzi maktubotida aning bayonidakim, gʻayb va huzur hech navʼ bila yakson boʻlmas, balki koʻngul boʻvujudi qurb ul-qulub qurb ul-abdon taqozosi ham qilur. Debdurki, Mir Ali Abu buzurg pire erdi. Bir muridi bor erdi, oti Muhammad Shahrobodiy. Bir kun ul muridni bozorga yubordi, bir nima kelturgali. Ul bozorga bordi,

hamono ul nimani olur vajah hozir yo'q erdi, filhol o'zin sotti va Pir tilagan nimani olib yubordi. Chun necha kun bu savdodin o'tti, ul kishiki, ul muridni sotqun olib erdi, aning qilg'an ishiga muttale' bo'ldi, ani ozod qildi, to Pir qoshig'a keldi. Amir Ali anga dedikim, ey javonmard, necha ming yil bizing jonimiz g'aybda sening ofarinishing ishida kuyar erdi, ul bas ermas erdiki, bu zohir firoqi ham kerak erdi, bir hafta zohir qurbi ham kerak.

379. SHAYX ABU ABDURRAHMON SULAMIY NISHOBURIY Q. T. S.

Oti Muhammad b. Husayn b. Muhammad b. Muso Sulamiydir. «Haqoyiq» sohibi tafsiri va mashoyix tabaqotining sohibi. Va bulardin boshqa dag'i tasnifoti bor. Va Shayx Abulqosim Nasrobodiyning murididir va xirqa aning iligidin kiyibdur. Va Nasrobodiy Shibliy murididir va Shayx Abu Said Abulxayr Pir Abulfazl Hasan favtidin so'ngra aning suhbatig'a yetibdur va aning iligidin xirqa kiyibdur. Va Shayx Abu Abdurrahmon Shayx Abu Said q. s. uchun tazkira, o'z xatti bila bitibdur. Va ul bu ekandur: [Bobom Abu Amr b. Nujayd Sulamiyning shunday deganini eshitdim: Abulqosim Junayd b. Muhammad Bag'dodiy debdur: tasavvuf xulqdir. Kimki sendan xulqda ustun bo'lsa, tasavvufda ustundir. Xulq haqida aytilgan eng chiroyli gap – Shayx ul-islom Abusahl Sulukiyning gapidir. «Xulq – e'tirozdan voz kechishdir»]⁽¹⁾.

Va ham ul debdurki, [So'fiy uchun ikki narsa shart: ahvolda sodiqlik va muomalada odo] ⁽²⁾. Va Yofe'iy tarixidadurkim, Shayx Sulamiy to'rt yuz yigirma ikkida dunyodin o'tubdur.

380. HUSAYN B. MUHAMMAD MUSA SULAMIY Q. S.

Shayx Abu Abdurrahmonning otasidir. Mashoyixi kibordindur. Shayx Abdulloh Muborak va shayx Abu Ali Saqafiy bila suhbat tutubdur va Shibliyni ko'rubdur va doimiy mujohadasi bor ermish va ulum va muomalotda komil ermish. Chun shayx Abu Abdurrahmon mutavallid bo'lubdur, har mulkiki bor ekandur, sotib sadaqa beribdur. Anga debdurlarki, sanga o'g'ul farzand bo'ldi. Oning uchun hech nima asramading. Debdurki, agar solih bo'lsa [u solih bandalarga yor bo'lur]⁽¹⁾ va agar mufsid bo'lsa, men bori anga fasod olati bermamish bo'lg'aymen. Ul uch yuz qirq va bir nimada dunyodin o'tubdur.

381. ABUSAHL SU'LUKIY R. A.

Oti Muhammad b. Sulaymon Su'lukiydur. [U shariat ilmida o'z davrining imomi, do'stu dushman uning peshvoligiga hamfikir edilar. Shibliy, Murta'ish, Abu Ali Saqafiy bilan hamsuhbat bo'lgan. Abu Hasan Fumanjiy, Abu Nasr Safforiy Nishoburiy bilan do'st bo'lgan. Yaxshi samo' qilardi, xushvaqtlari bor edi]⁽¹⁾. Shayx Sulamiy debdurki, Abusahl Su'lukiydin samo'ni so'rdilar. Dediki, [samo' – haqiqat ahli uchun mustahab, olimlar uchun muboh, fosiq va fojirlar uchun makruhdur]⁽²⁾. Ul debdurki, hargiz ilig jaybing'a solmayman va biriima to'kmagaymen va manga quflu kalide yo'q erkandur. Va ham ul debdurki, [zahmat tortgan kishiga martabada o'zini tenglashtirgan – haddan oshganidir]⁽³⁾. Shayx Abu Abdurrahmon Xo'taniy debdurki, ne uchun mundoq Demaydurki, [zahmat tortgan kishiga martabada o'zini tenglashtirgan xato qilibdi]⁽⁴⁾. Shayx ul-islom debdurki, bu yaxshiroqdur. Hech kishi men degandek demaydurki, ani tilamak bila topsa bo'lmas, ammo tilagan topar. Va ham Sahl Su'lukiy debdurki, [kimki vaqtidan oldin maqom-mavqega yetsa, xorlikka yuz tutadi]⁽⁵⁾. Bir kun Shayx Su'lukiy

darsda dediki, barcha Qur'onda manga bu ajab kelurki, Allohu taolo Musog'a ayttiki, [men o'zimga seni tanladim]⁽⁶⁾. Shayx ul-islom debdurki, manga hasaddurki, bu so'zgak, ul aytibdur. Shayx Abusahl Su'lukiy Nishoburiy uch yuz oltmish to'qqizda dunyodini o'tti va o'g'li Abu Tayyib to'rt yuz to'rtta Rajab oyi o'tti.

382. SHAYX ABULQOSIM QUSHAYRIY R. T.

Oti Abdulkari b. Havozin Qushayriydur. «Latoif ul-ishrat» tafsirining sohibidur. Va anga harfanda rasoyil va har ilmda tasonif bor. Abu Ali Daqqoqning murididur va Abu Ali Formadiyning ustodi. To'rt yuz oltmish beshda dunyodini o'tubdur. «Qashf ul-maxjub» sohibi debdurki, ul debdurki, [So'fiy zotiljam kabidir: avvali alahsirash, oxiri: jimlik! Agar mustahkam bo'lsang, jim bo'lasan]⁽¹⁾. Va ham ul debdurki, [tavhid – «Alloh» ismi zohir bo'lganda rasm va tabiat asarining zavol topishi, tajalliy nurlari porlaganda, begona narsalarning foniy bo'lishi, ilohiy haqiqatlar oshkor bo'lganda maxluqotlarning arzimaslighi, zikri ulug' Jabborga yaqinlik mavjud bo'lganda ag'yorlarning ko'rinmasligidir]⁽²⁾.

383. SHAYX ABULQOSIM SHAQONIY Q. S.

Oti Ahmad b. Muhammaddurur: Usulu furu', funun va ulumida imom erdi, ko'p mashoyix diydoridin bahramand. «Kashf o'l-mahjub» sohibining ustodidur. Ul debdurki, hech kishi ko'rmaydurmenki, shar'ni ul ta'zim qilg'ancha qilmish bo'lg'ay. Dunyoyu uqbodin payvasta nafir erdi. Ul debdurki, [bir yo'qlik istaymanki unga qaytish bo'lmasin!]⁽¹⁾. Va g'ayri arabiy der erdiki, har kishiga bir muholni tilamak bor, manga bir muholni tilamakdurki, yaqin bo'limg'ay. Va ul budurki, tilmanki, Haq taolo meni bir adamg'a eltkayki, hargiz ul adamg'a vujud bo'limg'ay, ne uchunki maqomotu karomotdin har neki bor, barcha hijobu balodur. Va odame ul hijobu balog'a oshiq. Io'qlug' diydorda yaxshiroqki, orom hijobda. Chun Haq taolo boriydurki, anga adam ravo ermas. Ne ziyon qilg'ayki, aning mulkida men yo'qe bo'lsamki, hargiz ul yo'qqa borlig' bo'lmasa. Ham «Kashf ul-mahjub» sohibi debdurki, bir kun aning qoshig'a kirdim, o'qiydur erdikim, [Alloh bundoq bir misol keltirur: hech narsaga kuchi yetmaydigan birovga qaram qul...]⁽²⁾ va yig'laydur erdi va qichqiradur erdi. Sog'indimki, oxir bo'lg'usidur. Dedim: ayyuhash-shayx, ne holdur? Dedi: o'n bir yildur, to dardim bu yerga yetibdur va mundin o'ta olman. Bir kun Shayx Abusaid Abulxayr Nishoburda o'z xonaqohida o'lturub erdi. Sayyid Ajalki, Nishoburning ulug'i erdi, Shayx yonida o'lturub erdi. Shayx Abulabbos Shaqoniy keldi. Shayx ani Sayyid Ajaldin yuqoriroq o'lturtti. Sayyid andin ranja bo'ldi va ko'ngliga dovarlig' kirdi. Shayx Sayyid sari boqib dediki, siz bu toifani Mustafos. a. v. uchun sevarsiz va biz bu toifani Haq s. t. uchun sevarmiz. Shayx Abulabbos debdurki, bir kun uyimda kirdim, bir sarig' itgina yotib erdi. Ani quvlay dedim, yugurdi va etakim ostig'a kirdi va g'oyib bo'ldi.

384. ABULFAZL HASAN HATLIY R. T.

Bayt ul-Jinda vafot topubdurki, Dimishqning yaqinidur. «Qashf ul-mahjub» sohibi debdurki, tariqatda mening iqtidom angadur. Tafsir va rivoyat ilmida olim erdi. Husriyning muridi va sohibi sirri, Abuamr Qazviniy va Abulhusayn Solbih aqroni. Oltmish yil uzlatda eldin qochar erdi va otin eldin itirur erdi va ko'prak Lug'om tog'ida basar eltur erdi. Uzun umr topti va yaxshi oyotu karomot iyasi bo'ldi, Va mutasavvifa libosida emas erdi, rusum ahli siyratida bo'lur erdi. Men andin muhibrok ko'rmaydurmen. Ul debdurki, [dunyo bir kundir, unda bizning vazifamiz ro'zadir]⁽¹⁾.

385. ALI B. USMON B. ABI ALI JULLOB G‘AZNAVIY Q. S.

Kuniyati Abulhasandur. Olim va orif erdi va Shayx Abulfazl b. Hasan Xatliyning murididir. Qo‘p mashoyix suhbatig‘a ham yetibdur. «Kashf ul-mahjub» kitobining sohibidurki, bu fanda mashhur va mo‘‘tabar kitobdur. Ul debdurki, Shayx ul-mashoyix Abulqosim Gurgoniy q. s.din so‘rdumki, darveshga noguzir nima nedurki, faqir otin anga itloq qilsa, bo‘lg‘ay? Dedi: Uch nima: biri ulki, tuz yurun tika olg‘ay; yana ulki, chin so‘z ayta va eshita olg‘ay; yana ulki, oyog‘in tuz yerga ura olg‘ay. Jam‘e darveshlar hozir erdilar. Dedukki, keling, har qaysimiz bu so‘z ma‘nisida taammul qilib, bir so‘z deyli! Har biri bir so‘z dedilar. Navbat manga yetganda dedimki, yurunni tuz tikmak ul bo‘lg‘ay: Faqr yuzidin tikkay, yo‘qki ziynat yuzidin. Agar ruq‘ani xirqag‘a faqr bila tiksang, egri tiksang dog‘i tuzdur va chin so‘z ul bo‘lg‘ayki, kishi oni hol yuzidin aytg‘ay va eshitgay. Yo‘qki, minnat yuzidin va haq vajd bila onda tasarruf qilg‘ay. Yo‘qki, hazl bila va zindagonlig‘ yuzidin ani anglag‘ay, yo‘qki, aql bila. Va oyog‘in tuz yerga urmoq ul bo‘lg‘ayki, vajd bila yerga urulg‘ay, yo‘qki lahv bila. Va bu so‘zni biaynihi Shayx hazratida naql qildilar, dediki, (Ali rost so‘zladi. Alloh unga yordam bersin!]⁽¹⁾.

386. XOJA AHMAD HAMMOD SARAXSIY R. T.

«Kashf ul-mahjub» sohibi debdurki, ul muboriz uli-bod erdi va muddate maning rafiqim erdi va oning holotidin ko‘p ajoyiblar bilurmen. Bir kun ondin so‘rdumki, saning bu ishga kirgoning ibtidosi ne erdi? Va dediki, men bir qatla Saraxsdin chiqib, biyobong‘a bordim va tevalarim bor erdi. Alarning muhofazatin qilur erdim va och bo‘lmog‘ni sevar erdim. Va har ne ilkinga tushsa, yana birovga berur erdim va ko‘nglumga Tengri taoloning bu qavli toza bo‘lur erdiki, [ular hijrat qilib kelganlarni suyurlar]⁽¹⁾. Va bu toifag‘a e‘tiqodim bor erdi. Bir kun biyobonda bir arslon paydo bo‘ldi. Bir tevani bosdi va saqat qildi va biyikka chiqib, bir go‘kradi. Ul tegradagi sibo‘ va bo‘ri va tulku va shaqol yo‘sunlug‘ jonvorlar jam‘ bo‘ldilar va arslon tevani alar ilayiga qo‘yub, o‘zi biyik boyirg‘a chiqib o‘lturdi, to alar barcha to‘ydilar. Arslon biyikdin indiki, o‘zi ham andin tu‘ma qilg‘ay. Ko‘rdi, bir oqsoq tulku keladur, yana yondi va o‘lturdi. Ul ham o‘z voyasin hosil qilg‘ondin so‘ngra indi va andin tu‘ma qildi va men nazzora qilur erdim. Chun yemakdin forig‘ bo‘ldi. Maning sori boqib, fasih til bila dediki, yo Ahmad, luqma iysori itlar ishidur. Eranlar iysori jondur. Chun men bu burhonni andin ko‘rdum. Holim mutag‘ayyir bo‘ldi va olamning barcha ishidin ilik tortib, bu ishga mashg‘ul bo‘ldum va ishimning ibtidosi bu erdi.

387. ADIB KUMANDIY R. T.

Ul «Qashf ul-mahjub» sohibining Muosirlaridandir. Debduurlarki, yigirma yil ko‘prak avqot ayog‘ ustiga turub yerdi, magar tashahhud vaqtiki, o‘lturur erdi. Andin so‘rdilarki, ne uchun o‘lturmassen? Dediki, manga hanuz ul daraja yo‘qdurki, Haq s. t.ning mushohadasida o‘lturg‘aymen.

388. ABULHASAN MUSANNO R. T.

Oti Ali b. Musannodur. Shayx Abusaid Abulxayr q. s. debdurki, yigitligim chog‘ida Astrobodda Abulhasan Musanno qoshig‘a bordim. Va ul shukuhliq pir erdi. Va Shibliy bila suhbat tutub erdi va oralarida niqorlar o‘tub erdi. Darvishe manga aytteki, aytqilki, bizga Shibliydin hadise aytsun! Men iltimos qildimki, ayyuhash-shayx, bizga Shibliydin hadise ayt! Dediki, ne uchun burun Rasul s.a.v. din so‘z tilamading? Dedim: ikkalasidin

ayt! Dedi: Rasul s.a.v. debdurki, agar mening otinga «Al-Kahf»din o'zga sura inmasa erdi, ham kofiy erdi. Ham shayx Abusaid q. s. debdurki, Shayx Abulhasan Musanno dedikim, Bag'dod jome'ida Shibliyning majlisi qirog'ida turub erdim. Birav bu toifa kisvatida Shibliydin savol qildikim, [ey shayx, vasl nima?]⁽¹⁾. Shibliy anga boqib dedikim, [Ey vasl haqida so'rovchi, ikki tarafdin kechsang visolga yetasan]⁽²⁾. Soyil dedikim, [ikki taraf ni-ma?]⁽³⁾. Shibliy dedikim, [sizlarni ro'parangizdagi Allohdan to'sib turgan cho'qqi]⁽⁴⁾. Soyil dedikim, [u cho'qqi nima?]⁽⁵⁾. Shibliy dedikim, [dunyo va oxirat! Chunonchi rabbimiz aytadi: orangizda dunyo istaganlar ham, oxirat istaganlar ham bor edi]⁽⁶⁾. [Xo'sh, Xudoni istovchi qayerda?]⁽⁷⁾. Andin so'ngra Shibliy aytdikim, [agar Alloh desang, U Allohdir. Agar jim tursang ham u Allohdir; yo Alloh, yo Alloh U! Va hech kim bilmaydiki, U nima? U pokdir, U pokdir, U yakka yagonadir, uning tengi yo'q]⁽⁸⁾. Andin so'ngra g'ashe qildi va bexush yiqildi, ani ko'tarib uyiga eltilar.

389. SHAYX AHMAD NAJJOR ASTROBODIY Q. S.

Shayx ul-islom dediki, ul Xurosonning mashoyixidindur. Shibliy va Murt'ish bila suhbat tutubdur. Bir qatla Shibliy aning shoribaynin olib erdi. Ul debdurki, andin so'ngra hargiz yana olmoqqa ehtiyoj bo'lmadi.

390. SHAYX ABU ZUR'A ROZIY Q. S.

Oti Ahmad b. Muhammaddur. Shayx ul-islom debdurki, men uch kishi ko'rubmenki, ani ko'rubdurlar. Shibliyning shogirdi ermish. Munbasit kishi ermish. Anga ta'n qilibdurlarki, doyim tiybat qilursen. Ul debdurki, manga mundin o'zgaki bir so'z degaymenki, darveshlar kulgaylar, hech sarmoya yo'qdur. Shayx ul-islom debdurki, ani dunyodin o'tgandin so'ngra voqe'ada ko'rubdurlar, holin so'ribdurlar. Debdurki, meni ilayiga tiladi va dediki, sensenki zirih kiyding mening dinimg'a, mening xalqimg'a? Dedim, bale⁽¹⁾ Dedi: Ne uchun xalqimni manga qo'ymading va ko'nglung yuzin manga kelturmading?

391. SHAYX ABU ZUR'A ARDABILIY Q. S.

Oti Abdulvahhob b. Muhammad Ayyub Ardabiliydur. Olim va zohid ermish. Ko'p safar qilibdur. Shayx Abu Abdulloh Xafif bila hamroh bo'lubdur. Derlarki, Shayx Abu Abdulloh Xafif Hijoz azimati qildi va Abu Zur'ani ko'rgali bordi. Ul islang'on yaxna et kelturdi. Abu Abdulloh andin yemadi va safarga azimat qildi. Biyobonda yo'l ozitib, necha kun yegulik topmadilar. Halok bo'lur chog'da bir it ko'zlariga yo'luqdi, zaruratdin ani o'lturub ulashtilar. Shayxqa aning boshi tegdi. Shayx tanaffurdin ta'ammulda erdiki, oyo yesa bo'lg'aymu yo yo'q? Imom Molik mazhabi bila yemakka xotir qaror berdi, ammo boshi sa'b erdi. Ul itning boshi tilga kelib dediki, bu ul kishining sazosi, Abu Zur'a uyida islang'an etni yemagay. Shayx safardin qaytti va Shayx Abu Zur'a uyiga borib, istihlol qildi va bihillik tiladi va andin so'ngra safarg'a chiqdi. Debduurlarki, Abu Zur'a umrining oxirida so'fiya bila muxolafat ustida bo'ldi, shoyadki, ba'zi bila erdi ekin. To'rt yuz o'n beshda dunyodin o'tti.

392. ABU ABDULLOH MUSHTAHYR BOBUNIY Q. S.

Qabri Sherozning mashhur mazorotidindur. Ul ermishki, debdurki, [kurd bo'lib uxladimu arab bo'lib uyg'ondim]⁽¹⁾. Va bu qissa mundoq ermishki, ul kurdardin ermish. Bir kun Sherozg'a kelibdur va madorisdin ba'zig'a kiribdur va ko'rubdurki, ilm talabasi ulum

darsi va mubohasasig'a mashg'uldurlar. Alardin savol qilibdur. Barcha kulushubdurlar. Ul debdurki, tilarmen, sizning bu aytishadurg'on so'zlarinigizdin o'rganganmen. Ular hazl va istehzo yuzidin debdurlarki, agar tilasangki, donishmand bo'lg'aysen, bu kecha uyungning saqfidin bir ip bila oyog'ingdin bog'lab, tong otquncha degilki, «ko'zburah usfurah» [kashnich chumchuq]⁽²⁾ki, ilm avvobi senga ochilur. Ul bormish, alar degandek qilmish. Chun niyati va husn talabi sidq bila ermish. Tong otg'och, Haq s. t.aning ko'ngliga laduniy ilm eshikin ochmish. Andoqki, har g'omiz mas'alada ul fan ahli bila taloshib, alarg'a g'olib kelur ermish va bu bo'la olmas, juz valoyat osori.

393. SHAYX ABU ABDULLOH BOKU.

Oti Ali b. Muhammad. b. Abdulloh. Ibn Bokug'a mashhurdur. Shayx Abu Abdulloh Xafifni ko'rubdur. Va Sherozdin Nishoburg'a safar qilibdur. Shayx Abulqosim Qushayriy va Shayx Abusaid Abulxayr q. s. bila suhbat tutubdur. Va Shayx Abulabbos Nihovandiy bila muddate musohib bo'lubdur. Va oralarida tariqat bobida ko'p so'zlar o'tubdur. Va Shayx Abulabbos aning fazlu sabqig'a e'tirof qilgan ekandur. Aydin so'ngra Sherozg'a murojaat qildi va bir tog' mag'orasida munzaviy bo'ldi va barcha so'fiya va ulamo va fuqaro aning suhbatig'a mulozamat va mudovamat qilurlar erdi. Ul so'zki, Shayx Abusaid Abulxayr bila voqe' bo'lubdurki, necha g'arib, karomotlar Shayxdin ko'rgandin so'ngra Shayxqa debdurki, tilarmenki buki, haftada bir qatlakim, kelursen meni ko'rgali, emdi kelmagaysen. Va Shayx debdurki, ko'p eranlar va mashoyixiing ko'zi sanga tushubdur, ul mashoyixiing nazari tushgan yerni ko'rgali kelurbiz. Va bu so'zdin majlis huzzorining yig'lab, oradin mojaro daf' bo'lg'onining sharhi «Nafahot ul-uns»da bor. Tilagan kishikim bilgay, anda tilasun. O'l to'rt yuz qirq ikkida dunyodin o'tubdur.

394. SHAYX MO'MIN SHEROZIY Q. T. S.

Shayx ul-islom debdurki, Ismoil Dabbos dedikim haj niyati qilib borurda Sherozg'a yetishdim. Bir masjidqa kirdim. Shayx Mo'minni ko'rdumki, o'lturub, xirqasin yamaydur erdi. Salom qildim va o'lturdim. Mendin so'rdikim, ne niyating bor? Dedim: Haj niyatim bor. Dedi: Onang bor? Dedim: bor! Dedi: Yonib onang mulozamatig'a bor! Bu so'z menga xush kelmas erdi: Dedi: Ne to'lg'anasen? Men ellik haj qilibmen, bosh yalang, oyoq yalang va zodu hamrohsiz. Barchasin senga berdim. Sen onang ko'ngli shodlig'in menga ber!

395. SHAYX ABU ISHOQ SHOMIY R. T.

Asru buzurg erdi. Qabri Shom bilodidin Akkadadur. Shayx Alaviy Dinavariyning ashobidindur. Va ul Shayx Hubayrai Basriy ashobidin va ul Shayx Huzayfai Mar'ashiy ashobidin va ul Sulton Ibrohim Adham q. s. ashobidin. Va bu Shayx Abu Ishoq Shomiy Chisht qasabasig'a yetibdur. Va Xoja Abu Ahmad Abdol suhbatig'aki, Chisht mashoyixining muqaddamidur, yetibdur va andin tarbiyat topibdur.

396. SHAYX ABU AHMAD ABDOL CHISHTIY R. T.

Sulton Farasnofaning o'g'lidur. Hasaniy shurafodin erdi va ul viloyat hokimi erdi va oning bir singli yo egachisi bor erdi. Bag'oyat soliha. Shayx Abu Ishoq aning uyiga kelur erdi va aning taomidin yer erdi. Bir kun anga dediki, saning qardoshingg'a bir farzand bo'lg'usidurkim, azim sha'ni bo'lg'ay. Qardoshingning harami holidin voqif bo'l va

muhofazat qilki, haml ayyomida luqmaiki, onda hurmat yo shubhaye bo'lg'ay, yemagay! Ul soliha Shayx Abu Ishoq ishorati bila o'z iliki bila charx igitib, ipin sotib, qardoshining haramining ma'kulin muhayyo qilur erdi. To ikki yuz yetmish tarixida Mu'tasim billoh xilofati zamonida Xoja Abu Ahmad mutavallid bo'ldi va hamul soliha o'z uyida halol vajh bila onga parvarish berur erdi va shayx Abu Ishoq Shomiy gohi aning uyiga kelur erdi va der erdiki, bu tifldin bir buzurg xonvoda zohir bo'lurning isi keladurki, ondin ahvol va osori g'ariba va ajiba mushohada bo'lg'ay. Yigirma yashar sinnida bir kun otasi bila ovg'a borib erdi. Otasi va atboidin ayru tushti va ul ko'histonda bir tosh ustida ko'rdikim, qirq kishi turibdurlar va oning shayxi Shayx Abu Ishoq Shomiy alarning orasida va ul jamoat Rijolulloh erdilar. Bularni ko'rg'ach, onga hol mutag'ayyir bo'ldi va otidin tushub aslahayu, malbusotin tashlab, bir pashmina kiyib, alarg'a qo'shuldi. Otasi bilgandin so'ngra har necha oni ul eldin ayirurg'a sa'y qildi, foyda bermadi va alardin ayrilmadi. Derlarki, otasining bir xumxonasi bor erdi. Bir kun xilvat topib, ul xumxonani ichkaridin bog'lab, kuplarni ushata boshladi. Otasig'a xabar qildilar, ersa tom ustiga kelib, g'oyat, g'azabidin bir tosh olib, uy darichasidin anga otti. Ravzana andoq tor bo'ldiki, toshni qisti va anga borg'ali qo'ymadi, to tosh yer bila ko'k orasida turdi. Chun otasi bu holni ko'rdi. Aning ilgida tavba qildi va ondin bu nav' karomot behaddu add ko'rubdurlar. Tafsili uzundur va ul uch yuz ellik beshda dunyodin o'tdi.

397. XOJA MUHAMMAD B. ABU AHMAD ABDOL CHISHTIY Q. S.

Otasidin so'ngra aning qoyim-maqomi erdi. Va yigirma to'rt yoshida diniy va yaqiniy ulumu maorif kasb qilib erdi. Zohid va mutavarrir' erdi va dunyo ahlidin mujtanib va mutanaffir erdi. Doyim der ermishki, chun avvalu oxirimiz dunyo tarhidur, o'zni aning g'ururu firibidin asramoq kerak.

398. USTOD MARDON.

Xavof viloyatida Sinjon qasabasidin. Xojaning muridlaridindur. Yillar aning istinjo kesakin va vuzu' suyin muhayyo qilur erdi. Anga vatan murojaatig'a amr qilg'onda, ul yig'labdurki, manga sizing muforaqatingiz toqati qachon bor? Xoja debdurki, har qachonki sanga bizing dindorimiz orzusi bo'lsa, jismoniy hijoblar va makoniy masofatlar murtafe' bo'lg'ay va bizni ham andin ko'rgaysen. Va ham andoq-o'q bo'lubdur. Ustod der ermishki, men Sinjondin Chishtni ko'rarmen. Va Xoja to'rt yuz yigirma birda dunyodin o'tdi.

399. XOJA YUSUF B. MUHAMMAD SAM'ON R. T.

Ul Xoja Muhammad Abu Ahmadning xoharzodasidur. Va andin tarbiyat topibdur. Va Xoja Muhammad oltmish beshgacha kadxudo bo'lmag'ondur. Va bir singli bor erdikim, Xojaning xidmatin qilur erdi. Va xojaning kiymak-emaki aning dastrastidin erdi. Va aning yoshi qirqqa yetib erdi va og'asi xidmati va Tengri ibodati ishtig'oli sababidin tazavvujg'a mayl qilmaydur erdi. Bir kecha Xoja Muhammad buzurgvor otasi Xoja Abu Ahmadni tushta ko'rdikim, otasi anga dediki, [Shumo falon]⁽¹⁾ viloyatida bir kishidur, oti Muhammad b. Sam'on, olim va solih kishidur, singlingni anga nikoh qil! Xoja ani tiladi, g'oyibdan ishorat bo'lg'on bila ul solihani Muhammad Sam'ong'a aqd qildi va ul Chishtda-o'q mutavattin bo'ldi va Xoja Yusuf alardin mutavallid bo'ldi. Xoja Muhammadning o'g'li yo'q erdi, Xoja Yusufni farzandliqqa asrar erdi va tarbiyat qilur erdi. Va ulum tahsili va Tengri yo'li sulukiga dalolat, qilur erdi. Va Xoja Muhammadning vafotidin so'ngra Xoja Yusuf aning qoyim-maqomi bo'ldi va anga ellik

yoshdin so'ngra inzivo va inqito' mayli bo'ldi. Xoja Hojiyi Makkiy mazori yonidakim, Shayx Abu Ishoq Shomiy ani ko'p ziyorat qilur ermish yerda chillaxona o'z muborak iligi bila qazib, o'n ikki yil anda basar eltibdur. Va oncha sukru dahshat va volahu hayrat anga g'olib ermishki, mumtad zamonlar o'zidin g'oyib bo'lub, yana hozir bo'lur ermish. Ul vaqtdakim, Shayx ul-islom Abu Ismoyil Abdulloh Ansoriy q. s. Chisht mazorotida ekandur, aning bila muloqot qilg'ondur. Andin yong'onda, Hirotida majolisu mahofilda ani sog'inib, istihson qilur ermish. Va ul sakson to'rt yashabdur. Va to'rt yuz ellik to'qqizda dunyodin o'tubdur. Va o'tar vaqtda ulug' o'g'li Shayx Qutbuddin Mavdudni o'ziga qoyim-maqom qilibdur.

400. XOJA MAVDUD CHISHTIY R. T.

Ul yetti yoshida tamom Qur'onni vozeh bila hifz qilib erdi va ulum kasbig'a mashg'ul. Chun yoshi yigirma oltiga yetti, buzurgvor volidi olamdin o'tti va ani o'z o'rnig'a o'lturtti va ulhamida hisolg'a va pisandida af'olg'a ma'ruf erdi va ul viloyat ahli anga e'tiqod va irodat va muhabbat maqomida erdi va hazrat Shayx ul-islom Shayx Ahmad Jomning suhbat sharafig'a va tarbiyati davlatig'a tavfiq topib erdi va oning sharhi «Nafahot ul-uns»da mabsut voqe'dur. Va Shayx ul-islom mazkur ishorati bila Balx va Buxoro sori tahsil takmili uchun bordi va to'rt yilg'acha ul viloyatda qolib, zohir ulumig'a takmil berib keldi va ul viloyatda ondin g'ariba xavoriq va ajiba osor ko'p zohir bo'lubdurki, sharhining tadvili bor. Chun Chishtg'a keldi, muridlar tarbiyatig'a mashg'ul bo'ldi va atrofdin toliblar oning xizmatig'a yuzlanib, tarbiyat toparlar erdi. Shoh Sanjonki, laqabi va oti Rukniddin Mas'uddur, Xoja suhbatig'a yetgan erkondur va necha vaqt oning xizmatida Chishtda bo'lg'on erkandur. Oni Xoja Sanjon der ermishlar. Xoja Mavdud onga shoh laqab beribdur va ul laqab bila hamisha nozishu mufoxirat qilur yermish. Xoja Mavdud besh yuz yigirma yettida, shoh Sanjon besh yuz to'qson yettida dunyodin o'tdilar.

401. XOJA AHMAD B. MAVDUD B. YUSUF CHISHTIY Q. S.

Otasidin so'ngra aning o'rnig'a o'lturdi. Har tavoyifqa maqbul va koffai anomg'a shafqati tamom va muruvvati om ermish. Debdurlarki, ul bir kecha Hazrat Risolat s. a. v. ni voqe'da ko'rdiki, ul Hazrat buyurdiki, Ahmad, agar sen bizga mushtoq emassen, biz senga mushtoqbiz. Chun uyg'ondi, uch muvofiq yor paydo qildi va majhulvor andoqki, el tanimag'ay. Haramayni sharifayn zodahumollohu ta'ziman va takriman ziyoratig'a mutavajjih bo'ldi. Va ul davlatqa musharraf bo'lg'ondin so'ngra olti oy Madinada mujovir bo'ldi. Va derlarki, aning anda iqomati Madina ravzasi ahlig'a og'ir kelib tilar ermishlarki, ani ranjida qilib, uzr qulg'aylarki, ravzadin un eshitmish bo'lg'aylarki, ul bizning mushtoqlarimizdindur, ranjida qilmayg! Andin qaytqonda Bag'dodda Shayx Shihobiddin Suhravardiy xonaqohida tushti va Shayx ani ehtiromu ikrom qildi va Bag'dod xalifasi aning suhbatin tabarruk qilib, ta'zimlar qildi. Valodati besh yuz yettida erdi va besh yuz yetmish yettida dunyodin o'tti.

402. ABULVALID AHMAD B. ABI RAJO R. T.

Ozodon qaryasidindurki, Hirotga muttasildir. Ulumi zohiriy va botiniy bila olim erdi.

Imom Ahmad Hanbal r. a. shogirdidir. Va Buxoriy o'z «Sahih»ida andin hadis rivoyat qilibdur. Avoilda ko'p moli bor ermish. Barchasin hadis talabida va haj va g'azoda sarf qilibdur va derlarki, oning do'stlaridin biri to'rt ming diramg'a muhtoj bo'ldi va oning

qoshida zohir qildi. To'rt ming diramni naqd qilib, do'stining uyiga yibordi va oning ul muhimmi kifoyat bo'lg'ondin so'ngra hamul vajhni saronjom qilib, yana oning uyiga yibordi va ul qabul qilmadi. Yana kun ul do'st oning xizmatig'a borib, salom qilg'och, dedikim, agar salom javobi vojib bo'lmasa erdi, salomingg'a javob bermagoy erdim. Ul muhaqqarning ne qadri bo'lg'aykim, yana naqd qilib yiborgaysen. Ul ikki yuz ikkida o'tti va qabri Ozodon qaryasidadur.

403. ABU ISMOIL ABDULLOH B. ABU MANSUR MUHAMMAD ANSORIY HIRAVIY Q. S.

Laqabi Shayx ul-islomdur va bu kitobda har yerdakim Shayx ul-islom voqe'durur mutlaq murod ondindur va Ul Abu Mansur Mattul Ansoriy farzandlaridandur va Mattul Ansoriy Ayyub Ansoriy farzandidurki, Hazrat Rasul s. a. v. ning sohibi rihli ermish. Ul vaqtkim, Madinag'a hijrat qilibdurlar va Mattul Ansoriy Amir ul-mo'minin Usmon xilofatida Xurosong'a kelib, Hirotda sokin bo'lubdur. Shayx ul-islom debdurki, maning otam Abu Mansur Balxda Sharif Hamzai Uqayliy bila bo'lur ermish. Bir qatla bir xotun kishi Shayx Sharifg'a iltimos qilgan ermishki, Abu Mansurg'a aytingki, mani qo'lsun! Otam degan ermishki, men hargiz uylanmasman va oning iltimosin rad qilg'an ermish va Shayx Sharif degan ermishki, oqibat uylangoysen va senga bir o'g'ul bo'lg'ay va ne o'g'ul! Chun Hirotg'a kelibdur, kadxudo bo'lubdur va men mutavallid bo'lubmen. Shayx Sharif Balxda debdurki, bizning Abu Mansurg'a Hiriya bir o'g'ul bo'ldi. Ondoq han. Va han lafzidurki, jame' yaxshiliklar anda darjdur va shayx ul-islom debdurki, men Quhandizda mutavallid bo'lubmen va anda ulg'ayibman va valodatim juma kuni ermish. Kunas g'urubi vaqti, uch yuz to'qsonda sha'bon oyining ikki yanggisida. Debdurki, men rabi'idurmenki, bahorda tug'ulibmen. Kunas savrning o'n yetti darajasida erkanda va bahorni sevarmen. Har qachon kuna sonda yetsa, maning yoshim tugonur. Debdurki, Bu Osim pir mening qarobatimdur. Kichik erkonimda oning uyiga borur erdim. Bir kun oning uyida erkonimdaki, oning xotuni ajuze erdi, muhtasham va sohibi valoyat. Dediki, mening pirim, ya'ni xizr Alayhissalom Abdullohni ko'rdi va so'rdi: Kimdur? Dedim: falon kishi! Dedi: Mashriqdin mag'ribg'acha andin to'lg'ay, ya'ni ovozasidin.

Shayx ul-islom debdurki, bu so'rmoq oning fannidur, bilur va so'rar. Bonu oliya shukuhlig' xotun erdi Po'shangda. Chun shayx ul-islom tug'ubdur. Xizr a. s. anga aytibdurki, ul go'dakni ko'rdung Hirida tug'di va mashriqdin mag'ribg'acha andin to'lg'ay va ham Xizr a. s. anga debdurki, sizning shahrda bozori zodaidurki, o'n yetti yoshidadur. Na otasi bilurki, ul kimdur va ne o'zi. Tamom olamda ondin ulug'roq kishi bo'lmag'usidur va Shayx ul-islom debdurki, avval meni bir xotun maktabida topshurdilar. Chun to'rt yashadim. Moliniy maktabiga topshurdilar. To'qquz yoshimda imlo bitidim Qozi Abu Mansurdin va Joruziydin. Va o'n to'rt yoshimda majlisqa o'turtdilar va men adab dabiristonida kichik erdim va she'r aytur erdim. Andoqki, o'zgalarga hasad bo'lur erdi va debdurkn, Xoja Yahyo Ammor qarobatlaridin bironing o'g'li mening bila dabiristonda erdi va men arabiy she'rlar aytur erdim va har neki, maktab ahli mendin tilasalar erdiki, falon ma'nida she'r ayt, aytur erdim, alarning tilagonidin ortuq. Bir kun ul, o'g'lon otasig'a aytg'ondur bu so'zni. Otasi fozil kishi erdi. O'g'lig'a debdurki, onga degaysizki, bu forsiy baytniki,

bayt:

[Shodlik bilan o'tgan kun – kundir

Undan boshqa kun badgumonlar kunidir⁽¹⁾.

Arabiy til bila tarjima qilsun! Ul manga aytqach, men dedimki,

she'r:

*[Yigitning kuni shodlik bilan o'tkazgan kunidir.
Undan boshqasi badbaxtlik va mashaqqatli kunlardir.
Saodatli kunlaringda visoldan bahramand
bo'lginki, firoq ulug'lar hayotining ostonasidagi dushmandir]*⁽²⁾.

Va bu misra'ni iltimos qildilarki, arabiy tarjima qilki, misra': [Oqqan ariqdan suv oqar]⁽³⁾.
Dedimki,

bayt:

*[Ariqda suv ko'rdik. «Oqqan ariqdan suv oqar»,
deganlaridek, yana oqishiga umid qildik]*⁽⁴⁾.

va debdurki, bizning masjidida yaxshi chiroylig' kishi bor erdi yigit, Abu Ahmad otlig'.
Iltimos qildilarki, oning uchun bir bayt aytg'il! Muni ayttimki,

bayt:

*[Abu Ahmadning yuzi shunday chiroyliki, oy uning
g'ulomi. Va ohu ko'zlarining o'qlari qalbni teshib o'tadi]*⁽⁵⁾.

Debdurki, mening olti ming baytdan ortiq arabiy she'rim bor rost vazni bila. El ilkida va ajzom keynida. Va debdurki, arab shuarosining mutaqqaddim va mutaaxxirindin yuz ming bayt xotirimda bor va debdurki, tong erta qori qoshig'a borib, qiroat o'rganur erdim va qaytg'onda darsqa mashg'ul bo'lur erdim va olti varaq bitir erdim va azbar qilur erdim. Darsdin forig' bo'lsam erdi, adib xizmatig'a borur erdim. Ro'zgorimni ulashib erdim. Andoqki, ro'zgorimdin hech nima ortmas erdi. Balki hanuz nima darboist erdi. Ko'prak kun namozi xufton o'tguncha nahor erdim va debdurki, kecha chirog' yorug'ida hadis bitir erdimki, non yemak farog'atim yo'q erdi. Onam nonni tikka qilib, og'zing'a solur erdi nima bitirning orosida. Debdurki, Haq s. t. manga hofiza berib erdiki, har ne qalamim taxtig'a kirsam, yodimdin chiqmas erdi va debdurki, men uch yuz ming hadis yod bilurman, yuz tuman isnod bila. Debdurki, ulcha men Mustafo s. a. v. hadisi talabida tortibmen, kishi tortmaydur. Bir manzil Nishoburdin Dizbodg'achaki yog'in yog'ar erdi. Ikki bukanib hadis juzvin ko'ksunda tutub, boribmenki, juzv o'l bo'lmag'ay va debdurki, uch yuz kishidan hadis bitibmenki, bari sunniy ekondurlar va sohibi hadis, yo'qki, muftadi' va sohibroy va bu kishiga muyassar bo'lmaydur va debdurki, bas oliy ustodlarki, bitimaymenki, ul kishi sohibroy ekandur yo kalom ahli. Va debdurki, men tazkira va tafsir ilmida Xoja Yahyo Ammor shogirdimen va debdurki, men to'rt yoshimda erdimki, Xoja Yahyo Ammor Quhandizlig'larg'a ayttikim, Abdullohni aziz tutungki, ondin imomlig' kelur.

404. XOJA YAHYO B. AMMOR SHAYBONIY R. T.

Ul shayx Abu Abdulloh Xafifni ko'rub erdi, Sherozda. Va Shayx ul-islom debdurki, ilm rusumin Hirotda Xoja Yahyo qelturdi va majlis demak va dinni sunnat bila muvofiq qilmoq toza bo'ldi. Aning sababidin Qozi Abu Amr Bistomiy Hiriga keldi va Xoja Yahyoning majlisig'a bordi. Chun majlis tugandi, Xoja minbardin tushti va Qozi qoshig'a bordi. Qozi ko'rub ta'zim qildi va dedi: sharqdin g'arbqa bahru barni kezdim, dinni tozavu tar Hirotda toptim! Nishoburda dag'i buzurglarga aytqon ekandurki, [sharqu g'arbni kezib, faqat Hirotda dinni sof holda ko'rdim]⁽¹⁾.

Qozi Abu Amr buzurg erdi, jahonning imom va yagonasi. Va shayx ul-islom debdurki, bir qatla Xoja Yahyo bemor bo'ldi. Sihhat topqondin so'ngra majlis qildi, kursisi ustida. Ikki qo'l ikki yonidin qo'llab, ani minbarga chiqordilar. Dedi: Yahyoyi Ammor o'zining barcha izzin bu yig'ochdin topibdur, ya'ni minbar va kursi. Va lekin emdi qila olman. Yana dediki, eshittimki, demishlarki, Yahyoyi Ammorning oyog'in torttilar. Mustafu s. a. v. ning oyog'in torttilar. Abubakr r. a. aning o'rnig'a o'lturdi. Alo hazo Abi k. v. g'acha mening oyog'imni tortsalar, Abdulloh mening o'rnumg'a o'lturg'ay va mulhidlar va muftade'lar dimog'ig'a urg'ay, Shayx ul-islom debdurki, ul kun kursi tubida o'lturub erdim Xoja manga ishorat qildi va dedi: Abdulloh ul go'dakdur. Va so'ngra Shayx Amu manga dediki, ul Abdulloh sen erding va al-haq andoq erdiki ul dedi. Xoja Yahyoyi Ammor to'rt yuz ikkida dunyodin o'tubdur.

405. SHAYX ABDULLOH TOQIY Q. T. S.

Oti Muhammad b. Fazldur, Muso b. Imron Juraftiy murididur. Olim ermish ulumi zohir va ulumi botin bila. Shayx ul-islom debdurki, ul mening pirim va ustodimdur. Va hargiz hech hazrat ko'rmaymen andin haybatliroq. Va men ani nobino ko'rubmen. Va mashoyix ani ta'zim tutarlar erdi. Va ul karomatu valoyat egasi erdi. Va manga deb erdi: Abdulloh Abo Mansur, ul ne nurdurki Tangri sening ko'nglungda qo'yubdur? Kirq yil o'tmak kerak erdiki, men bilgaymenki, ul ne nurdur.

406. SHAYX ABULHASAN BISHR SIJZIY Q. S.

Shayx ul-islom debdurki, ul mening pirlarimdindur. Bu mashoyixdinki, men ko'rubmen, uch kishi uluq edi: Xarakoniy va Toqiy. Va ikkalasi josus ul-qulub erdilar. Va biri Abulhasan Bishriy. Va ul sika erdi rivoyatda, sufiy erdi, mashoyixdin ko'p ko'rub erdi, andoqqi, ko'rmak kerak. Haram mashoyixin ko'rub erdi. Andoqqi, Siyravoniy va Serkiy va Abulhasan Jahzam va Abubakr Tarsusiy va Abu Amr Nujayd va Yana mashoyixii ham. Va ul shayx Abu Abdulloh Xafifning murididur va Husriy va Nuriy va Abu Zur'a Tabariyni ham ko'rub erdi.

407. KOKO ABULQASR BUSTIY Q. S.

Shayx ul-islom debdurki, ul buzurg kishi erdi va mening ayyomimda erdi. Va men kichik erkanda otam odina kuni meni pirlar va mashoyix qoshig'a eltar erdiki, ilig boshimg'a surtarlar erdi. Va Abulqasr qoshig'a eltmas erdi, nevchunki, ul malomat ahli erdi va otam qurro. Ammo Shayx Abulhasan Tiyshasov va aning inisi Shayx Muhammad Koko Abulqasrning muridlari erdilar. Va ro'shan pirlar erdilar va azim na'ralari bor erdi. Va aning barcha muridlarida azim qichqirmog'lar bor erdi.

408. KOKO AHMAD SUNBUL VA INISI MUHAMMAD.

Xoja r. t.

Shayx ul-islom debdurki, Koko Ahmad Sunbul qardoshidin buzurgrak erdi, Muhammad Xojadin. Va bu ikki pir ham Shayx ul-islom zamonida er mishlar va aning holotig'a yiroq muta'ammil.

409. ABU MANSUR MUHAMMAD ANSORIY R. T.

Shayx ul-islomning otasidur va Shayx Sharif Hamzayi Uqayliyning muridi. Va Abulmuzaffar Tirmiziy xidmatin qilib erdi. Shayx ul-islom debdurki, Shayx Ahmad Kufoniy manga dedi: muncha safarlar qilding va har taraf kezding, o'z otangdek ko'rmading? Va debdurki, men yetmish yildin ortiq ilm o'rgandim va bitidim va ranj torttim e'tiqodda. Ul barchani otamdin o'rganib erdim. Va debdurki, otamning menda bir sirri bor erdi, azim. Manga deb erdiki, Abdulloh, necha degaysen, Fuzayl Iyoz va Ibrohim Adham sendin fozil kelur va Ibrohim Adham. Otam meni bir voqe'da ko'rub erdi va manga aytmas edi. Va der erdiki, har kun ta'bir qilurmen, rost kelur! Va Shayx Abu Mansur to'rt yuz o'ttizda Balxda dunyodin o'tti va Sharif Hamzayi Uqayliyki, aning piri erdi, qoshida dafn qildilar.

410. ABU MANSUR SUXTA R. T.

Shayx ul-islom debdurki, Abu Mansur Suxta pire erdi Quhandizda. Vaqte o'zin kuydurmakka berdi, aning uchun kuymadi va anga Suxta ot qo'ydilar. Sodiq kishi erdi va salobatlik.

411. SHAYX AHMAD CHISHTIY VA INISI XOJA AHMAD ISMOYIL Q. S.

Shayx Ahmad Chishtiy Abu Ahmad Abdoldin boshqadur, ne chunki ul mutaqaddimdur. Va shayx ul-islom ani ko'rmaydur. Va Xoja Ahmad Mavduddin ham boshqadur, ne chunki, bu mutaaxxirdir va Shayx ul-islomni ko'rmaydur. Shayx ul-islom debdurki, men hech kishi ko'rmay-men Ahmad Chishtiydin tamomroq va quvvatliroq, malomat tariqida. Va Chisht mashoyixi barcha mundoq ekandurlar, xalqdin bebok va botinda jahon sodoti. Uch qatla bodiya boshig'a boribdur va yana qaytibdurki, o'zidin ul azimatda tamom ixlos topmaydur. Alarning barcha holi ixlos va riyo tarki bila erdi. Hech nav' shar'da sustlik ravo ko'rmas erdilar, tahovung'a ne yetkay? Va ul Shayx Ahmad Najjorni ko'rub erdi. Shayx ul-islom debdurki, Ahmad Chishtiy buzurg erdi, meni ta'zim tutar erdi va hurmatki hech kimni tutmas erdi. Ul kishiki oq saqolin mening ayog'img'a surtti ul erdi. Va Shayxul-islom debdurki, hech kishi ko'rmayman diy-dor va farosatda Ahmad Chishtiyning qardoshidek. Ul mening xidmatim qilur erdi. Va aning zikrida nisbat Shayx ul-islomg'a irodatida ko'p tarix va maorif surubdur. Va Kavoshonlig' Bishr bobidakim, kabutarxona aning ishorati bila yiqilibdur va Axmad Marjoniyek va Ahmad Kahdistoniydekki, tut yig'ochi shoxi ustida raqs qilur erdi va ul zamon mashoyix va avliyosi bila suhbatlar tutulg'on va muvofaqotlar qililg'onni ne nav' sharhlarki qilibdur, «Nafahotul-uns»da bitiklikdur.

412. SHAYX AHMAD HOJI R. T.

Shayx ul-islom deblurki, ul mening pirlarimdindur. Shayx Husrinni ko'rub erdi va Abulhasan Tazariyni dag'i. Va alardin hikoyat der erdi. Andin so'rdumki, Husriydin hech nima yod bilursen? Dedi, bale! Mashoyixdin biri bila Husriy qoshig'a kirduk, yegulik

nima yo‘q erdi. Shayx Husriy der erdiki, [biz sening ulovingmiz, ey Xojam, ulovingga ozuqa ber, ey Xojam!] va ovuch bir-biriga urar erdi. Shayx ul-islom dedi: anga boqmaki, alafqa muxtoj ekandur. Ani ko‘rki, andin o‘zgaga hojati yo‘q ekandur.

413. SHAYX ABU SALAMA BOVARDIY Q. S.

Shayx ul-islom debdurki, Bu Salam Bovardiy xatib, sufiyi sayyoh mening pirlarimdindur. Musin pir erdi va mashoyixdin ko‘pini ko‘rub erdi va Abu Abdulloh Rudboriydek va Abbos Soyir va Abu Amr Nujayd va Abu Ya‘qub Nahrajuriy q. a.

414. ABU ALI KAYYOL R. T.

Shayx ul-islom debdurki, men Abu Ali Kayyolni ko‘rubmen, ammo kichik erdim, ani tanimaydurmen. Buzurg ermish va Siystonning shayxidur.

Va malomat tariqida ermish. Ani karomot bila sitoyish kilsa bo‘limg‘ayki, ul karomotdin ulug‘roq erdi. Ul va Shayx Ahmad Nasr va Abu Said Moliniy uchalasi so‘filar saroyida bo‘lub erdilar va men hozir.

415. ABU ALI ZARGAR R. T.

Shayx ul-islom debdurki, Abu Ali Zargar dag‘i mening pirlarimdindur va ulug‘ so‘fiy erdi. Abu Abbos Qassob Omuliyning muridi. Va andin hikoyat aytur erdi.

416. ABU ALI BUTAGAR R. T.

Shayx ul-islom debdurki, ul dag‘i mening pirlarimdindur. Javod kishi erdi. Va Shayx Abulhasan Misriyni ko‘rub erdi, andin hikoyat qilur erdi.

417. SHAYX ABU NASR QABBONIY Q. S.

Shayx ul-islom debdurki, ul yaxshi safarlar qilibdur va ko‘p mashoyixii ko‘rubdur. Shayx Abu Amr Akkofni ko‘rubdur va anga xidmat qilibdur Urdunda. Va Shayx Abu Amr Nujaydni va Shayx Abu Nasr va Abdulloh Monakni ko‘rub erdi, Fors Arg‘onida. Shibliy shogirdi alardin manga hikoyat qildi.

418. SHAYX ISMOIL NASROBODIY Q. S.

Shayx ul-islom debdurki, ul Shayx Abulqosim Nasrobodiyning ulug‘ o‘g‘lidur. Andin hadisim bor va otasidin ham.

419. SHAYX ABU MANSUR GOZAR Q. S.

Shayx ul-islom dediki, ul shukuhlik darvesh erdi va mashoyixdin ko‘pini ko‘rub erdi. Va Shayx Amudin ulug‘roq erdi va Shayx Ahmad Najjor Astrobodiyini ko‘rub erdi va Shayx Abu Nasr Sarrojni dag‘i ko‘rub erdi.

420. SHAYX ISMOIL DABBOS JIRAFTIY Q. S.

Shayx ul-islom debdurki, ul mening pirlarimdindur. Va rushan pire erdi. Muhaddis Shayx Mu‘min Sheroziyni ko‘rub erdi va andin so‘zlari bor erdi va aytur erdi.

421. SHAYX ABUSAID MUALLIM R. T.

Shayx ul-islom dediki, Abusaid Muallim ham rushan pire erdi, yaxshi ko'ngullik va sodiq oyoq muraqqa' kiyur erdi. Va Shayx Ibrohim Kayyolni ko'rub erdi.

422. SHAYX MUHAMMAD ABU HAFS KURATIY R. T.

Shayx ul-islom debdurki, Shayx Muhammad Abu Hafs buzurg erdi va azim vaqt egasi va mening pirlarimdir. Bir qatla ul bemor bo'ldi. Qavm aning qoshig'a bordilar. So'ze o'tar erdi. Birav aning qoshida da'vo qildi. Va ul toqat kelturmadi va g'ayrat anga zo'r kel-turdi. Sekrib qo'pti va dedi: Haq, Haq! Chun soate o'tti, o'ziga keldi va dedi: [astag'firulloh, astag'firulloh, astag'firulloh!]⁽¹⁾ Zaif bo'lubmen va uzr qo'ldi.

423. SHAYX AMU R. T.

Kuniyati Abu Ismoil va oti Ahmad b. Muhammad. Hamzat us-so'fiy. Shayx ul-islom debdurki, Shayx Amu Xuroson xodimi erdi. Mening piri farshovimdir, ya'ni so'fiya odob va rusumin andin o'rganibmen. Chun safarda bo'lsa erdi nomalar manga yuborur erdi. Jahon mashoyixin ko'rub erdi. Va Shayx Abulabbos Nihovandin anga Amu ot qo'yubdur, andoqki o'tti. Va Shayx Abubakr - Farro'ni Nishopurda ko'rubdur. Va avvalg'i safarda: Islom hajji Shayx Ahmad Nasriy Tolqonin bila qilibdur. Va Shayx Abubakr Folizbonni ko'rubdur Bu xoroda. Va Shayx Abubakr Mufidni ko'rubdur. Va alar ikkalasi Junayd q. s. ni ko'rubdurlar. Va Shayx Sirvoniya bila suhbat tutubdur. Va ul zamonda Haramning barcha mashoyixi bila andoqki, Shayx Abulhasan Jahzam Hamadoniy va Shayx Abulxayr Habashiy va Muhammad Soxariy va Juvolgar va Shayx Abu Husoma va Shayx Abulhasan Sarakiy va Shayx Abulabbos Nasoyi va Shayx Abulabbos Qassob, va Shayx Abulfaraj Tarsusiy q. a. ni ko'rub erdi va ani navozishlar qilib erdilar. Va ul alarg'a shoyista xidmatlar qilib erdi. To'rt yuz qirq birda rajab oyi dunyodin o'tti va yoshi to'qson ikkiga yetib erdi.

424. SHAYX AHMAD KUFONIY R. T.

Shayx ul-islom debdurki, Ahmad Kufoniy Shayx Amuning xodimi erdi. Va ko'p mashoyixii ko'rub erdi va yaxshi safarlar qilib erdi. Ul manga dediki, biz sendin bildikki, kimlarni ko'rgan ermishbiz, ya'ni sen alarni tanigan ermishsen, haqiqat bila.

425. ABULHASAN NAJJOR R. T.

Shayx ul-islom debdurki, ul Quhandizda bir duradgor erdi. Shukuhliq kishi erdi va buzurg. Va el ani tanimas erdilar. Bir vaqt ani Makkada ko'rubdurlar, ellik rikvador bila aning muridlaridin. Ul manga hikoyat qildi. Hiloldinki, Husriyning hodimi, erdiki, Husriy dediki, [quyosh faqat mening ijzatim bilan chiqadi]. Bu yerda Hazrat Maxdumiy Hazrat Shayx ul-islom holot va haqoyiq va maorifidin ko'p ado qilibdurlar «Nafohot ul-uns» da. Tilagan kishi ul kitobni ko'rsun.

426. SHAYX ABULLAYS FUSHANJIY Q. S

Shayx ul-islom debdurki, Abullays Fushanjiy buzurg va orif ermish. Ayoq yalang yurur ermish. Fushanjdin Hiriga kelibdur va qolibdur. Sabab bu ermishki, biyobondin o'tarda bir zaifa bir qabr boshida farzandin tushub mundoq deb yig'lar ermishki, ey onasining

joni, voy onasining yolg'izi. Anga hole voqe' bo'lubdur va Hirida qolibdur. Shayx ul-islom debdurki, Abu Voyil Shaiq b. Salama Kufiy tobeinning akobiridin, navha unin eshitsa, yig'lar erdi. Bu toifadin biri debdurki, [yig'idan lazzatlanish-yig'ining qiymatidir]⁽¹⁾. Shayx ul-islom debdurki, sendin yiroq tushgan hasrat yig'isidin lazzat topar, seni topqan ne topqay! Abullaysning qabri Hirining xiyobonidadur va muridlari quburi aning qabri tebrasida.

427. MUHAMMAD B. ABDULLOH GOZURIY-HIRAVIY Q. S.

Bu qavmdindur. Hirotda buzurg ermish. Valoyat va karomot iyasi. Xoja Abu Abdulloh Zahlning anga irodati bor ermish va aning uchun azim ishlar qilibdur Bir qatla anga dediki, bu ishlarni qilasan va oxir bu shahrdin sen meni chiqarg'ungdur. Ul dedi: men? Dedi: sen! Ul mutaajjib bo'ldi. Muddate chun o'tti, chun Muhammad Abdulloh Gozuriy-Hiraviy maorif va nasoyihni muassir aytur erdi va dunyo tarhiga dalolat qilur erdi va el ko'ngliga asar qilib, dunyo ishidin ilik tortorlar erdi. Xoja Bu Abdulloh ani shahrdin uzr qo'ldiki, sening so'zing elga ziyon qilur, ya'ni el ishdin ilik tortsa, podshoh uchun oz nima hosil bo'lur va Bu Xoja Abdulloh to'rt yil Shibliy xizmatini qilib erdi va ko'p nima anga iysor qilib erdi va Shibliy ani Xuroson javodi der erdi va hofiz va siqa erdi.

428. QURBANJ R. T.

Shayx ul-islom debdurki, ul pire erdi, darvesh va valoyat sohibi. Va qabri bizing Gozurgohdadur. Bir kun Xoja Abu Abdulloh Abu Zahlg'a yetdi. Dediki, ey Abu Zahl o'g'li, qachon bo'lg'ayki, seni yuqori o'lturqaylar va meni quni? Xoja hushyor erdi, bildiki, buzurg kishidur. Dedi: ey Shayx, bo'laolmag'ayki, seni yuqori o'lturtqaylar va meni quyi. Shayx dedi: Abu Zahl o'g'li ranjur bo'lma, ne mazasi bo'lg'ayki, meni yuqori o'lturtqaylar va seni quyi? Bir haftakim o'tti, Xuroson hokimi ani tutub, qo'rg'onig'a yubordiki, bir toqta kivurub eshikni qo'pordilar, to anda dunyodin o'tti.

429. XOJA XAYRCHA R. T.

Shayx ul-islom debdurki, Xayrcha bir qul erdi. Qabri Gozurgohdadur. Xojasi andin xavoriqi odotu karomot mushohada ko'p qilur erdi. Ani ozod qildi. Gozurgohga keldi va bir uyg'ina yasadi va anda muqim bo'ldi. Aning munojotidurki, «Xudovando, har kimga dunyo matoindin siymu zar kerak bergil va har kimga yer va qul kerak bergil, Xayrchag'a sen bassen!». Shayx ul-islom debdurki, ul garro holi mahalli g'ayratdur, ammo Haq ixtiyori bandalarg'a besababu illatdur. Bilolkim, habashe qul erdi, tiladi va Abu Jahl va Utba va Shaybaniki, Makka sodoti erdilar, so'rdi: ul ne qildi va bular ne qilib erdilar, hech barcha aning inoyat va qismatig'a vobastadur. Va kishiga anda so'z yetmas. Shayx ul-islom debdurki, harkim bemor bo'lsa erdi yo bir dardg'a uchrasa erdi, Xayrchadin fotiha tilar erdi. Ul o'qigach, filhol shifo topar erdi. Bir qatla bir donishmandning tishi og'rib erdi, anga bordi. Ul «Al-hamd» o'qug'ach hamul dam sihat topti. Ul donishmand dediki, Xayrcha, «Alhamd»ni rost o'qumaysen, men sanga o'rgatay, to tuz o'qig'aysen! Ul dediki, sen ko'nglungni tuzat! Shayx ul-islom dedi: men Xaraqoniydin «Al-hamdu lilloh» eshittimki, o'qidiki, ummiy erdi va «Al-hamd» deyolmas erdi, ammo ro'zgorning sayyid va g'avsi erdi.

430. ABU ABDULLOH AHMAD B. ABDURRAHMON NASR MOLINIY Q. S.

Ul Hirot mashoyixining ulug'laridindur, Shayx Amu aqronidin. Aning bila Islom hajji qilibdur. Va Haram mashoyixin ko'rubdur va suhbat tutubdur. Va zohiru botin ulumi bila orasta ermish va karomotu valoyat iyasi. Aning ashobidin biriga ul debdurki, Makkaga bor, falon kishiga mundoq va mundoq de! Ul biriyecha qadamki urubdur, o'zin Makkada ko'rubdur va ul kishiga Shayxning payg'omin yetkurubdur. Va namozdin burun: Shayx qoshig'a kelibdur. Anda yetkan mahalda tilagandurki, haj guzorlag'ay. Ul kishi debdurki, Shayxning so'zi xilofin qilmaki, yonsang, bora olmag'aysen va uch oy yo'lda qolg'aysen. Qabri Hirotning Molinidadur. Shayx ul-islom avoyil holda aning ziyoratig'a ko'p borur ermish.

431. ABU NASR B. ABU JA'FAR B. ABU ISHOQ HIRAVIY XONCHABODIY Q. S.

[Abu Nasr Muhammad b. Ahmad b. Ja'far deb ham ataydilar]⁽¹⁾. Zohiru botin ulumig'a olim va ro'zgor faqih. Va asli Kirmonlig'dur. Va tavbasining sababi bu ermishki, bir kun birav bir fatvo kelturdiki, ne buyurg'aylar, Islom aimmasi bu mas'aladakim, biraz yigitlikda g'azab yuzidin bir necha yig'och bir eshakka urubdur. Ul eshak yuz kiyn qilibdurki, ey Xoja, sening bu zulmung ham mazlung'a o'tkay, ammo tongla bu g'azab surmakning uhdasidin nechuk chiqqungdur? Yigirma yildurki, ul kishi yig'laydur va holo ko'zining suyi qong'a mubaddal bo'lubdur, oyo aning tahorat va namozining hukmi nechuk bo'lg'ay? Chun Abu Nasr bu fatvoni o'qudi, bu so'z haybatidin behush bo'ldi. Chun hushig'a keldi, ul kishi suhbatihrome bog'ladi. Chun aning manzilig'a yetdi, ul kishi ul yig'lamoq va anduhdin o'lub erdi. Bir qari kishi ko'rdi: nuroniy va qon ko'zidin oqib, yuzida bog'lab erdi, ammo ul kishi kular erdi. Abu Nasr ul kulgudin taassub qilib, ul kishi takfinu tajhizin qilib, yig'lab borur erdi. Bir qari kishi anga yo'liqib dedi: ey yigit, nega yig'laysen? Magar Kitob ulloh din oyate sanga yetibdurki, aning bila amal qilmag'aysen. Bu yig'lamoq'ing etagi kulganlar yig'lamoq'ig'a o'xshar, yo'qki ko'ngul qo'rganlar yig'lamoq'ig'a.

Chun ul pir bu so'zni aytib o'tti: Abu Nasrga dard ustiga dard va so'z ustiga so'z ortti. Va har nedakim erdi, barchadin chiqti va safar va sayohat ixtiyor qildi. Va derlarki, uch yuz pir suhbatig'a yetib, barchag'a xidmat qildi. Va Xizr a. s. suhbatig'a musharraf bo'ldi. Va Makka va Madina haramida Bayt ul-Muqaddasda riyozat tortti va ibodat qildi va oxir Hirotqa murojaat qildi. Va umri yuz yigirma to'rtga yetti va besh yuzda dunyodin o'tti va qabri Xonchaboddatur, yuzoru va yutabarraku bihi.

432. SULTON MAJDUDDIN TOLBA R. T.

Debdurlarki, cherikchi va sipohiy ermish. Va tarku tajridu tavakkulda yagona ermish. Darvesh Muhammad Churgarki, abdoldin ermish va masjid Jome'da bo'lur ermish, bir kun ibriqidin suv to'kulgon ermish va o'zi yotqon ermish. Masjid xodimi ul suvni ko'rub sog'inib-durqi, darvesh bavl qilibdur. Ani andoq urubdurki, a'zosi majruh bo'lubdur. Darvesh bir oh urubdur va ketibdur. Bir o't paydo bo'lubdur va masjidqa, chun yiqochdin ekandur, tutashibdur va andin ul bozorg'a tu-shubdurki, ani «jumlafurushlar bozori» der ermishlar. Sulton Majduddin Tolbag'a bu xabarni beribdurlar, darvesh keyincha boribdur. Chun anga yetibdur, debdurki, musulmonlarning shahrin ne uchun kuydurursen? Darvesh yonibdur va ko'zi ashkidin necha qatra ul o'tka to'kubdur, ul ut o'chubdur. Bu ruboiyni debdurki,

ruboiy:

*[Kechagi olov yonishni qalbimdan o'rgangan edi,
agar ko'z yoshlarim yordamga kelmaganda,
Hirotning barcha sotuvchilari kuyib ketardi]⁽¹⁾.*

Derlarki bir qatla azim sel keldi, andoqki, yaqin erdiki, Hirot shahrin suv eltkey. Sulton Majduddin Todbog'a ayttilar. Dedi: mening xirqamni sel ilayiga qo'yun! Andoqki qildilar, sel filhol qaytti. Imom Faxruddin Roziy aning zamonida ermish, aning suhbatig'a taqarrubu tabarruk tilar erdi. Mazori Hiri shahrida Xushk va Feruzobod darbi orasidadur.

Va Shayx Mahmud Ushnuviy rahimahullohki, «G'oyat ul - imkon va ma'rifat uz-zamon val makon» risolasining musannifidur, aning gunbadida madfundur. Va bu Shayx Mahmud Mavloni Shamsuddin Muhammad b. Abdulmalik Daylamiyning ashob va shogirdlaridindurki, muhaqqiqlarning akobir va mashoyixidindur. Va haqiqatda ko'p mufid musannafoti bor.

433. ABU ABDULLOH MUXTOR B. MUHAMMAD B. AHMAD HIRAVIY Q. S.

Hirot mashoyixining akobiridindur. Zohir ulumi va botin ulumig'a jome'. Valoyat va karomat iyasi. Derlarki, qabri lavhida mundoq bitilgan topibdurlarki, ul ikki yuz yetmish yettida dunyodin o'tubdur. Ul debdurki, taomni andoq yegilki, sen oni yegaysen, yo'qki ul seni! Agar sen oni yesang, barcha nur bo'lg'ay va agar ul seni yesa, barcha dard bo'lg'ay va to'nni andoq kiyki, ruunat va faxr va xayloni sening nihodingda kuydurgay. Yo'qki, ul illatlar o'ti shu'lasin yorutg'oy. Debdurki, har ishda bo'lsang andoq bo'liki, Azroil boshingga kelsa, ul ishdin o'zga ishga borg'uliy bo'lmag'oysen va bori holating sening bila bo'lg'ay. Agarchi taom yemak bo'lg'ay, yo muboh amal qilmoq kerak. Botining xolisanolloh bo'lg'ay va niyating ul amalda Haq s. t. ning rizosi bo'lg'ay va shar' rioyati. Debdurki, Ubudiyat asli uldurki, zohirda andoq bo'lg'aysenki, sendin barcha shar' zohir bo'lg'ay va botinda andoq bo'lg'aysenki, anda g'ayr yodining sig'mog'i bo'lmag'ay va anga murid va ashobki, karomat va valoyat iyasi bo'lg'ay ko'p erdi. Abu Ali Muxtor Alaniy Husayniy r. a. dek. Va ul sayyid imomga mashhurdur va piringing oyog'i sari madfundur va faqih Abu Usmon Marg'aziydekki, g'oyat shavq va so'xtaliydin Shavqso'xtag'a mashhurdur va anga g'aroib holot va ajib vaqoye' ermish va Xonchabod go'ristonida Abduvohid b. Muslimning ayog'i sari madfundur.

434. SHAYX ABU ZAR BUZJONIY Q. S.

Shayx ul-islom debdurki, men bir kishi ko'rubmenki, ani ko'rubdur. Sayyode erdi Buzjonda, qulun tutquchi. Base sa'y qildimki, ani toptim va ko'rdum. Abu Zar zohir karomoti iyasi erdi. Buzjonda bir madrasa bor erdiki, Shayx Abu Zar aning sokinlarin avliyo der erdi. Shayx bir kun ul madrasa eshigida yotib erdi. Madrasa xodimi keldi. Shayx so'rdikim, avliyo ne ishda? Xodim dediki, bu kun yeguluk topmaydurlar. Ul madrasada bir tut yig'ochi bor erdi. Xodimga dediki, chiqib ul yig'ochni silk! Xodimki, chiqib silkdiki, yafrog'larki tushti, xolis oltun erdi. Shayx qoshig'a kelturdi. Shayx buyurdiki, yoronlar uchun taom ol! Va aning ash'oridindur.

Bayt:

*[Bizni o'z jinsimizdan bo'lganlar taniydi,
ammo qolganlar inkor qiladilar]⁽¹⁾.*

Va ham aning nazmlaridindur:

*[Sen azal ilmi bilan aybimni ko'rdingu sotib ochding.
Sen ilmda o'sha-o'shasan, men ham aybdorlikda o'shaman.
Endi o'zing tanlaganingni o'zing rad etma!]*⁽²⁾.

435. SHAYX UL-ISLOM AHMAD NOMAQIY JOMIY Q. S.

Kuniyati Abu Nasr Ahmad. b. Abulhasandur va Jarir b. Abdulloh Jabaliy farzandlaridindur raziyollohu anhuki, Rasul s. a. v. vafot qilgan yil musulmon bo'ldi. [Alloh undan rozi bo'lsin, dedi: Islomni qabul qilganimdan beri Rasululloh s. a. v. ziyoratidan mahrum qilmadi va doimo menga tabassum bilan boqardi]⁽¹⁾

Va ul baland qadu bisyor jamil erdi. Amir ul-mu'minin Umar r. a. anga bu ummatning Yusufi ot qo'yub erdi. Hazrat Shayxqa Hazrati Haq s. t. qirq ikki fyarzand berib erdi, o'ttuz to'qquzi o'g'ul va uchi qiz. Shayx-ning vafotidin so'ngra o'n to'rt o'g'ul va uch qiz boqiy erdi. Va bu o'n to'rt o'g'ul barisi olim va omil va komil va sohibi tasnif va sohibi karomot va valoyat. Va xalqning muqtadosi-yu peshvosi erdilar. Va o'zi ummiy erdi va yigirma ikki yoshida tavba tavfiqi topti va tog'qa chiqdi. Va o'n sakkiz yil riyozatlar tortqondin so'ngra qirq yoshida ani xalq ichiga yuboribdurlar va ladunniy ilm eshiklarin yuziga ochibdurlar. Va uch yuz toy qog'azdin ortuqdurki, tavhidu ma'rifat ilmida va sirru hikmat ma'rifatida va tariqat ravishida va haqiqat bayonida tasnif qilibdurki, hech olim va hakim anga e'tiroz qilmaydur va qila olmaydur. Bu tasnifot barcha oyoti Qur'oniy va Rasul s. a. v. axbor va ahodisi bila muqayyad va muayyaddur. Hazrat Shayx q.s. «Siroj us-soirin» otlig' kitobida kelturubdurki, qirq yoshimdan beriki, meni xalq orasig'a yuboribdurlar, bu kungachakim, oltmish ikki yoshimdamen va bu kitobni farmon bila jam' qiladurmen, yuz sakson ming kishidurki, bizing ilgimizda tavba qilibdur. Va andin so'ngra dag'i ko'p yil Hirotda ermishlar. Shayx Zahiriddin Isoki, Shayxning farzandlaridin biridur, «Rumuz ul-haqoyiq» kitobida kelturubdur. Bizing Shayx iligida umrlarining oxirig'acha olti yuz ming kishi tavba qilibdurlar, ma'siyat yo'lidin toat tariqig'a kiribdurlar. Va Shayxning Xirqa piri Hazrat Shayx Abu Said Abulxayr q. r. dur. Va aning sharhi budurkim, Hazrat Shayx Abu Saidqa bir xirqa bor erdikim, anda toat qilur erdi.

Mundoq debdurlarki, ul xirqa Amir ul-mo'minin Abobakr Siddiq r. a. din meros qolib erdi mashoyixqa. To navbat alarg'a yetib erdi, alarga ko'rguzdilar va amr qildilarki, ul xirqani Ahmadqa taslim qil! Shayx Abu Tohirg'akim, alarning farzandi erdi, vasiyat qildilarkim, mening vafotimdin necha yildin so'ngra bir, navxat buyuk buyluq, azraq ko'zlug' Ahmad otlig' yigit sening xonaqohingdin kirgay va sen ashob orasida mening o'rnumda o'lturmish bo'lg'ansen, zinhorkim, bu xirqani anga taslim qilg'aysen. Alarning umri chun oxir damg'a yetti, Shayx Abu Tohirg'a bu orzu bo'lur erdiki, valoyateki alardadur, Shayx Abu Tohirg'a topshirg'aylar. Alar ko'z ochib dedilarki, ul valoyateki, siz tama' qilib erdingiz, ani yana biravga topshirdilar va bizing shayxlig'imiz alamin bir xarobote eshikiga urdilar va isheki bizda erdi, anga taslim qildilar. Va so'zlarki, el bilmadiki, hol nedur, to ulki, alar vafotidin necha yildin so'ngra bir kecha Shayx Abu Tohir voqe'ada ko'rdikim, buzurgvor otalari jam'i ashob bila musta'jal boradurlar. Ul so'rdikim, yo Shayx, ne ta'jildur? Alar dedilarki, sen dag'i kelki, Qutbi-avliyo keladur. Ul tiladiki, borg'ay, uyg'ondi. Yana bir kun Shayx Abu Tohir xonaqohida o'lturub erdikim, bir yigit kirdi, ham-ul sifat bilaki, Hazrati Shayx vasiyat qilib erdi. Shayx Abu Tohir filhol bildi va e'zozu ikrom qildi, ammo andoqki, bashariyat muqtazosidur.

Mutaammil bo‘ldiki, andoq buzurgvor ota xirqasin nechuk iligidin chiqaray? Ul yigit dedi: Xoja, amonatqa xiyonat ravo ermas. Shayx Abu Tohir xushvaqt bo‘ldi va borib ul yerdinki xirqani Hazrat Shayx o‘z muborak iligi bila qozuqdin osib erdilar, olib kelturub, ul yigitning egniga soldi. Va debdurlarki, ul xirqani mashoyixdin yigirma ikki kishi kiyib erdi, oxir Shayx ul-islom Ahmad Jomg‘a havola bo‘ldi. Andin so‘ngra kishi bilmadiki, ul xirqa qayon bordi? Shayx ul-islom Ahmaddin so‘rubdurlarki, mashoyix maqomotin eshitibiz va kutublarin ko‘rubbiz, hech qaysidin bu nav’ holotki, sizdin zohir bo‘lur, bo‘lmaydur. Dediki, biz riyozat vaqtida har riyozatki eshittik avliyulloh tortibdurlar, torttik va anga nima mazid ham qilduk. Haq s. t. o‘z fazlu karami bila har ne parokanda alarg‘a berib erdi, bir yo‘la Ahmadqa berdi. Har to‘rt yuz yilda Ahmaddek birav paydo bo‘lg‘ay, izzu taoloning inoyati osori anga bu bo‘lg‘ayki, xalq ko‘rgaylar. [Bu rabbinning fazlu karamidandir]⁽²⁾. Hazrat Shayx karomotu maqomotining sharhi andin ko‘prokdurki, bu muxtasarda ado topqan, ne uchunki, bovujudiulki, alar maqomotining jam‘ini ellik-oltmish juzv bitibdur, ulcha bor, sharh qilaolmaydur va ul maqomot mashhuridur. Agar holotig‘a yaxshi muttale’ bo‘lay degan kishi ul kitobni o‘qimoq kerak. Shayxning valodati to‘rt yuz qirq birda ermish va besh yuz o‘ttiz oltida dunyodin o‘tubdur.

436. ABU TOHIR KURD R. T.

Ul Xizr a.s. bila suhbat tutar ermish va Shayx ul-islom Ahmadqa aning bila muvonasat bor ermish. Shayx ul-islom debdurki, bir kun mendin nafs zardolu tiladi. Dedim: bir yil ro‘za tutqil, sanga zardolu beray! Bir yildin so‘ngra nafs taqozo qildiki, men va‘dag‘a vafo qildim, sen ham qil! Ul bog‘ sari bordimki, otamdin meros qolib erdi, ko‘rdumki bir zardoluni shag‘ol yebdur va butun tashlabdur. Oldimki, va‘dag‘a vafo qilg‘aymen, nafs far‘yod qildiki, ne ish qilg‘ungdur, manga hech zardolu kerakmas! Emdiki, nafs andin tamom kechti, bir necha zardolu yedim va bir nechani ko‘tardim va Shayx Abu Tohir qoshig‘aki mening piri suh-batim erdi va ollida qo‘ydum. Shayx o‘ruk sari boqdi va dediki, Ahmad, bizing uchun vaqf o‘rugi kelturubsen! Dedim: ey Shayx, vaqf emas va mening otam mulkida o‘zi tikkan va manga meros yetgan daraxtdindur va men o‘z iligim bila uzubmen. Shayx musallam tutmadi va o‘g‘liya aytiki, bizing qo‘ylardin bir qo‘y olib kel va o‘ltur va shurboye pishirki, ochlig‘ safrosi Ahmadning dimog‘i va boshig‘a urubdur, bilmavdurki, ne deydur va ne qiladur. Men dam urmadim, to ul taomni kelturdilar. Ko‘nglumg‘a yetkurdilarki, bu taomdin yemaki, vajhdin emas. Men xayol qilur erdim va nondin ilig urub yer erdim. Ilhoq qildiki, chun aytki, ne uchun yemaysen? Ulcha ko‘nglumba solib erdilar, ayttim. O‘g‘lin tiladi va ul et kayfiyatini so‘rdi. O‘g‘li ayttiki, qo‘ylar yiroq borib erdilar, falon qassobdin oldim. Ul qassobni tilab, et kayfiyatini so‘rdi. Dedi: ul bir qo‘y eti erdiki, shihna zulm bila biravdin olib erdi, manga berdiki, o‘ltur, yarimin shihna eltti, yarimi qolib erdiki, shayxzoda olib keldi. Shayx Abu Tohir boshin quyi soldi. Va yig‘lamoq manga zo‘r kelturdi va qo‘ptum. Bir savma‘aki, ul yaqinda erdi, kirdim, yig‘lamog‘imni tiya olmay yig‘lar erdimki, Shayx Abu Tohir kirdi va o‘lturdi. Va men ko‘nglumda munojot qilur erdimki, Xudoyo, andoqki, qo‘y ishini anga ma‘lum qildurdung, o‘ruk ishin ham zohir qil! Bu asnoda Xizr a. s. kirib keldi va dedi: yo Abo Tohir, Ahmadning mulkiga vaqf ot qo‘yding va shubhaliq taoming‘a halol ot qo‘yding, muni kimdin o‘rganibsen? Sening Ahmadqa hech boz-xosting yo‘qdurki, ul buyuk poyadin borur.

437. SHAYX ABU ALI FORMADIY Q. S.

Oti Fazl b. Ahmaddur. Xurosonning Shayx ush-shuyuxi erdi. Tazkiru mav'izatda ustod imom Abulqosim Qushayriyning shogirdidur va tasavvufda intisobi ikki jonibdadur. Biri Shayxi buzurgvor Shayx Abulqosim Gurgoniy q. s. g'a va yana biri Shayx ul-mashoyix Abulhasan Xaraqoniy r. g'aki, o'z zamonining qutbi erdi. Shayx Abu Ali debdurki, yigitligim ibtidosida Nishoburda ilm tahsilig'a mashg'ul erdim, eshittimki, Shayx Abu Said Abulxayr Mehnadin kelib, majlis aytadur. Men bordim, to ani ko'rgaymen. Ko'zumki oning muborakja-molig'a tushti, vola va oshiq bo'ldim va bu toifaning muhabbati ko'nglumda ko'prak bo'ldi.

Bir kun madrasada, o'z hujramda o'lturub erdim. Shayxning diydorining orzusi ko'nglumga tushti va ul vaqt emas erdiki, Shayx chiqqay. Sabr qila olmadim. Qo'pdum dag'i chiqtim. Chun chorsug'a yettim. Shayxni ko'rdumki, qolin el bila borur erdi. Men dog'i alarni erishaborur erdim, behud. Va shayx bir yerga kirdi va ashob dog'i kirdilar, men dog'i kirdim va bir go'shada o'lturdum. Ondoqki, shayx meni ko'rmas erdi. Chun samo'g'a mashg'ul bo'ldilar. Shayxqa vaqt xush bo'ldi va vajd anga zohir bo'ldi va to'nin chok qildi. Chun samo'din forig' bo'ldilar. Shayx to'nin soldi va ashob yirtib ulashadur erdilar. Shayx bir yeng bila bir ungunin olib chorladiki, ey Bu Ali Tusiy, qaydasen? Kel! Men javob bermadim va dedimki, meni ko'rmaydurur va bilmas. Shoyad ashob orosida Abu Ali otlig' birov bor ekin! Yana mening otimni tutub chorladi. Uchunchi qatlada menga zarurat bo'ldi. Javob berib qo'ptim va qoshig'a bordim. Shayx ul yeng bila ul unguni menga berdi va dedi: Sen bizga bu yeng bila ungurdeksen. Ani olib bir arig' yerda qo'ydim va doim shayx xizmatig'a borur erdim va shayx xizmatidin menga ko'p foyda va yorug'liqlar yetishti. Chun shayx Nishoburdin bordi. Men ustod Abulqosim Qushayriy xizmatig'a borur erdim va har voqea va holat yuz ko'rguzsa, anga aytur erdim va ul meni ilm kasbig'a targ'ib qilur erdi. Yana ikki-uch yil jidd bila tahsilg'a mashg'ul bo'ldum. Bir kun qalamni mihbaradin chiqqordim. Oq chiqdi. Ani ustod imomg'a arz qildim. Ustod dediki, chun ilm sendin ilik tortti. Sen dog'i ondin ilik tort va ishga mashg'ul bo'! Madrasadin chiqdim va xonaqohda sokin bo'ldim va ustod Imom xizmatida suluk qilur erdim va yuzlangan holni anga arz qilur erdim va javob topar erdim. Bir kun menga bir hol das berdiki, ul holda gum bo'ldim. Chun ustod Imomg'a aytim. Javob berdiki, ey Abu Ali, mening ravishim mundin yuqori emas. Ul vaqtda Hazrat shayx Abulqosim Gurgoniyning shuhrati Tusdin yetishti. Men Tusqa, oning xizmatig'a bordim. Masjidida ashob bila o'lturub erdi, ikki rakaat tahiyati masjid qilg'ondin so'ngra qoshig'a bordim. Bosh ko'tardi va dedi: Kel, ey Buali! Ne niyating bor? Ayt! Men voqealarimni arz qildim. Ersa, dedikim, qutlug' bo'lsun, ishingning ibtidosi yamon ermas! Tarbiyat topsang, biyik darajaga yetarsen. Men o'z ko'nglumda dedimkim, mening pirim bu kishidur. Oning xizmatida maqom qildim. Ondin so'ngraki, menga qattiq riyozatlar va mujohadatlar buyurub erdi. Iqbol qildi va majlis aqdi buyurdi va o'z farzandin mening hukmimda qildi va ham shayx Bu Ali debdurki, mundin burun Shayx Abu Said Abulxayr Meh-nadin Tusg'a kelib erdi va chun xizmatig'a bordim. Deb erdiki, ey Abu Ali, bot bo'lg'ayki, to'tidek seni so'zga kiyurgaylar. Oz vaqtdin so'ngra Shayx Abulqosim Gurgoniy menga majlis aqdi buyurdi va so'z eshigi ko'nglumda ochildi.

438. SHAYX ABUBAKR B. ABDULLOH TUSIY NASSOJ. Q. S.

Ul ham Shayx Abulqosim Gurgoniyning muridlaridindur. Va Abubakr Dinavariy bila suhbat tutubdur. Andin so'rdilarki, matlub diydorin ne bila ko'rsa bo'lur? Dediki, sidq ko'zi bila ko'rsa bo'lur, talab ko'zgisida! Va ham ul debdurki, suv tasavvuri suvsizlig'ni

daf' qilmas va o't fikrati harorat bag'ishlamas va talab da'vosi matlubg'a yetkurmas. Va ham ul debdurki, to mavhum vujudni fano o'ti kul qilmag'ay va ko'ngul g'ayrat ignasi bila aning g'ayridin tikilmagay, jon xilvatxonasi jonon sham'i jamoli tajallilari bila yorumag'ay, ne uchunki, ekkan yerda tuxum ekmaslar va munaqqash qog'azg'a naqsh chekmaslar. Debduurlarki, holi bidoyatida mujohada ko'p chekti va ul mujohadasi mu-shohadag'a ulanmadi. Xudovandi taolo dargohida nola qildi, sirrig'a yetkurdilarki, Nassoij, talab dardig'a qone' bo'l, sanga topmoq bila ne ish! Ham ul debdurki, tavakkul uldurki, man'u atoni Tengri taolodin o'zgin ko'rmagaysen. Ayn ul-quzot Hamadoniy o'z musannafotida kelturubdurki, Shayx Ahmad G'azzoliyki, Abubakr Nassoij aning piridur, munojotida dediki, [Iloho, mening yaralishimdan hikmat ne?]⁽¹⁾ javob keldiki, [Sening yaralishingdan hikmat – jamolimni ruhing ko'zgisida ko'rmoq, muhabbatimni qalbingga solmoq]⁽²⁾.

439. HUJJAT UL-ISLOM MUHAMMAD B. MUHAMMAD G'AZZOLIY TUSIY Q. S.

Kuniyati Abu Homiddur va laqabi Zaynuddin. Tasavvufda intisobi Shayx Abu Ali Formadiydur. Ul debdur: [Shayxim imom Ali Formadiy hazratlarining shayxi Abulqosim Gurgoniy hazratlaridan shunday naql qilganini eshitdim: «Solik hanuz vosil bo'lmagan bo'lsa ham, Allohu Taoloning to'qson to'qqiz ismi uning sifatlariga aylanadi»]⁽¹⁾.

Imom Muhammad holining ibtidosi Tusda va Nishoburda ulum tahsilig'a va oning takmilig'a ishtig'ol ko'rguzdi. Ondin so'ngra Nizom ul-mulk bila muloqot qildi. Jamoati fuzalo bilaki, oning suhbatida bo'lur erdilar, mutaaddid majolisida munozara va mujodala qildi va alarg'a g'olib bo'ldi. Va Bag'dodda Nizomiya madrasasi tadrisinga anga tafviz qildilar. To'rt yuz o'ttiz to'rtida Bag'dodg'a borib, dars aytdi va Iroq ahli barcha anga shefta va firifta bo'ldilar. Baland qadr arjumand poya topti. So'ngra borisinga ihtiyori bila tark qildi va zuhdu inqito' tariqin ilgari tutdi va haj azimati qildi va to'rt yuz sakkizda hajg'a musharraf bo'lub, Shomg'a murojaat qildi va muddate anda erdi va andin Bayt ul-Muqaddasg'a bordi va andin Misrg'a keldi va muddate Iskandariyada erdi va andin Shomg'a kelib, necha vaqt turdi va andin so'ngra vatan azimati qildi va o'z holig'a mashg'ul bo'ldi va xalqdin xilvat ixtiyor qildi va mufid kitoblar tasnif qildi.

«Ih'yo ul-ulum»dek va «Javohir ul-Qur'on» va «Yoqut ut-ta'vil» tafsiridekki, qirq mujalladdur va «Mishqot ul-anvor» dekki, barcha mashhur kutublardur va bu barchadin so'ngra Nishoburga avd qildi va so'fiya uchun xonaqohe bino qildi. Va ilm talabasi uchun madrasa ham ihdos qildi va avqotin xayr vazoifi tavze' etti, Qur'on xatmidin, arbobi qulub suhbatidin va ulum tadrisinga ul zamongachaki, besh yuz beshda jumodul oxir oyining o'n to'rtida Tengri taolo jivori rahmatig'a vosil bo'ldi. Shayx Abulhasan Shozali q. s. ki, o'z za-monining qutbi erdi, o'zi ko'rgan voqeadin mundoq xabar beribdurki, Hazrat Risolat s. a. v. Muso va Iso a. s. g'a mubohot va mufoxirat qilibdur G'azzoliy r. t. bila. [Alloh undan rozi bo'lsin, ba'zi do'stlariga yozgan maktublaridagi hikmatlaridan]⁽²⁾. Ruh hastii nestnamoydurki, kishi anga yo'l topmas va sultoni qohir va mutasarrif uldur. Qolib aning asiru bechorasidur. Har ne ko'rsalar Qolibdin ko'rarlar va Qolib andin bexabar; barcha olamg'a olam qayyumi bila ushbu misoldurki, olam qayyumi «hasti nestnamon-dur»ki, olam zarrotidin hech zarrag'a vujud va qivom o'zi bila emas. Balki oning qayyumlug'i biladur. Va har nimaning qayyumi zaruratki, ul nima biladur, vujud haqiqiy angadur va muqavvim vujud andin oriyat vajhi bila [Sizlar qayerda bo'lsangiz, u sizlar bilan birgadir]⁽³⁾ budur va lekin, birovkim maiyyatni bilmagay, illo jism maiyyatini jism bila yo araz maiyyatini araz bila yo araz, maiyyatin

jism bila va bu uchalasi olam qayyumig‘a maholdur. Bu maiyyatni fahm qilaolmag‘ay va qayyumiyat maiyyati to‘rtunchi qismdur. Balki maiyyat haqiqat yuzidin budur va bu dag‘i hasti nestnamoydur. Alarki, bu maiyyatni bilmagaylar, qayyumni tilaganlar va topmag‘oylar [va yana unga tegishli]⁽⁴⁾ Girdbodki, sofi havoda yerdin qo‘par. Bir minora surati bila mustatil va o‘ziga chirmanur. Qishi anga boqsa sog‘inurki, tufrog‘ o‘zin chirmaydur va tebranadur va andoq emasdur. Balkn ul tufrog‘din har zarra bila havodurki, oning muharrikidur. Ammo havoni ko‘rsa bo‘lmas va tufrog‘ni ko‘rsa bo‘lur. Bas, tufrog‘ muharriklig‘da nesti hastnamoydur va havo hasti nestnamoy. Tufroqqa harakatda musaxxarlig‘din o‘zga yo‘qdur havo ilkida. Va saltanat barcha havog‘adur va havoning saltanati nopaydo.

440. SHAYX AHMAD G‘AZZOLIY R. T.

Shayx Abubakr Nassojning murididur. Va mo‘‘tabar tasnifoti va ta‘lifoti bor. Va alardin biri «Savonih» kitobidurkim, Shayx Faxruddin Iroqiy «Lama‘ot»ni aning sunnati bila tartib beribdur. Andoqki, debochasida ayturki, [Ammo ba‘d: ishq martabalari haqidagi bir qancha so‘zlar «Savonih» uslubida yozildi]⁽¹⁾. Va «Savonih» fuzulidin biri budurkim, ma‘shuq barcha holi bilan ma‘shuqdur, bas istig‘no aning sifatidur. Va oshiq barcha holi bilan oshiqdur, bas iftiqor aning sifatidur. Oshiqqa hamisha ma‘shuq keraklik, bas iftiqor aning sifatidur. Va ma‘shuqqa hech nima darboist emas, chun o‘zi o‘ziningdur, lojaram istig‘no aning sifati bo‘lg‘ay.

Ruboiy:

*[Doim ko‘ngil olasanu uzring bor, Hech g‘am
chekmaysanu uzring bor.
Men sensiz ming kecha qon yutdim, Sen bir oqshom
o‘ylamaysan, uzring bor]⁽²⁾.*

Bir kun aning majlisida qori bu oyatni o‘qudiki, [Ey o‘z jonig‘a jinoyat qilgan bandalarim]⁽³⁾. Ul dedi: [Alloh «bandalarim» deb, o‘ziga nisbat berish bilan ularni ulug‘lamoqda. So‘ngra o‘qidi: Ishq yo‘lida malomat oson kechdi, dushmanlarimning ta‘nalari men uchun e‘tiborsiz. O‘z nomim bilan chaqirsalar, karga aylanaman va agar Allohning bandasi deb xitob qilsalar, albatta, eshituvchiman]⁽⁴⁾. Bu toifadin birida Imom Ahmad so‘zlaridin bir juzv edi, ani hujjat ul-islom Imom Muhammad olib taammul qildi va dedi: subhonolloh, biz tiladuk va ul topti, ya‘ni Imom Ahmad.

Besh yuz o‘n yettida dunyodin o‘tubdur va qabri Qazvindadur.

441. XOJA YUSUF HAMADONIY Q. T. S.

Kuniyati Abu Ya‘qubdur. [Imom, olim, orifi rabboniy, go‘zal hollari, ko‘p ehsonlari, yuksak karamot va maqomotlari bor edi]⁽¹⁾. Ibtidoda Bag‘dodqa bordi va Shayx Abu Ishoq Sheroziy majlisida mulozamat qildi va ishi yuqori bo‘ldi va o‘z aqronig‘a fiqh ilmida va o‘zga ulumda, xususan nazar ilmida foiq bo‘ldi va Shayx Abu Ishoq ani kichik yoshlig‘ ekanida ko‘p ulug‘ poyalig‘ ashobig‘a taqdim qilur erdi va ko‘p ulamodin Bag‘dod va Isfahon va Samarqandda hadis istimo‘ qildi. So‘ngra barchani tark qildi va riyozatu mujohadat tariqin ilgari tutdi va mashhur andoqdurki, tasavvufda intisobi Shayx Abu Ali Formadiyg‘adur va debdurlarki, Shayx Abdulloh Juvayniyg‘a. Va Shayx Hasan Simmoniy bila suhbat tutubdur. Marvda sokin bo‘ldi va andin Hiriga keldi va bir necha

vaqt iqomat qildi. Yana Marv ahli andin murojaat iltimos qildilar va Marvg'a bordi. Yana Hiriga keldi va andin so'ngra Marv azimatig'a murojaat qilg'anda, yo'lda besh yuz o'ttuz beshda favt bo'ldi va ham andaki, favt bo'ldi, dafn qildilar va nscha vaqtdin so'ngra Marvg'a naql qildilar va mazori Marvdadur mashhur. Shayx Muhyiddin Arabiy q. t. r. o'z musannafotidin ba'zida aytibdurki, Shayx Avhaduddin Homid Kirmoniy Quniya shahrida mening manzilimda erdi. Dediki, bizning bilodda Xoja Yusuf Hamadoniy q. s. ki, oltmish yildin ortuq shayxlig' va irshod sajjodasida o'lturub erdi.

Bir kun o'z zoviyasida o'lturub erdiki, ko'nglida tashqari chiqmoq xutur qildi va tariqi jum'a kunidin o'zga kun chiqmas erdi va bu anga og'ir keldiki, bilmas erdiki, qayon borg'ay? Oxir bir markabga mindi va jilovin qo'ydi, to qayonki, Tengri taolo eltsa borg'ay. Ul markab shahrdin chiqdi va bodiyag'a kirdi va borur erdi, to ani bir vayron masjid eshigiga yetkurdi va turdi.

Shayx tushti va ul masjidqa kirdi va ko'rdiki, bir yig'it boshin muroqabag'a tortibdur. Bir zamondin so'ngra boshin ko'tardi. Bir hanbatlig' yigit erdi, dedi: Yo Yusuf, menga mas'ala mushkul bo'lubdur va zikr qildi. Shayx ul mushkulni hal qilg'ondin so'ngra dedi, ey farzand, har qachon senga mas'alaye mushkul bo'lsa, shahrg'a kel, dog'i mendin so'r va meni kelurga ranjga solma. Shayx debdurki, ul yigit menga boqdi va aytti, har qachon mas'alaye menga mushkil bo'lsa, aning hallig'a har tosh manga saningdek bir Yusufdur.

Shayx Ibn Arabiy debdurki, men mundin bildimki, murid tavajjuh sidqi bila Shamxni o'z jonibig'a jazb qila olur ermish. Xojaning g'arib holoti va ajib maqomoti andin ko'prakdurki, sharh qilsa bo'lg'ay. Ashob arosinda xulafosi to'rt kishi erdilar: Xoja Abdulloh Barqiy va Xoja Hasan Andoqiy va Xoja Ahmad Yassaviy va Xoja Abdulxoliq G'ijduvoniy q. t. a. Va Xoja Yusufdin so'ngra bu to'rt kishidin har biri irshod va da'vat maqomida ermishlar va muridlar aning xizmatida adab bila mulozim. Chun Xoja Ahmad Yassaviy Turkiston sori azimat qildi. Barcha ashob va irodat ahlini Xoja Abdulxoliq mutobaatig'a dalolat qildi. Bu nav' ermish, bu xonadonning ba'zi mutaaxxir mashoyixining risolasida.

442. XOJA ABDULXOLIQ G'IJDUVONIY Q. T. R;

Ularning ravishi tariqatda hujjatdur. Barcha foruqning maqbulidurlar. Hamisha sidqu safo yo'lida va Mustafu s. a. v. shar'u sunnati mutobaatida va bid'atu havu muxolafatida qadam urubdurlar va pok ravishlarin ag'yor ko'zidin yashurubdurlar. Alarg'a ko'ngul zikri. sabaqi yigitlikda Xoja Xizr a. s. din bo'lubdur va ul sabaqqa muvozzabat ko'rguzubdurlar va Xoja alardin farzandliq qabul qilibdurlar va buyurubdurlarki, havzlug' suvg'a kirib, g'ota ur va ko'nglungda [«lo iloha illallohu Muhammadur rasulolloh»]⁽¹⁾ degil. Alar Xoja buyurg'ondek qilibdurlar va ishga mashg'ul bo'lubdurlar va kushodlar topibdurlar va avvaldin oxirg'acha alarning ro'zgori barcha xalq qoshida maqbul va mahmud ekandur. So'ngra shayx ush-shuyux olimu orifi rabboniy Xoja imom Abu Ya'qub Yusuf Hamadoniy q. r. Buxorog'a kelibdurlar va Xoja Abdulxoliq alar suhbatig'a yetibdurlar va ma'lum qilibdurlarki, alarda ham ko'ngil zikri bor. Alar suhbatida bo'lur ermishlar va ma'lum qilibdurlarki, to alar Buxoroda ermishlar, debdurlarki, Xoja alarning sabaqi va zikri piridurlar va Xoja Yusuf suhbat va xirqalari piri. Xoja Yusufdin so'ngra alar riyozatqa mashg'ul bo'ldilar va ahvollarin maxfiy tutar erdilar va alarning valoyati ul yerga yettiki, har vaqt namozda Ka'bag'a borurlar erdi. Alarning valoyati ko'p erdi va Shomda alarg'a ko'p muridlar paydo bo'ldilar va xonaqoh

va ostona zohir bo'ldi. Ashuro ayyomida jamoati kasir alar xizmatida o'lturub erdilar va alar ma'rifatda so'z aytadur erdilar. Nogoh bir yigit kirdi. Zohidlar suratida, egnida xirqa va kiftida sajjoda va bir go'shada o'lturdi. Hazrat Xoja anga nazar qildilar. Ul yigit dediki, Hazrat Risolat s. a. v. debdurlarki, [Mo'minning farosatidin qo'rqing! Chunki u ulug' va qudratli Alloh nuri bilan boqadi]⁽²⁾. Bu hadisning sirri nedir? Alar dedilarki, bu hadisning sirri budurki, xirqang ostidag'i zunnoringni kesib, iymon keturgoysen. Ul yigit filhol zunnorin kesti va iymon kelturdi va Hazrat Xoja ashobg'a boqib dedilarki, ey yoronlar, kelingki, andoqki zohir zunnorin kesib, bu navahd yigit iymon kelturdi, biz ham botin zunnorinki iborati ujbndur qat' qilib, iymon kelturali, to andoqki, ul omurzida bo'ldi, biz dog'i omurzida bo'lali! Ajab holate ashobg'a zohir bo'ldi. Xojaning oyog'ig'a tusharlar erdi va tavbalarin toza qilurlar erdi.

Bir kun alar xizmatida bir darvesh der erdiki, agar Alloh taolo mani behisht bila do'zax orasida muxayyar qilsa, men do'zaxni ixtiyor qilurmen. Nevchunki, hargiz nafsım murodi bila zist qilmaydurmen. Bu holda behisht nafs murodidur va do'zax haq murodi.

Hazrat Xoja ul so'zni rad qildilar va dedilarki, bandag'a ixtiyor bila ne ish, har qayon desa bor, borurbiz va qayon desa bo'l, bo'lurbiz, bandaliq budur! Yo'q, ulki, sen aytasan. Ul darvesh so'rdiki, shaytong'a haq yo'lining soliklarig'a dast bo'lg'ay?

Xoja buyurdilarki, har solikki, nafs fanosi sarhadig'a yetmagan bo'lsa! Chunki anga g'azab dast bergay. Shayton anga dast topqay. Chun nafs fanosi hosil qilmish bo'lsa, anga g'azab bo'lmas, g'ayrat bo'lur va shayton g'ayratdin qochar. Bu sifat birovga musallamdurki, yuzi haq yo'lig'a bo'lg'ay va «Kitobulloh»ni o'ng ilkiga tutqoy va Rasul s. a. v. sunnatin so'l ilkiga va bu ikki yorug'luq orosida yo'l suluki qilg'ay.

Bir niyozmand dediki, Xoja bizga iymon duosi bila madad qilsalar bo'lg'ayki, bu shayton domgohidin salomat jon eltgaybiz. Alar buyurdilarki, va'da andoqdurki, faroyiz adosidin so'ngra duo mustajob bo'lur. Sen ishda bo'l va bizni xayr duosi bila yod qil! Faroyiz adosidin so'ngra biz ham seni yod qilali. Bo'lg'ayki, bu orada ijobat asari zohir bo'lg'ay ham sening haqingg'a, ham bizing haqimizga!

443. XOJA ORIF REVGARVIY Q. S.

Xoja Abdulxoliqqa uch xalifa ermiş: Xoja Ahmad Siddiq va Xoja Orif Revgariy va Xoja Avliyoyi Kalon. Va nisbat silsilasi Hazrat Xoja Bahouddin Naqshband q. s. g'a bu jamoatdin Xoja Orifqa yetishur.

444. XOJA MAHMUD ANJIR FAG'NAVIY Q. S.

Ul Xoja Orif xulafosidindur.

445. XOJA ALI ROMITANIY Q. S.

Alar Xoja Mahmud xulafosidindurlar va bu silsilada alarning laqabi Hazrat Azizondur. Va alarg'a oliy maqomot va zohir karomot ko'p erkandur. Va to'qimoq san'atig'a mashg'ul bo'lur ermiş. Va Hazrat Maxdumkim, «Nafahot ul-uns» kitobining musannifidurlar, mundoq debdurlarki, manga ba'zi akobirdin mundoq istimo' tushubdurki, ishorat alarg'adur. Ulcha Hazrat Mavlono Jaloliddin Rumiy q. t. r. debdurki, Bayt:

*[Hol ilmi qol ilmidan yuksak bo'lmaganda edi,
Buxoro ulug'lari qachon Xoja Nassojga qulluq
qilgan bo'lardilar] .*

Alardin surubdurlarki, iymon nedur? Debdurlarki, qo'ngarmoq va ovlamoq. Va ham alardin so'rubdurlarkim, masbuq masbuqona qazosig'a qachon qo'pqay? Debdurlarki, subhdin burun. Va alardin manquldurki, debdurlarki, agar yer yuzida Xoja Abdulxoliq farzandlaridin biri bo'lsa erdi, Mansur hargiz dor ostiga bormag'ay erdi. Va bu silsila ahli bu ruboiyni

Ruboiy:

*[Kim bilan birga o'tirsangu qalbing bog'lanmasa,
u bilan suhbating aslo hovushmasa,
zinhor uning suhbatidan qochgin, yo'qsa,
azizlar ruhi seni kechirmaydi]⁽²⁾.*

alarg'a nisbat berurlar. Va alarning qabri Xorazmda mashhurdur.

446. XOJA MUHAMMAD BOBOYI SAMOSIY R. T.

Hazrat Xoja Azizonning xalifasidur va Hazrat Xoja Bahouddin hazratlarig'a alardin qabul farzandlig'qa voqe' bo'lubdur va alardurlarki, Qasri Hinduvondin o'tarda der ermishlarki, bu tufrog'din bir er isi keladur. Bo'lg'ayki, Qasri Hinduvon Qasri Orifon bo'lg'ay. To bir kunki Sayyid Amir Kulol manzilidinki, alarning xulafosidindur, Qasri Orifon sari mutavajjih erdilar. Dedilarki, ul er isiki, bizing dimog'imizg'a yetar erdi, ortuqroq bo'lubdur. Hamonoki ul er mutavallid bo'lubdur. Chun nuzul qilibdurlar. Hazrat Xoja Bahouddin valodatidin uch kun ekandur, alarning jaddi bir muomala alarning ko'ksig'a qo'yib, alarni ixlos va niyoz bila Xoja Muhammad Bobo nazarig'a kelturubdur. Xoja Muhammad Bobo dedilarki, ul bizing farzandimizdur va biz oni qabul qilduq va ashob sori boqib, debdurlarki, bu ul erdurki, bizga oning isi yetib erdi. Ro'zgorning muqtadosi bo'lg'ay va Amir Sayyid Kulolg'a buyurdilarki, farzandim Bahouddin haqida tarbiyat va shafqatni darig' tutmag'oysen va senga bihil qilmag'oymen, agar taqsir qilsng. Amir dedikim, er bo'lmag'oymen agar, Xoja vasiyatida taqsir qilsam.

Xoja Bahouddin debdurlarki, taqdir hasbi bila mutaammil bo'lurda jaddim buyurdikim, borib, Xoja Muhammad Bobog'a tashrif huzuri iltimos qilki, alarning qadami barakoti bu manzilg'a yetgay. Chun alar liqosiga musharraf bo'ldum, ajab karomotki, alardin mushohada bo'ldi. Bu erdiki, ul menda niyoz va tazarru' paydo bo'lib erdikim, qo'ptum va masjidqa kirdum va ikki rakaat namoz qildum va boshimni sajdag'a qo'yub, niyoz bila ixlos ko'rguzdim va ul oroda tilimga bu keldikim, ilohi, balong yukini tortarg'a quvvat va muhabbating mehnatini tortarg'a tahammul ber! Chun saboh Xoja xizmatig'a yettim, buyurdilarki, ey farzand, duo mundoq qilmoq kerakki, ilohi, oncha sening rizong andadur, bu zaif bandangni anga tut o'z fazlu karaming bila! Agar xudovandi taolo har do'stig'a baloyi yiborsa, o'z inoyati bila ul yukni tortarg'a quvvat bergay va aning hikmatin anga zohir, qilg'ay. Ixtiyor bila balo talabi dushvordur. Gustoxliq qilmamoq kerak.

Andin so'ng taom hozir bo'ldi. Chun yeyildi. Xoja bir qurs menga berdi. Xayoling'a keldikim, ushbu soat to'q taom yeduk va manzilg'aki bordilar, anda ham at'ima

bo'lg'usidur, Bu qurs bizing ne vasilamizg'a yarar.

Chun Xoja ravon bo'ldilar. Men alarning jilovida borur erdim va o'z xotirimni asli tavajjuhga rosix tutub, niyozi tamom bila qadam urar erdim. Agar botinimda tafriqaye paydo bo'lsa erdi, xoja buyururlar erdikim, xotirni yaxshi asramoq kerak, to yo'lda muhiblarining biri uyiga yettilar. Ul darvesh bashoshat va niyoz bila ilgari keldi va alar chun nuzul qildilar.

Ul faqirda iztirob asari zohir bo'ldi. Alar dedilar: chinin aytki, iztirobingg'a bois nedur? Ul darvesh dediki, biz taraf sut hozirdur, o'tmak yo'qdur. Alar menga boqib dedilarki, ul qursni kelturki, oqibat menga ishga yaradi va menga ul hol mushohadasidin alarg'a yaqin ortug'roq bo'ldi.

447. SAYYID AMIR KULOL R. T.

Mazkur bo'lg'on Xoja Muhammad Boboning xalifasidur. Hazrat Xoja Bahoudding'a suhbat nisbati tariqat suluki, odobi ta'limi va zikr talqini alardindur. Bir kun azim majma'da Amir Sayyid Kulol Xoja hazratin tilab dediki, ey farzand Bahouddin, Xoja Muhammad Bobo nafasi vasiyatini sizning boringizda tamom bajoy keltirdim deb. Dedilarki, har ne tarbiya bobida bormen, sening haqingda ko'rguzubmen.

Sen farzand Bahouddin bobida ko'rgizgil! Andoq qildim va ishorat o'z ko'ksiga qilib dediki, bu emchakni sizing uchun quruttum va sizing ruhoniyingiz qushi bashariyat bayzasidin chiqdi. Ammo sizing himmatingiz shahbozi balandparvoz tushubdur. Emdi ijozattur. Har yerda matlubdin ise dimog'ingizda yetsa, tilang va talabda o'z himmatingiz mujibi bila taqsir qilmayg! Hazrat Xoja debdurlarki, ul so'zlarki Mir hazratlari aytib, bizga ijozat berdilar, ibtilog'a vosita bo'ldiki, ham alar tarbiyati tahtida bo'lsak erdi, saodat va salomatqa yaqinroq erduk.

Bir kun Mir hazratlari Xojag'a dedilarki, chun ustod shogirdga tarbiyat qilsa, har oyina tilarki, o'z tarbiyati asarini andin mushohada qilg'ay, to anga e'timod bo'lg'ayki, oning tarbiyati joygir tushubdur va agar shogird ishida xalale ko'rubdur, ul xalalg'a isloh qilg'ay. Andin so'ng dediki, Mir Burhon mening farzandimdur va hozir o'lturubdur va hech pirning tasarruf iligi anga yetmaydur va ma'naviy tarbiyat topmaydur va maning huzurimda oning tarbiyatig'a mashg'ul bo'lmoq keraksiz, to aning asarini mutolaa qilg'aymen va sizing san'atingizga tamom e'timod qilg'aymen. Hazrat Xoja Mirg'a muroqib o'lturub erdilar. G'oyat adab rioyatidin ul ish imtisolidi tavaqquf qiladur erdilar. Mir dedilarki, tavaqquf qilmamoq kerak. Hazrat Xoja alarning amri imtisoli qildilar va Sayyid Burhonning botini va zohirida paydo bo'ldi va qaviy Hol anga padid bo'ldi va shukri haqiqiy asari zohir bo'ldi.

448. QUSAM SHAYX R. T.

Ul turk mashoyixidindur. Xoja Ahmad Yassaviy q. s. xonadonidindur. Xoja Bahouddin ul so'z mujibiki, Mir Sayyid Kulolalarg'a ijozat berganda deb erdiki har qayondin royihai dimog'ingizg'a yetsa, talabda taqsir qilmayg! Qusam Shayx xizmatig'a bordilar. Ul avval muloqotda qovun yeydur erdi. Po'chog'in Xoja sori tashladi. Alar g'oyat talab haroratidin ul po'chog'ni terisi bilan yedilar. Ul majlisda ikki-uch qatla bu nav' voqe' bo'ldi ham bu majlisda Shayxning xodimi kirib dediki, uch teva va to'rt otg'oyib

qilibman. Shayx Xojag‘a ishorat qilib dediki, ani yaxshi tutingiz! To‘rt kishi andoq xushunat bila Xojag‘a yopushtilarki, go‘s aroda qone voqea bo‘lubdur. Hazrat Xoja debdurlarki, turk mashoyixining shinoxti bo‘lmasa, alar tariqidin mutanaffir va navmid bo‘lur. Xoja muroqib o‘lturdilar. Namozshom adosidin so‘ngra xodim yana kirib dediki, g‘oyib bo‘lg‘on tevalar va otlar o‘zlari keldilar. Qusam shayx xizmatida Xoja uch oyg‘a yaqin bo‘ldilar. Oxir ul-amr Shayx Xojag‘a tashrif berdi va dedi: To‘qquz o‘g‘lum bor. Sen barchasidin ulug‘roq va muqaddamroq. Andin so‘ngra har qachon Shayx Naxshabdin Buxorog‘a kelur erdi, Xojag‘a mulozamat qilurlar erdi. Shayx debdurki, bu nav‘ talabgorlig‘ki, senda ko‘rub-men, toliblardin hech qaysida ko‘rmaymen. Oxir bu Qusam Shayx Xoja inqito‘iy va kamoli beta‘ayyunlug‘idin Buxoroning timlaridin birida andoq savdo va sotiq qildi va chiqib bir do‘konchada o‘lturub, ashob va farzandlaridin har kimki, oning bila edilar tiladi va dediki, bizing borur chog‘imiz bo‘ldi. Tavhid kalimasin alar muvofaqati bila aytti va jon taslim qildi.

449. XALIL OTA Q. R.

Xoja Bahouddin hazratlari debdurlarki, bidoyat holda bir kecha Hakim ota r. niki, turk mashoyixining kiboridindur, voqe‘ada ko‘rdumki, bizni bir darveshga siporish qiladur. Uyg‘ong‘ondin so‘ngra ul darveshning surati xotirda erdi va bizga jaddani erdi, soliha otamiz onasi, ul voqe‘ani alarg‘a ayttuq. Dedilar: ey farzand, senga turk mashoyixidin nasibe bo‘lg‘usidur va men doim ul darveshga tolib erdim.

To bir kun Buxoro bozorida ul darveshga yo‘luqum va tanidum. Otin so‘rdum. Xalil erdi. Ul zamon oning bila mujolasat va mukolama muyassar bo‘lmadi. Chuk manzilg‘a bordim va oqshom bo‘ldi. Ul darvesh qoshidin birov kelib, meni tiladi. Kuz ayyomi erdi. Bir pora meva oldim va ul darvesh xizmatig‘a bordim. Chun tiladimki, ul voqe‘ani anga izhor qilg‘aymen. Ayttiki, ulcha saning xotiringdadur, bizga ayondur. Bayon qilmoq hojat emas, mening holim o‘zga bo‘ldi. Ko‘ngul mayli oning suhbatig‘a ko‘p bo‘ldi va oning suhbatida shigarf ahvol va g‘arib va ajib nimalar mushohada bo‘lur erdi ondin. Va muddatdin so‘ngra Movarounnahr mulkining saltanati anga musallam bo‘ldi va menga oning xizmat va mulozamatin qilmoq zarur erdi va mulozamat ayyomida ham azim ishlar zohir bo‘lur erdi va menga shafqat zohir qilur erdi. Gohi lutf va gohi unf bila manga xizmat adosin ta‘lim qilur erdi va ul jihatdin ko‘p favoid menga yetar erdi va bu yo‘l sayru sulukida ko‘p ishga yoror erdi va olti yilg‘acha oning xizmatida bu nav‘ bo‘lur erdim va xaloda xos suhbatining mahrami erdim va maloda saltanat odobin rioyat qilur erdim va malikdin burunroq ham olti yil oning xizmati va suhbatida bo‘lur erdim. Ko‘p qatla borgohi xosi qoshida aytur erdikim, har kim Haq taolo rizosi uchun menga xizmat qilur, xalq orasida buzurg bo‘lg‘ay va menga ma‘lum bo‘lur erdikim, bu so‘zdin maqsudi kimdur. Bu muddatdin so‘ngra, chun majozii mamlakatig‘a zavol bo‘ldi va har lahzada mulku xidamu hashami haboan mansuran bo‘lur erdi va dunyo ishi tamom maning ko‘nglumda sovudi. Buxorog‘a keldim. Revartundakim, Buxoro kentlaridindur sokin bo‘ldum.

450. XOJA BAHOUDDIN NAQSHBAND Q. T. S.

Alarning oti Muhammad b. Muhammad Buxoriydur Alarg‘a qabul nazari farzandliqqa Xoja Muhammad Boboyi Samosiydindur va odobi tariqat ta‘limi zohir yuzidin Amir Sayyid Kuloldindur, andoqki, o‘tti. Ammo haqiqat yuzidin alar Uvaysiydurlar va tarbiyat Hazrat Xoja Abdulxoliq G‘ijduvoni q. s. ruhidin topibdurlar. Andoqki, der ermishlarki,

mabodii ahvolda bir kecha g'alaboti jazabotdin Buxoro mazorotidin uch mozorg'a yetishdim. Har mazorda bir chirog'don ko'rdum yonadurg'on, yog'i to'la va fatilalari yog' ichinda. Ammo fatilalarg'a biror nima harakat bermak kerak erdiki, yaxshi tutashqoy va yorug'oy. So'nggi mutabarrak mozorda qiblag'a mutavajjih o'lturdum va ul tavajjuhda g'aybate voqe' bo'ldi. Mushohada qildim. Qibla devori shaq bo'ldi va bir ulug' taxt paydo bo'ldi va yashil parda ul taxt ollig'a tortilg'on va tegrasida jamoate. Va Xoja Muhammad Boboni alar orasida tanidim. Bildimki, ul xayli g'oyiblardindurlar. Oralaridin birov menga aytiki, taxtda Xoja Abdulxoliqdur va ul jamoat alarning xulafosidurlar va bir-birin alarning otin atadi va Xoja Muhammad Bobog'a yetgonda, dediki, alarni xud hayotlari chog'ida ko'rubsen va sening piringdurlar va senga bir bo'rk beribdurlar va karomat qilibdurlarki, nozil bo'lg'on balo sening barakatingdin daf' bo'lg'ay. Andin so'ngra ul jamoat ayttilarki, quloq tut va yaxshi eshitki, ulug' Xoja Hazratlari senga so'zlar aytg'usidurlarki Haq s. t. yo'li sulukida senga andin chora yo'qtur. Ul jamoatdin iltimos qildimkim, Hazrat Xojag'a salom qilay va muborak Diydorlarig'a musharraf bo'lay. Pardani ilaylaridin oldilar. Pire ko'rdum – nuroniy. Salom qildim. Javob berdilar va so'zlarni, suluk mabdayida va vasatida va oxirida keraklikdur, menga bayon qildilar va dedilarki, ul chirog'larki, ul kayfiyat bila senga ko'rguzdilar ishoratu bashoratdur senga bu yo'l qobiliyat va iste'dodidin. Ammo iste'dod fatilasin harakatg'a kelturmak kerak, to yorug'an va asror zuhur qilg'an va yana buyurdilar va mubolag'a qildilarki, barcha ahvolu aqdomni barcha amru nahiy jodasig'a qo'yg'il va azimat bila amal qil va sunnatni bajo kelturgil va ruxsatlar va bid'atlardin yiroq bo'l va doimo Mustafo s. sh. v. ahodisini o'zingga peshvo qil va Rasul s. a. v. va ashobi kirom r. a. axboru osorig'a mutafahhis va mutajassis bo'! Va bu so'zlardin so'ngra ul jamoat manga ayttilarqi, saning sidqi holingning shohidi uldurki, tongla erta falon yerga borg'aysen va falon ishni qilg'aysen va muning tafsili ul Hazratning maqomotida sharh bila bor. Va andin so'ngra dedilarki, Nasafg'a mutavajjih bo'l. Amir Sayyid Kulol xizmatig'a! Chun alar buyrug'i bila. Nasafg'a bordim va Mir xizmatig'a yettim. Iltifotlar qildilar va altof ko'rguzdilar va menga zikr talqini qildilar va nafyu isbot tariqi bila zikrga mashg'ul qildilar. Chun voqe'da ma'mur erdimki, amal azimat bila qilg'oymen. Aloniya zikri bila amal qildim. Biror alardin savol qildikim, darveshlik sizga mavrus yo muqtasab? Alar dedilarki, [Haqning bir jazbasi jinlar va insonlarning barcha amaliga barobardir]⁽¹⁾ huqmi bila bu saodatqa musharraf bo'lduq. Yana alardin, so'rdilarki, sizing tariqingizda zikri jahru xilvat va samo' bo'lur? Dedilarki, bo'lmas! Yana so'rdilarki, sizing tariqingiz binosi ne ishgadur? Dedilarki, anjumanda xilvat zohir yuzidin xalq bila va botin tarafidin Haq s t. bila.

Bayt:

*[Zohirda begonadek botindan oshno bo'l,
Bunday go'zal odat dunyodakam topiladi]⁽²⁾.*

Ulcha Haq s. t. buyurubdurki, [ularni na tijorat va na oldi-sotdi Alloh zikridan chalg'itolmaydi]⁽³⁾ ishorat bu maqomg'adur. Derlarki, alarga hargiz qul va doduk bo'lmas ermish. Ulardin bu ma'noda so'rubdurlar; Alar debdurlarki, qachon bandalig' Xojalig' bila rost kelur. Birov alardin so'rdikim, sizning silsilangiz na yerga yetar? Alar dedilarki, kishi silsilasi bila hech yerga yetmas va der ermishlarki, nafslaringizg'a tuhmat qilingki, har kim Tengri inoyati bila o'z nafsining yamonlig'in va kaydu makrin bilgon bo'lsa, agarchi anga sahdur, ammo bu yo'l soliklaridin ko'p bor ekandurlarki, birov gunohin o'zlariga tutub, yukin tortibdurlar va der ermishlarki, [ey iymon keltirganlar, Allohga

iymon keltiring!)(⁴) ishorat angadurki, har turfat ul-aynda o‘z vujudi naf‘yin va ma‘budi haqiqiy isbotin qilg‘ay.

Junayd q. s. debdurki, oltmish yildurki, iymon kelturmakdadurmen va lekin, ul ixtiyor tarki va qusuri a‘mol mushohadasidin o‘zga nima hosil bo‘lmas va der ermishlarki, taalluq mosuvog‘a bu yo‘l solikig‘a ulug‘ hijobdur.

Bayt:

*[Haqdan boshqasiga bog‘lanish to‘siq, samarasizdirki,
agar ularni uzsang, vosil bo‘lasan] (⁵).*

Haqiqat ahli iymonni mundoq ta‘rif qilibdurlar. [Iymon – qalbni Allohdan boshqa o‘ziga rom etuvchi foydali va foydasiz narsalardan uzib, Haqqa bog‘lashdir] (⁶). Va der ermishlarki, bizing tariqimiz suhbatdur va xilvatda shuhratdur va shuhratda ofat. Hayriyat jam‘iyatdadur va jam‘iyat suhbatda bu shart bilaki, bir-biriga nafy bo‘lulg‘ay va ulcha ul buzurg buyurubdurki, [kel, bir soat iymon keltiraylik!] (⁷), Ishorat angadurki, agar jam‘i bu yo‘l soliklari bir-biri bila suhbat tutsalar, anda ko‘p xayru barakatdur. Umiddurki, anga mulozamat va mudovamat imoni haqiqiyg‘a muntahi bo‘lg‘ay va der ermishki, bizing tariqimiz [mustahkam tutqichr] (⁸) durur. Ul ilik Payg‘ambar s. a. v. mutobaatig‘a urmoqdur va sahobai kirom osorig‘a iqtido qilmoq va bu tariqda oz amal bila ko‘p futuh yetishur. Ammo sunnat mutobaati rioyati ulug‘ ishdurki, har kishi bu tariqimizdin yuz uyursa, anga din xataridur va der ermishlar: solik vaqtiki, Tengri do‘stlaridin biri bila suhbat tutsa o‘z holidii voqif bo‘lsun va suhbat zamonini o‘zga zamon bila muvozana qilsun. Agar tafovut topsa [etdingki, lozim tut!] (⁹) Va debdurlarki, «lo iloha» tabiat nafyidur va «illalloh» ma‘budi barhaq isbotidur va «Muhammadur Rasululloh» o‘zni [menga ergashinglar!] (¹⁰) maqomig‘a kivurmak, maqsud zikridin tavhid kalimasining haqiqiqatig‘a yetmakdur va kalima haqiqati o‘zga kalima aytmoqdin bakulli nafiy bo‘lmoqdur. Ko‘p aytmoq shart emas. Deb durlarki, Hazrat Xoja Azizon a. r. v. der ermishlarki, yer bu toifaning ko‘zida bir sufra-chadur va biz derbizki, tirnog‘ yuzichadur. Hech nima bular «o‘zidin g‘oyib emas va debdurlarki, tavhid sirrig‘a yetsa bo‘lur. Ammo ma‘rifat sirrig‘a yetmak dushvordur. Alar muborak safar azimati qilurda buzurgzodalardin biriga zikr ta‘limin degandurlar. Ul safardin qaytg‘anda alarg‘a debdurlarki, ul ta‘lim olg‘on zikrga ishtig‘ol ko‘rsatmaydur va tark qilibdur. Alar andin so‘rubdurlarki, bizni hech tush ko‘rdung? Dedi: Hov, ko‘rdum! Dedilarki, senga basdur! Mundin ma‘lum bo‘lurki, har kimgaki oz robita bu azizlar bila bo‘lsa, oxir mulhaq bo‘lur va ul najot sababi va darajot raf‘i jihati bo‘lur. Alar hazratida birov dediki, falon kishi bemordur va xotiringiz tavajjuhi daryuza qilur. Alardin dedilarki, [avval xastaning qaytishi, so‘ngra ko‘ngli siniqning tavajjuhi kerak] (¹¹). Alardin karomot talabi qildilar. Alar dedilarki, bizning karomotimiz zohirdur. Bovujudi bu nav‘ gunoh yuki yer yuzida bora olurbiz. Alar der ermishlarki, Hazrat shayx Abu Said Abulxayr q. s. din so‘rubdurlarki, sizing janozangiz ilayida qaysi oyatni o‘qusunlur? Der ermishki, oyat o‘qumoq ulug‘ ishdur! Bu baytni o‘qusunlarki,

bayt:

*[Butun olamda do‘stning do‘stga,
yorning yorga yotishishidan afzal nima bor?] (¹²).*

Andin so'ngra alar debdurlarki, bizing janozamiz ilayida bu baytni o'qusunlarki,

bayt:

*[Sening ko'yingda jamolingdan
«shay'anilloh» deb tilovchi gadolarmiz]⁽¹⁾⁽³⁾.*

Mavlono Jaloluddin Xolidin hazratlaridin so'rubdurlarki, Hazrat Xoja Bahouddinning suluk va tariqining nisbati mutaaxxir mashoyixdin qaysi purning tariqig'a munosabati bor? Ul debdurki, so'z mutaqaaddimin mashoyixdin deng va ikki yuz yildin ortuqdurki, bu nav' osori valoyat zuhuriki, hazrat Xoja Hazratlarig'a Tengri taolo inoyatidin voqe' bo'lubdur. Tariqat mashoyixig'a mutaaxxirlardin hech kimga bo'lmaydur. Alar yetti yuz to'qson birda rabiul-avval oyining uchida dushanba kechasi olamdin o'tubdurlar.

451. XOJA ALOUDDIN ATTOR Q. S.

Aning oti Muhammad b. Muhammad Buxoriydur. Hazrat Xoja Bahouddinning kibori ashobidindur. Va Hazrat Xoja o'z hayotlari zamonida ko'p toliblarning tarbiyatini alarg'a havola qilur er mishlar. Va der er mishlarki, Alouddin bizga xeyli yukin yengil qilibdur, lojaram valoyat anvorining osori [tom va komil suratda]⁽¹⁾ alardin zuhurg'a kelibdur va alar suhbatini yumni tarbiyati natijasidin ko'p toliblar bu'du nuqson poygohidin qurbu kamol peshgohig'a yetibdurlar va takmilu ikmol martabasi topibdurlar. Hazrat Maxdumiy n. m. n. debdurlarki, bu faqir ba'zi azizlardin eshitibmenki, [haqiqatni aniqlovchi olimlarning rahbari, diqqat bilan tekshiruvchi ulug'larning peshvosi, yuksak asarlar va fasohatli tadqiqotlarning muallifi, nasabi ulug' Sayyid Jurjoniy, unga Allohning rahmati bo'lsin!]⁽²⁾ki, inhirot tavfiqi Xoja Alouddin ashobi sulukida topqondur va niyozu ixlos alarning xodimlar va mulozimlarig'a paydo qilg'ondur. Borlar der er mishlarki, to men Shayx Zaynuddin Aliyi Kulol suhbatig'a yetmadim, rafzidin qutulmadim va to Xoja Attor majlisig'a ulanmadim, Tengrini tanimadim. Xoja Attorning qudsi kalimotidinkim suhbat majolisida buyururlar er mish, Hazrat Xoja Muhammad Porso q. s. kitobat qaydig'a kiyurgondin Hazrat Maxdumiy n. m. n. «Nafahot ul-uns»da mazkur qilibdurlar. Anga yetgan kishi ul favoiddin bahramand bo'lur. Alar sakkiz yuz ikkida Rajab oyining yigirmasida chorshanba kechasi xufton namozidin so'ngra olamdin o'ttilar va qabrlari Chag'oniyondadur.

452. XOJA MUHAMMAD PORSO R. T.

Alarning oti Muhammad b. Muhammad b. Mahmud Hofiz Buxoriydur q. s. Ulug' Xojaning kibor ashobidindurlar va Hazrat Xoja alar haqida buyurubdurlar va o'z ashobida, huzurlarida alarg'a xitob qilibdurlarki, haqi va amonatiki, Xojalar xonadoni xulafosidin bu zaifg'a yetibdur. Va har ne bu yo'lda kasb qilibdur, borini sizga topshurduq. Andoqki, birodari diniy Mavlono Orif topshurdi, qabul qilmoq kerak va ul amonatni xalqqa tegurmak kerak. Alar tavoze' ko'rguzub, qabul qildilar va oxiri marazda alar g'aybatida ashob huzurida alar haqida buyurdilarki, maqsud bizing zuhurimizdin oning vujudidur va anga ikkalasi tariyq bilaki, jazba va suluk bo'lg'ay, tarbiyat qilibman. Agar mashg'ulluq qilsa, olam ondin munavvar bo'lur. Yana. bir mahalda burx sifatini mavhibat nazari bila alarg'a karomat qildilar va Hazrat-Mahdum n. m. n. «Nafahot ul-uns»da bitibdurlarki, burx sifatini «Qut ul-qulub» kitobida mazkurdur va yana bir mahal mavhibat nazari bila alarg'a nafsni bag'ishladilarki, har ne alar desalar ul bo'lg'ay va yana birmahalda dedilarki, harne ul desa Haq taolo oni qilur. Hadisi sahih hukmi bilaki:

[Allohning bandalari ichida shundaylari borki, agar Allohga qasam ichsalar, Haq qasamlarini rost keltiradi]⁽¹⁾ dermanki, dey, ul demas. Va yana bir mahalda alarg‘a xufya zikri buyurdilar va ijozat berdilar amalig‘a ul mujib bilaki, tariqat odobining daqoyiqi haqoyiqidin ulcha bilur va oning ta‘limidin, [bulardan tashqari benihoyat iltifotlari bor]⁽²⁾.

Va sakkiz yuz yigirma ikkida Muharram oyining Bayt ul-harom va Nabii ziyorati alayhis salavot vas-salom niyati bila Buxorodin chiqdilar va Nasaf yo‘li bila Chag‘oniyon va Tirmiz va Balx va Hirotqa mazoroti mutabarrakiki, ziyorat qasdi bila azimat qildilar. Barcha yerda sodot va mashoyix va ulamo alarning sharif maqdamlarin mug‘tanam bildilar va tamom e‘zoz va ikrom bila talaqqiy qildilar. Va Hazrat Maxdum n. m. n. debdurlarki, xotirg‘a kelurki, chun Jom viloyatidin o‘tar erdilar. Qiyos andoq qilurkim, jumodul-avvAliing oxiri yo jumod ul-oxirning avvallari erdi erkin. Mazkur bo‘lg‘on yildinki bu faqirning otasi jame‘ kasir niyozmandlar va muxlislar bila alarning ziyorati qasdig‘a chiqib erdilar va maning umrum hanuz besh yilda bo‘lmaydur erdi. Otam mutaalliqalaridin biriga ayttkim, mani egniga ko‘tarib, alarning mahofasining ilayiga tutdi. Alar iltifot qilib, bir bosh kirmoniy nabot ilgimga berdilar. Bu kun ul ta‘rixdin oltmish yildurki, hanuz tal‘atlarining safosi maning ko‘zumdadur va muborak diydorlarining lazzati mening ko‘nglumdadur va hamonoki ixlos va e‘tiqod va irodot va muhabbat robitasi bu faqirg‘aki Xojalar q. a. honadonig‘a voqe‘dur, ul nazarning barakatidir erkin va umidim uldurki, ushbu robita yumnidin alarning muhiblari va muxlisleri zumrasida mahshur bulg‘aymen. Va Jomdin o‘tub chun Nishoburg‘a yetibdurlar; havo harorati va yo‘l xavfi jihatidin ashob orosida so‘z o‘tar ermish va fil-jumla futuri ul azimatqa yo‘l topqon chog‘lig‘ ermish. Hazrat Mavlono Jaloluddin Rumiyy q. s. devonin tafo‘ul tariqi bila ochibdurlar. Bu ab‘yot kelibdur.

Ruboiy:

*[Ey Haq oshiqlari, abadiy iqbolg‘a yetish uchun yo‘lga tushing!
Oy kabi saodatli burj tomonga ravona bo‘ling!
Qaysi shahar, qaysi joy, qaysi dashtni bosib o‘tsangiz,
Allohning tavfiq uamonida yo‘lingiz muborak bo‘lsin!]⁽³⁾.*

Va andin Buxorog‘a maktub yiboribdurlarki, Haq subhonahu ismi bila bu bitildi, ul kundaki Nishoburdin chiqilib erdi va ul kun ta‘rix sakkiz yuz yigirma ikkida jumod ul oxir oyining o‘n birinchi kuni erdiki, sihat va salomat va rafohiyat holida va vusuqi tamom, ilohiy fazl va ikromig‘a va qalb quti va yaqin quvvati nomutanohiy fayz va fazlg‘a bor ekan vaqtda ishorat bobashorat hukmi bilaki, [Rasululloh s. a. v. yaxshi bashorat qilardi, badgumonlik qilmasdi. Rasululloh s. a. v. dedi: mendan keyin payg‘ambarlik bo‘lmaydi. Faqat bashoratlar bo‘ladi. Mo‘‘min kishi bu bashoratlarni tushida ko‘radi yoki unga ko‘rsatiladi. Bu hadisning sahihligiga ittifoq qilingan].

Bayt:

*[Ey hidoyat payg‘ambari, so‘zlaring madadkorim,
tayanchim, eshigingda umid va iltijo qilaman]⁽⁴⁾.*

Va chun sihat va salomatlig‘ bila Makkai muhtaramag‘a yetishtilar va haj arkonin tamom ado qildilar. Alarg‘a maraze oriz bo‘ldi. Andog‘ki, vido‘ tavofin ammori bila qildilar va andin Madinai muborakka mutavajjih bo‘ldilar. Va yo‘lda ashobin tilab imlo

qilibdurlarki, [Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan boshlayman. Sakkiz yuz yigirma ikkinchi sana, zul-hijja oyining to‘qqizinchi – shanba kunida Allohu Taolo mukarram va muborak qilgan Makkadan chiqayotganimizda, ertalab kun yorishgan payti sufilar toifasining peshvosi Junayd q. t. s. oldimga keldi. Men o‘sha payt mudroq holatda edim. Alloh undan rozi bo‘lsin, Junayd o‘zining ziyorati va bashorati haqida dedi: Bu haj qabuldir. Men bu so‘zni eslab qoldim va uning bashoratidan xursand bo‘ldim. Keyin mudroqlikdan sergak tortdim. Buning uchun Allohga hamd bo‘lsin!]⁽⁵⁾

Andin so‘ngra yana kalimot ham arabiy iborat bila imlo qilibdurlarki, tarjimasi bu bo‘lurki, bu kalimai vohidaki, Sayyid ut-toifa Junayd q. s. din voqe’ bo‘ldi, kalimadur jome’ ai tomma va bashoraturd shomilai omma bizga va avlodimizga va ashobu ahbobimizgaki hozir yo g‘oyibdurlar. Aning uchunki, bizning qasdimiz bu izomi mashoir va ad’iyaki, har mahaluzdaqomda qilildi, barchaning diniy va dunyoviy masolihi erdi va ul qasd bu bashorat muqtazosi bila maqbul: [ne’matlariga yetkazgan va ziyoda mukofotlagan Allohu subhonahuga pok, muborak hamd bo‘lsin!]⁽⁶⁾ Va oying yigirma uchida chahorshanba kuni Madinag‘a yetibdurlar va Hazrat Risolat s. a. v. din bashorat topibdurlar va ul imlo musavvadasin tilabdurlarki, anga nima ortug‘oylar? Chun mutolaa qilibdurlar. Deb durlarki, ushbular-o‘qdur va ortug‘roq bitimaydurlar va panjshanba kuni Haqning jivori rahmatig‘a vosil bo‘lubdurlar va Mavlono Shamsuddin Fannoriy Rumi va Madina ahli va qofila alarg‘a namoz qilibdurlar va juma kechasi ul muborak manzilda nuzul qilibdurlar. Amir ul-mo‘minin Abbos r. a. ning muborak marqadining jivorida dafn bo‘lubdurlar. Va Shayx Zan-nuddin Xavofiy hazratlari Misrdin bir oq tosh yo‘ndurub kelturub, ularning qabrining lavhi qilibdurlar. Oning bila soyir quburning tegrasidin mumtozdur. Siqotdin biriki, alarning farzandi Xoja Burhonuddin Abunasr r. a.ning maxsusi erdi, ulardin mundoq naql qildiki, ul vaqtdaki volidi buzurgvor favt qildi. Men boshlarn ustida hozir emas erdim. Chun hozir bo‘ldum. Muborak yuzlarin ochtimkim, nazare qilayin. Ko‘z ochib tabassum qildilar va mening iztirobim ortuq to‘ldi. Oyog‘lari sori «elib, yuzumni tobonlarig‘a surttum. Oyog‘larin yuqori torttilar. Chun alarning xabariki, Rasul s. a. v. Madinasida naql qilibdurlar. Ajam akobiridin ba’zig‘a yetishti. Bu iborat buyurdikim, «ham anda uzaldiki, andin quvondi». Alarning murid va mu’taqidlaridin birov debdurki, alar Hijoz azimati qilurda vido’ vaqti dedimki, Xoja, siz bordingiz? Dedilarki, borduq. Ularning tayyiba anfosidindurki, ashobdin biriga bitibdurlarki, bu faqirning xotiri doim sizning zohiriy va botiniy ahvolingizg‘a nigoron bo‘lur va alad-davom ul birodar nisbatig‘a nazaroti be illati ilohiy shomildur: Sayyid ut-toifa Junayd q. s. debdurki, [karam ko‘zi ochilsa, keyin kelganlarni oldin kelganlar bilan bog‘laydi]⁽⁷⁾. Bovujud bu kubaroyi din qoshida q. a. mo‘tabar asl budurkim, deb durlarki, ko‘shishdin tortma qo‘l va baxshishga muntazir bo‘l! Va deb durlarki, bizning Xoja hazratlaridin so‘rdilarki, tariqatni nima bila topsa bo‘lg‘ay? Dedilarki, shar’ bila va yana [ovqatlanishda o‘rtacha me’yor saqlansa, ya’ni o‘ta to‘q ham, o‘ta och ham bo‘lmasa!]⁽⁸⁾. Va manom taqlilida e’tidol tariqi bila ko‘shish qilmaq, alal-xusus, [shom va xufton namozi orasidagi vaqtda quyosh chiqmasdan oldin, hech kimga bildirmay turmoq kerak]⁽⁹⁾. Tavajjuh bila o‘ziga furu bormoq va xavotir nafyi alal-xusus tamanniy xotiri hol va moziy va mustaqbal nisbatig‘a yaxshi muassirdir [qalbdan pardalarni ko‘tarish uchun]⁽¹⁰⁾. Va yana: [til behuda gapdan sukut qilsa, qalb Alloh bilan tillashadi. Agar til gapga tushsa, qalb sukut qiladi. Sukut ikki xildir: tilning sukuti va qalbning dunyo andishalaridan sukut qilishi. Qimki, tilida sukut qilsayu qallda sukut qilmasa, uning gunohi yengil bo‘ladi. Kimki, tilda ham qallda ham sukut qilsa, unga sirlar zohir bo‘ladi, ulug‘ va qudratli Parvardigor unga tajalli qiladi. Kimki, tilida ham, qalbida ham sukut saqlamasa, shaytonning mulki va qo‘g‘irchog‘i bo‘ladi. Bundan barchamizni Allohning

o'zi asrasin! Kimki, qalbdagi sukut qilib, tilda sukut qilmasa, behuda gapdan tiyiladi, hikmat tili bilan gapirguvchi bo'ladi. Alloh Taolo o'z fazlu karami ila ulardan bizni nasibador qilsin!] ⁽¹⁾⁽¹⁾.

Abu Nasr Porso q. s. va alardagi so'ngra alarning o'rnida shajarai toyyibalari:

453. XOJA HOFIZUDDIN ABU NASR MUHAMMAD B. MUHAMMAD B. MUHAMMAD HOFIZ BUXORIY R. T.

Erdiki, ulumi shariat va rusumi tariqat poyasin buzurgvor otasig'a yetku rub erdi va vujud nafni va mavjud bazlida alardagi ham o'tkarub erdi va satri holu talbisda bir masobada erdilarkim, hargiz alardagi zohir bo'lmas erdiki, bu yo'lg'a qadame urmish bo'lg'aylar va bu toifa ulumidin, balki soyir ulumidin mas'ala bilmish bo'lg'aylar va agar alardagi savol qilsalar erdi, der erdilarki, kitobg'a ruju' qilali! Chun kitob kelturub, ochsalar erdi, to hamul mahalda chiqar erdi. yo maqsud varaqidin bir-ikki varaq yuqori yo qo'yi. Mundin taxalluf qilmag'ay erdi.

Bir kun alardagi majlisida Shayx Muhiddin Arabiy q. t. s. zikri va oning musannafoti o'tar erdi. Buzurgvor otalaridagi rivoyat qildilarki, alar der erdilarki, «Fusus» jondur va «Futuhot» ko'ngul. Va dag'i der erdilarki, har kim «Fusus»ni yaxshi bilsa, anga Hazrat Risolat s. a. v. mutoba'atining doiyasi qaviy bo'lur va alardagi bu so'z noqili Hazrat Maxdumiy n. m. n. dur va bu haqir alar ashobu muridlaridagi bir siqa! kishidagi eshittimki, alardagi husnu xulqi bobida dedikim, bir kun alardagi tag'oyisiki, hofiz va xushxon kishi ermish bataxis «Qur'on» o'qimoqda. Bir kun bir mulozimig'a g'azab qilib, nafsoniyat yuzidagi safohat qilib so'kadur ermish. Alar yetibdurlar va oning g'azabi o'ti muntafi' bo'lmaydur. Alar anga iltimos qilibdurlarki, bizing uchun bir ushr «Qur'on» o'qung! Bu iltimos hech kimga yo'q der iltimos ermas, xususan, alardek buzurgvorg'a. Zaruratan «Qur'on» o'qumoq bunyod qilibdur. Bu latofat bila nahy munkar hech kishi yod bilmaski, kishini past martabadagi ne biyik manzilg'a dalolat qilg'aylar va orada kulliy maqsud xud xo'broq vaji bila hosil bo'lg'ay va alar sakkiz yuz-etmish beshda dunyodagi o'tdilar va qabrlari Balxdadur.

454. XOJA HASAN ATTOR R. T.

Alar Xoja Alouddin Attorning farzandidurlar. Qaviy jazbalari bor ermish. Va jazba tariqi bila har qachon har kimga tilasalar erkan, tasarruf qilurlar ermish va ani bu olamg'a, huzur va shuur maqomidagi o'tkarib, bexudliq va beshuurliq olamig'a yetkurur emishlar. Va g'iybat va fano jomiki ba'zi suluk va mujohada ahlig'a ado sabili nadratiga voqe' bo'lur, anga tutar ermishlar. Va oncha Movarounnahr va Xurosonda bu ishning toliblar orasida alardagi bu isrofu tasarrufi muqarrar va mashhurdur. Har kim dastbo'sig'a musharraf bo'lsa ermish, bexud bo'lub yiqulur ermish va haqiqiy sakru fano davlatiga anga muyassar bo'lur ermish. Va derlarki, bir kun saboh uydagi chiqqan ermishlar va g'olib kayfiyatlariga bor ermish. Ul holda har kishiga ko'zlari tushubdur, kayfiyat va bexudlug' dast berib yiqilibdur. Alardagi darveshlaridagi biri muborak safar azimatig'a Hiriya kelgan ermish. Ko'cha va bozor-dakim yurur ermish, elga andoq ma'lum bo'lur ermishki, o'z holda emas va anga botiniy kayfiyat g'alaba qilibdur. Hazrat Maxdum n. m. n. debdurlarki, bu silsilada azizeki, men alar suhbatig'a yetar erdim, alardagi alardagi holini istifosor qildim. Dedilarki, ul darveshning ishi budurki, doyim Xoja Hasanning suratini xotirda asrar va anga muroqib bo'lur, bu ish barakatidagi alardagi jazbasi anga asar qilib,

bu nav' mag'lublig' va bexudlig' anga dast berur. Va alar andoqki, Xojalar silsilasidagi ba'zi azizlar bemorlar marazi yuki ostig'a kirib, bemor sihat topib, alar ul bemorlig'ni tortarlar ermish. Hijoz safaridagi, Sherozg'a yetibdurlar, ul yerning akobiridin biri alar nisbatig'a irodat va ixlosi tamom ko'rguzub erkandur, anga maraze toriy bo'lg'ondur. Xoja aning iyodatig'a borib, maekur bo'lg'on dastur bila aning marazini qabul qilib, ul yuk ostig'a kiribdurlar va ul aziz sihat topib dur va Xoja Hasan hazratlari mariz bo'lub, ul maraz bila olamdin o'tubdurlar; Va alarning bu voqeasi sakkiz yuz yigirma oltida qurbon hayitining dushanba kechasida voqe' bo'lubdur. Va na'shlarin Sherozdin Chag'oniyong'aki, otalarining madfani andadur, naql qilibdurlar.

455. MAVLONO YA'QUB CHARXIY Q. T. S.

Asli Charx degan yerdindurlarki, G'azniyning kentlaridindur. Va Xoja Alouddin Attoning ashobidindur, balki Xojayi buzurgvor ashobidin ermish, Ul Hazrat olamdin naql qilg'ondin so'ngra Xoja Alouddin q. s. suhbatig'a yetibdur. Mavlono der ermishlarkim, avval qatlakim, Hazrat Xojai buzurgvor muborak suhbatlarig'a yetib, o'zni topshurduk, alar buyurdilarki, biz o'zlukumiz bila hech ish qilmasbiz, bu kecha ko'ralikim, seni radmu qilurlar, yo qabulmu? Mavlono debdurki, hargiz ul kechadin sa'broq kecha manga o'tmaydurkim, tong otquncha bag'rim yuz laxt qon erdikim, yo Rab, bu eshikni manga qabul bila ochqaylar, yo rad qilg'aylar. Alas-saboh chun Hazrat Xojayi buzurgvor subatlarig'a bordim, inoyat qilib dedilarki, qabul qildilar, ammo sen Alouddin suhbatida bo'lg'ungdur, debdurlar. Andin so'ngra men Badaxshong'a tushtum va Xoja Alouddin, Hazrat Xojayi buzurgvor q. s. vafotlaridin so'ngra Chag'oniyong'a kelib, mutavattin bo'ldilar. Va manga kishi yuborib, Hazrat Xojayi buzurgvor ishorat qilg'an so'zni izhor qildiladr. Va men alar xidmatig'a kelib, to alar hayotda erdilar, alar xidmatida bo'ldum. Va Hazrat Maxdumiy n. m. n. Hazrat Xoja Ubaydulloh q. s. din mundoq debdurlarki, alar Hazrat Mavlono suhbatig'a yetibdurlar va mundoq debdurlarki, Hirotda erdim, manga Hazrat Mavlononing xidmati doiyasi paydo bo'ldi. Chag'oniyon viloyatig'a mutavajjih bo'ldum va ko'p mashaqqat va mehnatdin so'ngra anda yettim. Va hamonoki tamom, yo aksar yo'lin yayog' bormish bo'lg'aylar. Va debdurlarki, chun alar suhbatig'a musharraf bo'ldum, alarning yuzida bayozeki, tab'g'a mujibi tanaffur bo'lg'ay, zohir erdi va manga qatig' demak siyosat libosida zohir bo'ldilar. Va ancha irik so'zlab, siyosat qildilarki, yaqin erdiki, alardin mening botinim munqate' bo'lg'ay. Bag'oyat mahzunu mag'mum bo'ldum. Yana bir qatlaki, alar suhbatig'a yetishtim, manga mahbubliq va jamoliyat suratida zohir bo'ldilarki, hargiz ul xo'blug' bila kishi ko'rmaydurmen. Va nihoyatsiz lutf ko'rguzdilar. Va Hazrat Maxdumiy n. m. n. debdurlarki, bu mahaldaki Xoja xidmatlari bu so'zni deydu erdilar, mening nazaring'a bir aziz surati bila ko'rundilarki, manga aning jonibi irodat va robitai tamom bor erdi. Va ul aziz olamdin o'tub erdi va filhol ul suratni xul' qildilar va hamonoki ul ish Xoja xidmatlarig'a ixtiyor va shuur bila voqe' bo'lub erdi erkin. U ma'no isbotig'aki, Hazrat Mavlonodin naql qildilar. Va derlarki, Hazrat Mavlono, der ermishlarki, tolibeki bir aziz suhbatig'a kelur. Xoja Ubaydullohdek kelmoq kerak, charog' muhayyo qilg'on va yog' va fatilani tayor yasagan, ham ul gugurd anga tutmak kerak. Xoja Ubaydulloh q. s. der emishlarki, Mavlono xidmatlari Hazrat Shayx Zaynuddin Xavofiy xidmatlari bila Mavlono Shihobuddin Sayrafiy qoshinda hamsaboq erkandurlar. Bir kun mendin so'rdilarki, derlarki, Shayx Zaynuddin vaqoye' hallig'a va maqomot ta'birig'a ko'p ishtig'ol ko'rguzurlar. Dedim, bale, andoqdur. Mavlono soate o'zlaridin g'oyib bo'lurlar erdi. Chun hozir bo'ldilar, bu baytni o'qidilarki,

bayt:

*[Oftobning quliman, oftobdan gapiraman, tun
ham, tunparast ham emasman, uyqudan gapirsam]⁽¹⁾.*

456. XOJA ALOUDDIN G'IJDUVONIY Q. S.

Xoja Ubaydulloh debdurlarki, Xoja Alouddin G'ijduvoniyy buzurgvor Xojaning ashobidin ermish. Va Hazrat Xoja ani Hazrat Xoja Muhammad Porso suhbatlarig'a amr qilg'ondurlar. Va azim istig'roqi bor ermish. Va bag'oyat shirintakallum ermish. Goh bo'lur ermishki, so'z aytadurg'onning orasida o'zdin g'oyib bo'lur ermish. Xoja Muhammad Porso q. s. muborak safarg'a azimat qilg'onda ani ham o'zlari bila eltibdurlar. Samarqand akobiridin biri aytibdurkim, Xoja Albuddin bag'oyat qari va zaif bo'lubdur, andin hech ish kelmas, agar ani qo'yub borsangiz bo'lur. Xoja debdurlarki, aning bila hech ishimiz yo'qdur, mundin o'zgakim, har qachon ani ko'rsak, Xojalar nisbati xotirg'a kelur.

457. MAVLONO NIZOMUDDIN XOMUSH Q. S.

Xoja Alouddin Attor ashobidindur. Va tahsil avonida Xojai buzurgvorni Buxoro ulamosidin birining majlisida ko'rgan ekandur. Andin so'ngra Xoja Alouddin suhbatig'a yetibdur. Avoyilda anvo'i riyozotu mujohadotg'a mashg'ul bo'lur erkandur. Va nafs tazkiyasi va ko'ngul tasfiyasig'a ko'p jidd ko'rguzur erkandur. Va debdurki, avval qatlaki, Xoja Alouddin suhbatig'a bordim, Xojai buzurgvor ashobidin biri alarning eshikida o'lturub erdi. Manga dediki, vaqt bo'lmadiki, zuhdu pokizalıklaringdin chiqqaysen? Bu so'z menga og'ir keldi, ammo Xoja qoshig'a kirganda alar ham ushbu so'zni dedilar, vale manga og'ir kelmadi. Hazrat Mavloni Sa'duddin Koshg'ariyning alardin ko'p naql-lari bor «Nafohot ul-uns»da. Va ul jumladin biri budurkim, debdurlarki, bir kecha inkor ahlidin biri alar borasida so'zlar aytadur erdi va men muqobalada javoblar aytadur erdim, andoqki so'z uzoqqa tortti. Va ul yerdinki, biz erduk, alarning manzilig'acha uzoq yo'l erdi, andoqki imkon yo'q erdiki, so'z eshutilg'ay. Tong erta alar xidmatig'a chun bordim, dedilarki, kecha sening unung bizni tashvishga soladur erdi. Har kishi har ne desa, javob berma va o'z ishingga mashg'ul bo'l! Hazrat Maxdumi n. m. n. Hazrat Xoja Ubaydulloh q. s. din naql qilibdurlarkim, alar debdurlarki, bir kun alar xidmatig'a boradur erdim. Yo'lda manga oshnolardin biri yo'liqti va so'zga tutti, hamonoki, ul kishi chog'ir ichib erdi. Chun alar xidmatig'a yettim, dedilarki, magar sen icharsen? Dedim: yo'q. Dedilar: pas sanga ne holdur? Dedim: Yo'lda bir mast yo'luqti, meni so'zga tutti. Dedilar: pas bu aning holidurkim, sanga qolibdur.

458. XOJA UBAYDULLOH IMOM ISFAHONIY Q. S.

Ul dag'i Xoja Alouddin ashobidindur. Ul debdurki, avval qatlaki Xoja majlisig'a yettim, bu baytni o'qidilarki,

bayt:

*[O'zingdan kech, kamol faqat budur,
Mutlaq foniy bo'l, visol faqat budur]⁽¹⁾.*

Ba'zi risolasida Aloiya toifasining tavajjuhi tariqin zikr qilibdurki, alarning botiniy nisbatlarning parvarishi andoqdurki, har qachon tilasalarqi, anga ishtig'ol ko'rguzgaylar, avval ul kishining suratinki, bu nisbatni andin topibdurlar, xayol qilg'aylar, ul zamong'achakim, ma'hudi harorat va kayfiyatlari asari paydo bo'lg'ay. Andin so'ngra ul xayolni nafy qilmag'aylar, balki asrag'aylar. Va ko'z va quloq va barcha quvo bila ul xayol bila ko'ngulda mutavajjih bo'lg'aylarki, haqiqati jomi'ai insoniy iborat andindurki, majmu' koinoti ulvi va suflidin aning mufassalidur. Agarchi ul ajsomg'a hululdin munazzahdur, ammo chun aning bila bu qit'ai lahmi sanavbari orasida nisbati bor. Ko'z va xayol va barcha quvoni anga kelturmak kerak va aning hoziri bo'lmoq va ko'ngul eshikida o'lturmoq. Bizga shak yo'qturki, bu holatda g'iybat kayfiyati va bexudlig'i yuz ko'rguzaboshlar. Ul kayfiyatni bir yo'l farz qilmoq kerak va aning keynicha bormoq kerak. Va har fikrki kirsar, qalb haqiqatig'a mutavajjih bo'lub, ul fikrni nafyi qilmoq kerak. Va ul nimaga mashg'ul bo'lmoq kerak va ul mujmalg'a kulliy qochmoq kerak. Va to ul nafyi bo'lg'uncha, ul shaxs suratig'a iltijo qilmoq kerak. Va ani lahzaye asramoq kerak, to yana ul nisbat paydo bo'lg'ay. Ul zamon xud ul surat nafy bo'lur, ammo kerakki, shaxs ul surati mutavajjihin nafy qilmag'ay. Va ham ul kalimai tayyiba ma'nosida debdurki, nafyi ashyo kasrat va suvarin ul ayni vohidg'aki, barcha soliklarning maqsudu matlubndur, roji' qilmoqdin iboratdur. Va isbot barcha suvarni ul ayni vohidda mushohada qilmoq va bularni aning ayni ko'rmakdin iboratdur. Pas «Lo iloha», ya'ni bu suvari muta-vahhima g'ayriyati manfiydur va roji' ham ul bir aslg'adur. Va «Illalloh», ya'ni bu vohid ma'nodurkn, bu suvar bila ko'runur, vallohu a'lam.

459. MAVLONO SA'DUDDIN KOSHG'ARIY Q. S.

Avoyili holda ulum tahsilig'a mashg'o'l ermishlar va mutadovila kutubni ko'rgon ekandurlar va suvari jamiyatlari ham bor ekandur. Chun bu tariq doiyasi paydo qilibdurki tark va tajrid qilib, Mavlono Nizomuddin suhbatlarig'a ulanibdurlar. Der ermishlarki, necha yildin so'ngraki, alar xizmatida erdim, menga Makka safari dag'dag'asi paydo bo'ldi. Chun alardin ijozat tiladim. Alar dedilarki, har necha boqadurmen, bu yil seni hojilar qofilasida ko'rmaymen va mundin burun voqealar ko'rub erdimki, andin ko'p mutavahhim erdim. Alar deb erdilarki, ko'rqma, chun borursen, ul voqealaringni Mavlono Zaynudding'a aytki, mutasharre' kishidur va sunnat joddasida sobit. Va murodlarn bu so'zdin Hazrat Shayx Zaynuddin Xavofiy ermishki, ul kun Xurosonda shayxuxat va irshod masnadida mutaayyin ermishlar. Mavlono debdurlarki, chun Xurosong'a keldim va hajg'a bormoq, andoq Mavlono Nizomuddin q. s. deb erdi. Necha vaqt tavaqqufg'a qoldi va ko'p yildin so'ngra muyassar bo'ldi. Chun Shayx xizmatig'a yetishtim. Ul voqealarni arz qildim. Dedilarki, bizning bila ban'at qil va bizing irodatimiz qaydig'a qil! Men dedim: Azizeki, men bu tariqni andin qabul qilibmen, hanuz hayot qaydidadur. Siz amin va murshidsizki, bu toifa tariqida bu joyizdur. Andoq qilai. Shayx dediki, istixora qil! Men dedimki, istixoramg'a e'timodim yo'qtur. Siz istixora qiling! Shayx dediki, ham biz istixora qiloli, ham sen istixora qil! Chun kecha bo'ldi, istixora qildim. Ko'rdimki, xojalar tabaqasi Hiri y ziyoratgohig'aki, ul vaqt shayx anda ermishlar kiribdurlar, daraxtlarni qo'ng'oradurlar va tomlarni yiqadurlar va qahru g'azab osori alarda zohirdur. Bildimki, ishorat ul ish man'ig'adur. Xotirim jam' bo'ldi va osudalig' bila oyog'imni uzotib, uyqug'a bordim. Chun tonglasi Shayx majlisig'a keldim. Ondin burunki, men voqeamni arz qilg'aymen, Shayx dediki, tariq birdur va barcha birga-o'q qayturlar. Hamul o'z tariqing bila ishga mashg'ul bo'! Agar voqea yo mushkile o'ling'a kelsa, bizg'a aytg'il, qilaolg'oncha madad qiloli! Hazrat Maxdumiy n. m. n. debdurlarki, Mavlonog'a ul ma'noki anga mashg'ul bulurlar g'alaba va istilosi zohir erdi. Oz tavajjuh

bila g'aybat osori va bexudlug' kayfiyati yuz ko'rguzur erdi. Kishikim, ul holdin voqif ermas erdi, sog'inur erdiki, alarning uyqusi keladur. Avoildakim, alar suhbatig'a yettim. Masjidi Jome'da alar xizmatida o'lturub erdim. Alarg'a hamul g'aybat holi yuzlandi. Men gumon qildimki, alarg'a uyqu keladur. Dedimki, bir soat istirohatg'a ishtig'ol ko'rguzulsa yiroq emas. Alar tabassum qilib dedilarki, magar aqidang yo'qdurki, bizga uyqudin o'zga amre bor. Bir kun ayturlar erdi: darveshlardin ba'zi derlarki uyqu bila uyg'og'liq orasida farq mundin o'zga yo'qdurki, o'zda xiffateki, uyqudin so'ngra bo'lur toporlar. Yo'q ersa, alarning mashg'ulluqlarining kayfiyati uyquda va uyg'og'liqda bir tariqa biladur. Balki uyqudakim, ba'zi mavone' murtafe' bo'lur sofiroq va qaviyroq bo'lur va menga gumon andoqdurki, ulcha ayturlar erdi, ishorat o'z hollarig'a erdi, vallohu a'lam. Darveshlardin biriki, alar suhbatig'a yetar erdi, mundoq hikoyat qildiki, menga va'z majlisidaki, darveshlar maoriflari o'tar erdilar. Ko'p tag'ayyur voqe' bo'lub, ko'p sayha va faryod qilur erdim va andin asru mahjub bo'lur erdim. Bir kun bu holni alarg'a dedim. Aytilarki, har qachon senga ul tag'ayyur voqe' bo'lsa, bizni yodingg'a keltur! Ul vaqtiki, alar Hijoz safarig'a borib erdilar. Manga madrasalardin biridaki, bir aziz anda va'z aytur erdi, tag'ayyur bo'lmoq og'ozi bo'ldi. Alarg'a tavajjuh qildim. Ko'rdumki, madrasa eshigidin kirdilar va mening qoshimg'a yettilar. Ikki iliklarni egnimga qo'yidilar. Men o'zumdin bordim va behush yiqildim. Ul vaqtiki o'z holimga kelib erdim, va'z majlisi tugonib erdi va ul xalq tarqab erdilar va kunas mening ustumga yetib erdi va ul kun ramazonning so'nggi panjshanbasi erdi. Oni ko'nglumda asradimki, alar Makkadin kelsalar, alarg'a aytqaymen. Chun alar Makkadin tashrif kelturdilar va alar xizmatig'a musharraf bo'ldum. Jame' alar xizmatida erdilarki, bu so'zni alarg'a ayturdin mone' erdilar ayta olmadim. Alar mening sori boqib dedilarki, panjshanbaye erdiki, oning bila iyd orosida yana panjshanba yo'q erdi. Alar sakkiz yuz oltmishda jumad ul-oxir oyining yettisida chorshanba kuni dunyodin o'ttilar.

460. XOJA UBAYDULLOH Q. S.

Hazrat Maxdumi n. m. n. «Nafahot ul-uns»ni bitirda zamon mashoyixu akobirdinki hayot qaydida erdilar Hazrat Xoja Nosiruddin Ubaydullohdin o'zga kishi ul tabarruk kitobda zikr qilmadilar va alar zikru manoqibida aytilg'onning tarjimasini budurkim, oyot mazhari va karomot va valoyot majmai Xojalar tabaqasig'a iltiyom robitasi va intizom silsilasi ul sharif qavmg'a q. t. a. Hazrat Xoja va alarning muxlislari va niyozmandlaridurlar. Umid uldurkim, alarning sharif vujudlari barakatidin bu sharif silsilaning iltiyom va intizomi ilo yavmil qiyom imtidod topqay. Har necha bu faqirdin bu nav' so'zlar amsoli go'stoqliq surati topar, ammo har necha o'zum bila andisha qildim. Uzumdin oni topa olmadimkim, xotir anga qaror bera olmag'aymenki, bu majmu'aki, munung jam'idin maqsud bu toifaning maorifining zikri va manoqibining nashridur, alarning zikridin xoli bo'lg'ay. Lojaram bu sharif silsilaning manoqibi sharhin va ahvolin alarning ba'zi qudsiya kalimotlari bilaki, maorif nigorxonalarining raqamzadasi bo'lubdur, miskiyat ul-xitom qilildi. Hazrat Maxdumi n. m. n. kim alar vafida bu nav' nukta surubdurlar, alarning maorifidin ba'zi so'z kelturubdurlar. Chun so'z bag'oyat daqiqi biyik erdi va bu bebizoatning fahmi va idroki andin qosir. Alarning ba'zi holotiki, bu haqirg'a mavhum va yaqin erdi anga shuru' qilildi. Alarning mavlidi Toshkandur va otalari darvesh kishi ermish va ona tarafidin hamonoki, Shayxi Tahurki, ul viloyatda mutaayyin shayx ermish, anta yetarlar va o'zlarida bu ish choshnisi tufuliyat ayyomidin bor ermish. Yigit bo'lg'ondin so'ngrakim, sayohatg'a qadam qo'yubdurlar. Ko'p mashoyix va avliyo xizmatig'a yetib, suhbatlarig'a musharraf bo'lubdurlar, Xuroson mashoyixidin Hazrat Mirsayid Qosim Anvor q. s. xizmatlarig'a yetibdurlar va Shayx Bahouddin Umar r. t.

mulozamatig‘a musharraf bo‘libdurlar va Shayx Zaynuddin Xavofiy suhbatig‘a yetibdurlar va Mavloni Muhammad Asad va Mavloni Sa‘duddin Koshg‘ariy bila suhbat tutibdurlar va Movarounnahr mashoyixidin Xoja Muhammad Porso mulozamatig‘a yetibdurlar va Xoja Abu Nasr suhbatig‘a yetibdurlar va Mavloni Nizomuddin Xomush bila suhbat tutibdurlar. Mavloni Ya‘qub Charxiy q. s. din irshodlar va tarbiyatlar topibdurlar va so‘ngralar Hazrat Xojag‘a oncha muknat dast berdiki, ma‘lum emaski, mashoyixdin hech kimga ul dast beribdur yo yo‘q. Mulka ajab istilo va salotin va mulka g‘arib isrofu hukm, Movarounnahr salotini o‘zlarin alarning muridzodalari va mahkumi hukmi tutorlar erdi. Yo‘qki, yolg‘uz Movarounnahr salotini, balki Xuroson va Iroq va Ozarbayjon, hattoki bir soridin Rum va Misrg‘acha va bir soridin Xito va Hindg‘acha barcha muluk va salotin o‘zlarin Xojaning mahkumi hukmi va ma‘muri farmoni tutarlar erdi va ruq‘alari bu saloting‘a oncha muassir erdikim, alarning ahkomi o‘z xuddomig‘a bo‘lmag‘ay va Hazrat Xojaga zohir jam‘iyati barcha abnoi zamondin ko‘prak voqe‘ erdi. Andoqki, botin jam‘iyatidag‘i barcha abnoi zamondin balki ko‘p, moziy mashoyixdin dog‘i hamonoki ortug‘roq erdi va bu haqir bila iltifotlari ko‘p bor uchun vahyi osor ruq‘alari bila musharraf qilib, ishlarga ma‘mur qilurlar erdi.

Ul ruq‘alarni muraqqa‘ yasab, mujallad qilib, jadval va takallufot bila tabarruk yo‘suni bila asrabmen. Umidim ulki, alarning barakatidin bu ishning zavqi va talabi nasib bo‘lg‘ay. Alarning yoshi to‘qsondin olti oy o‘ksuk erdi. Sakkiz yuz to‘qson to‘rtida dunyodin o‘ttilar. Alarning ashobidin irshod va talqing‘a musharraf bo‘lg‘onlardin Mavloni Qosim va Mavloni Xoja Ali va Mavloni Mir Husayn va Mavloni Mir Muhammad va Mir Abdulavval va Mavloni Burhonuddin va Mavloni Lutfulloh va Mavloni Husayn Turk va darvesh Ahmad Jomiy erdi va yana dog‘i darveshlar bor erdilar va muxtasarda munchasi sobit bo‘ldi.

461. MAVLONO QOSIM Q. S.

Hazrat Xoja Ubaydullohning kibor ashobidindur. Anjumanda hamdam va xilvatda mahram. Asli Farkat navohisidindur. Ellik yilg‘a yaqin ul Hazrat xizmatin andoq qildikim, hargiz alarning muborak xotirlarig‘a andin g‘ayri muhabbat va iltifot voqe‘ bo‘lmadi va Mavloni Qosimni salotin xizmatig‘a ba‘zi arbobi hojot muhimoti uchun yiborur erdilar va salotin istiqbol qilib, ta‘zim bila o‘lturtub, har ne alar ul Hazratdin risolat qilsalar erdi, minnat tutub, hamul nav‘ e‘zoz bila uzoturlar erdi va Mavloni ul nav‘ foniy va maqbul kishi erdikim, oni ko‘rgon kishi giriftor bo‘lur erdi. Ul jumladin, biri buhaqirdurkim, alarni ul Hazrat musulmonlar maslahati uchun Movarounnahrnin Hurosong‘a risolat rasmi bila yiborib erdilar va bu faqir hamul kelganlarida ko‘rub, alarning volih bo‘lib erdi. Ul ishni yasab, azim e‘zoz va ikromlar topib bordilar. Alarning yoshi yetmishdin o‘tub erdi. Olamdin o‘tganlari bu nav‘ erdikim, Hazrat Xojaning azim za‘flari bor erdi va so‘l yonlarida bir sanchiq emishki, barcha atibbo va xalq hayotlaridin tama‘ munqati‘ qilg‘an ermishlar. Mavloni ul holni ko‘rub, andoqki Xojalar xonavodasi ahli ba‘zi dilxoh elning marazining yuki ostig‘a kirib ul yukni qo‘torib, mariz sihat topar va ul kishi ul marazni tortar. Mavloni Qosim dog‘i Xojaning boshig‘a evrulub, ul marazni qabul qilib, og‘riq yuki ostiga kirib, ul yukni ko‘tarib, Hazrat Xoja hamul vaqtda sihat topib, Mavlononing hamul so‘l yonig‘a hamul sanchig‘ turub, bir hafta hamul marazg‘a giriftor bo‘lub, jonlarin Xojalarig‘a fido qildilar.

Bir kun bu haqir Hazrat Maxdum n. m. n. xizmatlarida erdim va Xojai buzurgvor ashobidin so‘z o‘tadur erdi. Haqir ul Hazratdin savol qildimkim, alarning ashobidin bu

tariqda alarning irshodi bila mu vofiq suluk qilib, faqr tariqida martaba hosil qilg'on va fano rasmida yorug'luq topib, o'zluq zulmatidin xalos bo'lg'an ulki, sizing muborak xotiringizg'a zohirdur, kimlar erkin? Alar dedilarkim, barcha bu tariqda yaxshi suluk va ravishlar qilibdurlar. Ammo biz Mavlono Qosimni bag'oyat vorasta kishi topibbiz. Haq s. t. bu tabaqaning ahli irshodidin toliblarg'a barchani o'z fazlu karami bila daryoyi rahmatig'a g'ariq va o'z bavoriqi qurbig'a hariq qilg'ay. Omin, yo Rabbal-olamin.

462. ABULHASAN BUSTIY R. T.

Ul Xoja Yusuf Hamadoniyydek Shayx Abu Ali Formadiyning ashobidindur. Va bu mushkil va mashhur ruboiy andoqki, Ayn ul-quzot Hamadoniy rasoyilidin ma'lumdur, aning dururkim,

Ruboiy:

[Dunyoning pinhonlariyu jahonning aslii ko'rdik va illatu ordan oson kehdik.

U qora nur, gunohning qora nuqtasi emas, undanda kehdik. Unisi ham bunisi ham qolmadi]⁽¹⁾.

463. SHAYX HASAN SAKKOK SIMNONIY Q. S.

Ul shayx Abulhasan Bustiining ashobidindur. Va Sakkokiya xonaqohiki, Simnondadur va Hazrat Abulmakorim Shayx Ruknuddin Alouddavla q. t. s. kim, avoyilda anda bo'lur erkandur va arba'inot anda chiqaribdur va ba'zi amlokin anga vaqf qilibdur, anga mansubdur. «Nafahot»da mundaqdur.

464. MUHAMMAD HAMMUYA JUVAYNIY Q. T. S.

Kuniyati Abu Abdullohdur. Ul ham Shayx Abulhasan Bustiining ashobidindur. Va zohiriyyu botiniy ulumi bila orosta erkandur. Ayn ul-quzot maktubotidin birida debdurki, oz kishi bu toifadin zohiriy ulum bilg'ay, Xoja Imom Abu Homid G'azzoliy va qardoshi Shayx Ahmad G'azzoliy bu jumladindur. Va Xoja Imom Muhammad Hammuya dog'n Guyonda bu jumladindur, ne bilayki ilm bilgay va buzurglardindur. Va anga bu toifa sulukida tasavvufda «Salovat ut-tolibii» otlig' tasnifdurki, anda bu tariqdin ko'p haqoyiq va daqoyiq darj qilibdur.

465. AYN UL-QUZOT HAMADONYY Q. S.

Kuniyati va oti Abulfazoyil Abdulloh b. Muhammad b. Mayonajiydur. Ayn ul-quzot laqabidur. Shayx Muhammad Hammuya bila suhbat tutubdur. Va Shayx Imom Ahmad G'azzoliy q. s. ning murididurur va suvari va ma'naviy fazoyili musannafotidin ma'lumdur. Ne arabiy va ne forsiy onchakim, haqoyiqu daqoyiq kashfi va sharhi ul qilibdur, bu toifadin oz kishi qilmish bo'lg'ay. Va ondin xavoriqi odot ihyoyu amvotqacha zuhurg'a kelibdurlar. Va aning bila Shayx Imom Ahmad G'azzoliy q. s. orasida ko'p mukotabot va muosalot bor. Ul jumladin biri «Ayniyya» risolasidurkim, Hazrat Maxdumi n. m. n. debdurki, imom anga bitibdurki, ravonlig' va salosatda aytsa bo'lurki, naziri yo'qdur. Va Ayn ul-quzot «Zubdat ul-haqoyiq» kitobida bitibdurki, andin so'ngra rasmiy ulum guftu go'yidin malul bo'ldum. Hujjat ul-islom musannafoti mutolaasig'a mashg'ul bo'ldum va to'rt yilg'acha ishtig'olim munga erdi. Chun

maqsudumni andin hosil qildim, sog'indimki, asli maqsudnmg'a yetdim.

Bayt:

*[Zaynab va Rubob manziliga tush va joylashib olki,
u yer yoru do'stlarning istiqomat joyidur]⁽¹⁾.*

Va yaqin erdiki, talabni tark qilg'aymen va ma'lum qilg'onimg'a iktifo ko'rguzgaymen. Bir yil bu maqomda qoldim. Nogoh Sayyidiy va mavloyi shayxul-islom sulton ut-tariqa Ahmad bin Muhammad G'azzoliy r. t.

Hamadong'akim, mening asli vatanimdur, keldi va aning suhbatida yigirma kunda manga bir nima zohir bo'ldiki, mendin va talabimdin o'zga hech nima boqiy qo'ymadi, illo moshoalloh. Va manga emdi hech ish yo'qdur, fano talabidin o'zga ul nimada. Va agar Nuh umri topsam va bu talabda fano qilsam, hech ish qilmamish bo'lg'aymen. Va ul nima olamni ihota qilibdur. Ko'zum hech nimaga tushmagayki, aning yuzin anda ko'rmagaymen. Har nafaski, istig'roqim anda ortmag'ay manga muborak bo'lmasun.

466. SHAYX BARAKA R. T.

Ayn ul-quzot r. o'z musannafotida andin hikoyat aytur. Bir yerda debdurki, Baraka fotiha va bir necha suradin o'zga Qur'ondin bilmas va ani ham qoida sharti bila o'qiy olmas. Va «qola yaqulu» o'qimaydur va bilmas. Va Hamadoniy til bila mavzun so'z ayta olmas: Va men bilurmenki, Qur'on ul bilur durust va men bilman, magar ba'zini. Ba ul ba'zini ham tafsir va aning g'ayridin bilmanmen, aning xidmati yo'lidin bilurmen. Va yana bir yerda debdurki, Hazrat Xoja Imom Shayx Ahmad G'azzoliy q. s. din eshittimki, dediki, Hazrat Shayx Abulqosim Gurgoniy r. t. hargiz iblis demas erdi. Har qachon aning oti mazkur bo'lsa erdi, Xojai xojagon va Sari mahjuron der erdi. Shayx Baraka chun eshitti, dediki, Sari mahjuron degani yana bir fiqra yaxshiroqdur.

Yana bir yerda debdurki, Baraka r. a. dediki, birovning bir farzandi bor erdi. Andin so'rdiki, ey farzand, hargiz rishgov bo'lubsen? Ul dediki, rishgov kimdur? Dedi uldurki, har saboh uyidin chiqsa, ayturki, bu kun bir ganj topsam! Debdurki, ey ota, to men bor ekanmen, rishgov ekanmen.

467. SHAYX FATHA R. T.

Ayn ul-quzot q. s. musannafotida Shayx Fathadii hiqoyat qilur! Bir yerda debdurki, Fatha aytiki, Haq s. t. din shar yetmas. Va yana bir yerdakim, Baraka q. s. din eshittimki, Fatha der erdiki, Iblis dediki, mendin siyoh gilimroq Fathadur. Va bu so'zdin so'ngra yig'ladi. Va yana bir yerda debdurki, chun murshidlar va pirlar komil bo'lsalar, bilurlarki, har murid qaysi maqomg'acha yetaolur, andoqki Fatha aytur erdi. Va andin ko'p eshitib erdiki, falon falonning qadamig'a yetkusidur va falon falonning, vallohu taolo a'lam.

468. SHAYX ZIYOUDDIN ABUNNAJIB ABDULQOHIR SUHRAVARDIY Q. S.

Zohir va botin ulumida komil ekanur. Ko'p tasnif va ta'lifi bor. Nisbati o'n ikki vosita bila amir ul-mo'aminin Abubakr Siddiq r. a. ga yetur. Va tasavvufda nisbati Shayx Imom Ahmad G'azzoliy q. s. dur.

Ul «Adab ul-muridin» kitobida kelturubdurki, [agar faqirlik ko'ngul rizosi bilan bog'liq bo'lsa, boylikdan afzalligiga ittifoq qilishgan. Bir kishi «Beruvchi qo'l oluvchi qo'ldan yaxshiroqdir» – deb, payg'ambar a. s. so'zini dalil keltirsa, unga aytiladi: «Beruvchi qo'l o'zida borini berish bilan fazilatga ega bo'ladi. Oluvchi qo'l borini hosil qilish bilan nuqson topadi».

Ammo saxovat va ehsonning afzalligi faqirlikning fazilatiga dalildir. Kimki, boylik, infoq-ehsonni faqirlikdan afzal desa, go'yo tavba sharofatidan gunohni toatdan afzal bilgan odamga o'xshaydi⁽¹⁾. Va Imom Yofi'iy tarixida debdurki, Shayx Abunnajib q. s. ashobidin biri dediki, bir kun Hazrat Shayx bila Bag'dod bozoridin o'tar erduk. Bir qassob do'konig'a yettuk, bir qo'y osig'liq erdi. Shayx ko'zi ul qo'y sari tushgach dediki, bu qo'y aytadurki, meni o'lturmaydurlar, o'zum o'lubmen. Qassob bu so'zdin bexud yiqildi. O'ziga kelgach, Shayxning qavli sidqig'a iqrar qildi va toyib bo'ldi. Va Shayx Abunnajib Suhravardiy besh yuz oltmish uchda bu olamdin o'tubdur.

469. SHAYX AMMOR YOSIR Q. R.

Shayx Abunnajib Suhravardiyning ashobidindur, Noqislar takmilida va muridlar tarbiyatida va alarning vaqoye' kashfida bag'oyat komil ermish. Shayx Najmuddin Kubro q. s. «Favotih ul-jamol» otlig' kitobida kelturubdurkim, chun Shayx Ammor Yosir xidmatig'a yettim va aning izni bila xilvatqa kirdim, xotirg'a keldikim, chun ulumi zohiriy iktisobin qilibmen, g'aybi futuhot dast bergandin so'ngra ani minbarlar ustida Haq subhonahu toliblarig'a yetkurgaymen. Chun bu niyat bila xilvatqa kirdim, xilvat tamom muyassar bo'lmadi va chiqdim. Shayx dedikim, avval niyating tashihin qil, andin so'ngra xilvatqa kir! Aning botinining nurining partavi ko'nglumga tushdi, kitoblarimni vaqf qildim va liboslarimni fuqarog'a ulashdim, bir jubbadin o'zgakim kiyib erdim: Va dedikim, bu xilvatxona mening qabrimdur va bu jubba kafanim, manga yana tashqari chiqmoqning imkoni yo'qdur. Va azm qildimkim, agar manga chiqmoq doiyasi g'olib bo'lsa, kiyganimni yirtayin, to sotiri avrat qolmag'ay va to istihyo xuruj man'i bo'lg'ay. Shayx manga boqdi va dediki, kirgil, niyatni durust qilding. Chun kirdim, xilvat itmomi dast berdi. Shayxning himmati yumnidin futuhot eshiklari yuzumga ochildi.

470. SHAYX RO'ZBEXONI KABIR MISRIY R. T.

Goziruniyul-asldur, ammo Misrda bo'lubdur. Shayx Abunnajib Suhravardiy q. s. muridlaridindur. Aksar avqot istig'roqda bo'lur ermish. Va Shayx Najmuddin Kubro aning suhbatig'a yetibdur va anda riyozatqa mashg'ul bo'lubdur va xilvat o'lturubdur. Va Shayx Ro'z-bexoni Kabir alarni quyavliqqa qabul qilib, alarg'a Shayxning qizidin ikki o'g'ul bo'lubdur. [Majduddin Bag'dodiyning «Tuhfat ul-bararah» kitobida yozilgan: «Shayximiz Abuljanobdan eshitdim. U kishi Misrda Ro'zbexonning shunday deganini eshitdim, deydi: «Menga bir necha marotaba «namozni tark qil, sen bunga muhtoj emassan»,– deyildi. Men: Ey Rabbim, bunga toqat qilolmayman, menga boshqa narsani taklif qil»,– dedim]⁽¹⁾.

471. SHAYX ISMOIL QASRIY Q. S.

Ul ham Shayx Abunnajib Suhravardiy ashobidindur. Va Shayx Najmuddin Kubro q. s. aning suhbatig'a yetibdur va aning iligidin xirqa kiyibdur. Va ul Muhammad Monkildin va ul Muhammad b. Dovud al-ma'ruf bi-Nodim ul-fuqarodin va ul Abulabbos Idrisdin va ul Abulqosim Ramazondin va ul Abu Ya'qub Tabariydin va ul Abu Abdulloh b.

Usmondin va ul Abu Ya'qub Nahrajuriydin va ul Abu Ya'qub Susiydin va ul Abdulvohid b. Zayddin va ul Kumayl b. Ziyoddin q. t. a. va ul amir ul-mo'aminin Ali b. Abu Tolib r. t.din va alar Hazrat Risolat s. a. v. din. [Ba'zi asarlarida Shayx Ruknuddin Alouddavla Simmoniy, Alloh ruhini muqaddas qilsin, shunday zikr qilgan]⁽¹⁾.

472. SHAYX NAJMIDDIN KUBRO Q. T. R.

Kuniyatlari Abuljanobdur va otlari Ahmad b.

Umar Xevaqqiy va laqablari Kubrodur. Va debdurlarki, alarg'a Kubro andin laqab bo'ldiki, yigitlik avonidakim, zohir ulumi tahsilig'a mashg'ul ermişlar, har kim bilakim, munozara va mubohasa qilsalar er-mish – ul kishiga g'olib bo'lurlar ermiş. [Shuning uchun unga «Tommat ul-kubro» laqabini berdilar. U ancha vaqtgacha shu laqab bilan atalib keldi. Keyinroq «tomma» so'zini qoldirib, «Kubro» deb atay bosh-ladilar. Mana shu vajh to'g'riroqdir. Buni uning rostgo'y, ishonchli ashoblari naql qilgan]⁽¹⁾. Va alarni Shayx Valitarosh ham debdurlar. Oning uchunki, vajdu hol g'alabotida muborak nazarlari har kimga tushsa, valoyat martabasig'a yetar ermiş.

Bir kun bir tojir tafarruj rasmi bila Hazrat Shayx xonaqosi eshigiga borg'on ermiş va ul Hazratqa qaviy holate ermiş, muborak nazarlari ul bozirgong'a tushmiş. Filhol valoyat martabasi anga hosil bo'lmish. Shayx anga irshodu talqin ijozati bitib, o'zi mulkiga uzatmişlar, to ul mulkda xaloyiqni Tengriga irshod qilg'ay. Bir kun ul Hazrat majlisida Ashobi kahf ahvolianing taqriri va tahqiqi o'tar erdi. Shayx Sa'diddin Hamaviy q. s.ki, Hazrat Shayxning ashobidindur, xotirig'a o'ttikim, oyo bu ummatda andoq kishi o'lg'aymukim, suhbati itga asar qilg'ay? Hazrat Shayx karomot nuri bila ma'lum qildilar va qo'pub xonaqoh eshigiga borib turdilar. Nogoh bir it yetishdi va quyrug'in tebratadur erdi. Alarning muborak nazarlari ul it sori tushdi. Filhol baxshish topib, mutahayyir va bexud bo'lub, shahrdin yuz evurdi va go'ristong'a mutavajjih bo'ldi va boshin yerga surtar erdi. Debduurlarki, har yon borsa, kelsa erdi, ellik-oltmişqa yaqin it oni erishib, ondin ayrilmaslar erdi va qayda sokin bo'lsa, tegrasida halqa urub, iliklarin ilik ustiga qo'yib, un chiqarmaslar erdi va nima yemaslar erdi va hurmat bila turarlar erdi. Oqibat ul yaqinda o'ldi. Ul Hazrat buyurdilarki, oni dafn qildilar va qabri boshida imorate yasadilar. Hazrat Shayx Tabrizda «Muhyis sunna»ning shogirdlaridin biri qoshidaki, oliy sanadi bor ermiş «Sharh us-sunna» kitobi o'qur erdi. Chun oxirlarig'a yetti. Bir kun ustod huzurida jam'i aimma bila o'lturub «Sharh us-sunna» o'qur erdi. Darveshe kirdiki, tanimaslar erdi. Ammo aning mushohadasidin Shayxqa tag'ayyur yo'l topdi. Andoqki qiroat majoli qolmadi. So'rdilarkim, bu na kishidur? Dedilarki, Bobo Faraj Tabriziydurki Haq taoloning majzublari va mahbublaridindur. Shayx ul kecha beqaror erdi. Saboh ustod xizmatig'a kelib dediki, Bobo Faraj xizmatig'a borali va iltimos ko'rguzdi. Ustod ashob bila muvofaqat ko'rguzdilar. Bobo xonaqosi eshigida xodime erdi, Bobo Shodon otlig', chun alarni ko'rdi, ichkari borib, Bobodin ijozat tiladi. Bobo dedikim, agar andoqki Tengri dargohig'a borurlar, kela olsalar, kir, denglar! Shayx debduurkim, chun Boboning nazaridin bahramand bo'lub erdim. So'zining ma'nisini bildim. Har ne kiyib erdim, chiqardim va ilikimni ko'ksunga qo'ydim. Ustod va ashob ham muvofaqat qildilar. Bobo qoshig'a kirduk va o'lturduq. Bir zamondin so'ngra Boboning holi mutag'ayyir bo'ldi va suratida azimate paydo bo'ldi va quyosh qursidek duraxshon bo'ldi va liboskim kiyib erdi, anga sig'a olmay, shikof bo'ldi. Chun bir zamondin so'ngra o'z holig'a keldi, qo'pti va ul libosini menga kiydurdi va dedikim, senga daftar o'qur chog' emas, vaqtdurki, olamning sardaftari bo'lg'aysen. Mening holim mutag'ayyir bo'ldi va botinim

har nedin Haq g'ayridur munqati' bo'ldi. Chun andin chiqtuq. Ustod ayttikim «Sharh us-sunna»din oz qolibdur. Bir-ikki kunda oni o'qi! O'zga o'zung bil! Chun sabaq boshig'a bordim. Bobo Farajni ko'rdumki, kirdi va dedi: Tuno kun manzili «ilm ul-yaqin»din o'ttung. Bu kun yana ilm boshig'a borursen. Men dars tarkin tuttim va riyozat va xilvatqa mashg'ul bo'ldum. Ulumi laduniy va voridoti g'aybiy ko'rina boshladi. Dedim: hayf bo'lg'ayki, ul favt bo'lg'ay! Oni bitir erdim. Boboni ko'rdumki, kirdi va dedi: shayton senga vasvasa beradur. Bu so'zlarni bitima! Davot va qalamni tashladim va ko'ngul barchadin jam' qilib, qulluq boshladim. Amir Iqbol Siyistoniy Shayx Alouddavla q. s.dinki oning piridur va oning so'zlaridin bir kitob jam' qilibdur. Mundoq naql qilibdurki, Shayx Najmuddin Kubro Hamadong'a borib, Hadis ijozati hosil qildi va eshittiki, Iskandariyada muhaddise iorki, oliy sanadi bor. Onda ham borib, ijozat hosil qildi. Qaytib kelurda, Hazrat Risolat s. a. v.ni voqeada ko'rda va iltimos qildiki, Hazrat anga kuniyate bag'ishlag'ay. Abuljanob kuniyatn Hazratdin anga inoyat bo'ldi. So'rdiki, Abuljanob muxaffa? Buyurdiki, lo, mushaddada. Chun voqeadin uyg'ondi. Bu kuniyatdin anga bu ma'ni yuzlandiki, dunyodin ijtinob qilmoq kerak! Darhol tajrid qildi va piri murshid talabig'a musofir bo'ldi. Har kishiga irodati durust bo'lmas erdiki, donishmand erdi va boshi har kimga inmas erdi. Chun Xuziston mulkiga yetti va Dizpul degan yerda bemor bo'ldi. O'zin har nav' bila bo'lsa, shayx Ismoil Qasrii xonaqosig'a yetkurdi va anda ranjurlig'i uzoqqa tortti va shayx ul so'filarning samo'i unidin zahmatda erdiki, samo'g'a munkir erdi. Bir kecha darveshlar samo'da erdilarkim, Shayx Ismoil Hazrat Shayx Najmuddin boshi ustiga kelib ikki ilkin shayx qo'ltuqlarig'a solib ko'tarib, samo'g'a kiyurub, necha davr aylandurub, tomg'a tayab qo'ydi. Shayxdin tamom ranj zoyil bo'lib erdi. O'zin sahih topti va irodat hosil bo'ldi va Shayx Ismoilg'a irodat ilki berib, sulukka mashg'ul bo'ldi. Va debdurki, chun menga botin ahvolidin xabar bo'ldi va zohir ulumin xud vofir kasb qilib erdim. Bir kecha xayoling'a keldiki, botin ilmidin xabardor bo'ldung va zohir ilming Shayx ilmidin ko'prakdur. Saboh shayx meni tiladi va dedikim, qo'p, safar qilki, senga Ammor Yosir qoshig'a bormoq kerak. Men bildimki, kechagi xotirimdin Shayx voqif bo'ldi, ammo hech nima demadim va shayx Ammor xidmatig'a bordim va suluk bunyod qildim. Anda ham bir kecha hamul da'vo ko'nglumga xutur qildi. Saboh Shayx Ammor buyurdikim, Najmuddin, qo'p va Misrg'a bor! Shayx Ro'zbehon qoshig'akim, bu inoniyatni silliy bila sening boshingdin chiqarg'oy! Misrg'a bordim. Chun Shayx Ro'zbehon xonaqosig'a kirdim. Shayx hozir ermas erdi. Dedilarki, Shayx vuzu' qilg'ali tashqari chiqibdur. Keynicha chiqdim. Shayx Ro'zbehonni ko'rdumki, andok oz suv bila vuzu' qiladurkim, shar'an joGshz emas Yana ko'nglumga nnkore keldi. Chun shayx vuzu'ni tamom qilib, qo'pti. Ikki o'l ilkin yuzumga sochti. Ul suv yeggach menga bexudlug' asari zohir bo'ldi. Shayx chun xonaqog'a kirdi. Men dog'i kirdim va shayx shukri vu-zu'g'a mashg'ul bo'ldi va men ham anda turnb, o'zumdpn g'oyib bo'ldum. Ko'rdumki, qiyomat-qoyim bo'lubdur va do'zax zohir, elni tutub, o'tg'a soladurlar va bu yerda bir tepadur, birov o'lturubdur. Har kishi desakim, anga mutaallaqdurmen, oni o'tg'a solmay qo'yadurlar. Nogoh meni tuttilar. Men dedikim, men oning mutaallaqlaridinmen. O'tqa solmadilar. Ul tepaga chiqdim. Ko'rdumki, Shayx Ro'zbehon dur. Yugurub oyog'ig'a tushdum. Ul ilikin ko'tarib, bir qattiq silliy bo'y-numg'a urdi. Andoqki, yuz tuban yiqildim va dediki, mundin ortiq Haq ahlig'a inkor qilma! Chun yiqildim. Ul g'aybdin hozir bo'ldim. Shayx namozning salomin berdi. Hamul dastur bila yugurub oyog'ig'a tushdum. Shayx hamul voqeadag'idek mahkam silliy urub, hamul so'zni aytti. Ul mastlig' ranjurlug'i tamom xotirimdin raf' bo'ldi. Andin so'ngra amr qildiki, qayt va shayx Ammor, Yosir qoshig'a bor! Va anga bir maktub bitib, mundoq zikr qildikim, har necha miskim toparsen, yiborgilki, xolisoltin qilib yuboray! Andin yana Shayx Ammor xizmatig'a keldim. Va

Shayx chun Shayx Ammor xizmatig‘a kelibdur. Muddate anda bo‘lubdur. Chun su-luk anga tamom bo‘lubdur, Shayx Ammor amr qilibdur-ki, Xorazmg‘a bor! Har necha shayx uzr aytibdurlar, foyda qilmaydur va Xorazmg‘a kelibdurlar va bu tariqni muntashir qilibdur va bu tariqnikim, zohir qilibdurlar, xaloyiq ko‘p murid bo‘libdurlar va irshodqa mashg‘ul bo‘libdurlar. Chun totor kuffori Xorazmg‘a yetibdurlar. Hazrat Shayx ashobini yig‘ib, amr qilibdurlarki, viloyatlaringizg‘a boring! Alar ul Hazratning amri bila o‘z vnloyatlarnga boribdurlar. Ashobdin ba‘ziki, Hazrat Shayxqa dog‘i chiqar ilti-mos qilibdurlar. Shayx debdurlarki, biz bu kuffor ilkida shahid bo‘lurbiz. Ashob tarqag‘ondin so‘ngra kim, kuffor Xorazmg‘a kiribdurlar. Hazrat Shayx qolgan ashob bila chiqib, g‘azvg‘a mashg‘ul bo‘lubdurlar. To shahodat sharbatin totibdurlar. Derlarki, shahodat vaqtida bir kofurning parchamin tutqon ermishlar. Andoqki, shahodatdin so‘ngra o‘n kishi ayira olmaydur va ul parchamni kesib ayirdilar. Va ba‘zi debdurlarki, Hazrat Mavlono Jaloluddin Rumiy q. s. g‘azaliyotida ishorat bu qissag‘a va o‘z intisobini Hazrat Shayxqa qilib debdurki,

Ruboiy:

*[Biz qo‘lga qadah oluvchn ulug‘vor kishilarmiz.
Oriq echkisi bilan qolgan qashshoqlardan emasmiz.
Bir qo‘lda iymonning xolis sharobin icharlar,
bir qo‘lda kofirning kokilin mahkam tutarlar]⁽²⁾.*

Hazrat Shayxqa muridlar ko‘p erdilar, ammo alardin nechasi jahonda yagona va zamonda muqtado va far-zona erdilar. Andoqki, Shayx Majduddin Bag‘dodiy va Shayx Sa‘duddin Humuyiy va Bobo Kamol, Jandiy va Shayx Rozuddin Ali Lolo va Shayx Sayfuddin Boxarziy va Shayx Najmuddin Roziy va Shayx Jamoluddin Giliy r. t. Va ba‘zi debdurlarki, Mavlono Bahouddin valadki, Hazrat Mavlono Jaloluddin Rumiy q. s.ning volidi bo‘lg‘ay, ham alardindur. [Uning, Alloh sirrini muqaddas qilsin, shahid bo‘lgan sanasi – yetti yuz o‘n yettinchi yil]⁽³⁾.

473. SHAYX MAJDUDDIN BAG‘DODIY Q. S.

Kuniyati Abu Saiddur va oti Majduddin Sharaf b. Muayyad b. Abulfath Bag‘dodiy r. Asli Bag‘doddindur. Xorazmshoh Bag‘dod xalifasidin tabibe tiladi. Aning otasin yubordi. Va ba‘zi debdurlarki, Bag‘dodedindurki, Xorazm kentlaridindur. Va ul sultonning muqarriblaridin erdi. Shayx Ruknuddin Alouddavla q. s. buyurubdurki, ulki derlar amrad ermish, Hazrat Shayx xizmatig‘a yetibdur, xilof voqe‘dur. Yoshga yetgan uluq yigit erdi, ammo latif surati va hay‘ati bor erdi. Hazrat Shayx ani avval mutavazzo xidmatyag‘a amr qildi. Volidasi eshitti va ul tabibaye erdi va Hazrat Shayx ham tabib erdilar, aytib yubordikim, farvand Majdudduig‘a xidmate buyurg‘an ermishsiz va ul nozuk kishidur, agar murod ul xidmatdur, men o‘n turk qul yuborayin, to ul xidmatni bajo kelturgaylar va anga o‘zga xizmate buyuring! Shayx dedilarki, anga aytingki, men eshitibmenki, tib ilmin bilursen, sendin bu so‘z ajabdur. Agar sening o‘g‘lungg‘a safroviy isitma tashvish bersa, men doru ul qullarg‘a bersam, ul sihat toparmu? Ul javob topmadi. Bu nav‘ tarbiyatkim, Hazrat Shayx q. s. Shayx Majdudding‘a bunyod qildilar. Bir necha vaqtdin so‘ngrakim, riyozatlar tortib suluklar qildi, oliy marotib hosil qilib, buyuk maqomlarg‘a qadam qo‘ydi. Derlarki, Shayx Majduddin bir kun darveshlar bila o‘lturub erdi. Anga sakre g‘olib bo‘ldi. Dedi: biz o‘rdak bayzasi erduk daryo qirog‘ida va Shayx qushe erdiki, qanoti ostida bizni parvarish berib tarbiyat qildi, to ul bayzadin chiqtuq. Chun

oʻrdak bolasi erduk, daryogʻa kirduk va Shayx qiroqqa qoldi. Va Hazrat Shayx karomat nuri bila ul soʻzga voqif boʻldilar va muborak tillarigʻa keldiki daryoda oʻlgay. Shayx Majduddin bu soʻzni eshitib qoʻrqdi va Shayx Saʻduddin Hummuyiy qoshigʻa kelib koʻp tazarruʻ qildikim, bir kunki Hazrat Shayxning vaqtlarin xush topsang, manga xabar qil, to hazratlarigʻa kelib uzr qilay! Bir kunki, Shayx hazratlari samoʻda xushhol boʻlub erdilar. Shayx Saʻduddin Shayx Majduddinigʻa xabar qildi. Ul ayogʻ yalang keldi va bir tashtda oʻt toʻldurub, boshigʻa koʻtarib, kashfgohda turdi. Chun Shayx Hazratlarining muborak nazari anga tushti, dedilarki, chun darveshlar tariqi bila parishon soʻzung uzrin qilasen. Imon va din salomat elting, ammo boshing borgʻay va daryoda oʻlgʻaysen va biz ham sening boshinggʻa borgʻaybiz va sardorlar boshi va Xorazm maliki sening boshingda borgʻay va olam xarob boʻlgʻay. Shayx Majduddin, Shayx hazratlarining muborak oyogʻlarigʻa tushti. Va oz fursatda Hazrat Shayxning muborak nafasi zohir boʻldi. Shayx Majduddin Xorazmda vaʻz aytur erdi va Xorazmshohning onasi vaʻzigʻa borur erdi. Va jamila zaifa erdi. Dushmanlar fursat asradilar va Xorazmshoh mast ekanda, anga ayttilarki, onang Imom Abu Hanifa mazhabi bila Shayx Majduddinning nikohigʻa kiribdur. Sulton bagʻoyat mutyagʻayyir boʻldi va buyurdikim, Shayx Majduddinni Jayhun suyigʻa soldilar. Har ne Xorazmshoh va Xorazm axli va oʻzi bobida va olamning xarob boʻluri sababida Hazrat Shayx, deb erdi, barcha vujud tutti. Chun Shayx Majduddinni olti yuz yettida, yo olti yuz oʻn oltida shahid qildilar, xotuni Nishoburdin erdi, ani Nishoburgʻa naql qiddi va andin sakkiz yuz uchda Isfaroingʻa naql qildilar.

474. SHAYX SAʻDUDDIN HUMMUYIY Q. S

Oti Muhammad Muʻayyad b. Abubakr b. Abulhasan b. Muhammad Hummuyiydur, andoqki yuqori oʻtti. Hazrat Shayx Najmuddin Kubroning ashobidindur q. s. [Yofiʻiy tarixida keltiriladi; u hol va riyozat egasi, doʻst va muridlari, hikmatlari bor edi. Qosyun togʻ etagida bir muddat yashadi, soʻng Xurosonga qaytib, shu yerda vafot etdi]⁽¹⁾. Zohiriy va botiniy ulumda yagona ermish, koʻp musannafoti bor. «Mahbub»dek va «Sajanjal ul-arvoh» va bulardin oʻzga dagʻi. Va musannafotida marmuz soʻzlar, mushkil kalimotu arqom va ashkolu davoyir koʻpdurki, aqlu fikr nazari aning kashfu hallidin ojizdur. Va hamonoki, to basirat koʻzi kashf nuri bila munfatih boʻlmagʻay, alarning idroki mutaʻazzirdur. Ul debdurki, [Alloh subhonahu menga bashorat qilib dedi: Mening zikrim va taʻrifim xususidagi soʻzlaringni kimki eʻtiqod ila qabul qilsa va tinglasa, muhaqqaq u kishining xotiriga ilm va maʻrifat urugʻi qadalgaydir. Garchi oʻsha payt mavhum boʻlib qolsa ham, keyinroq unga biror sabab yuzasidan nasiba yetadi]⁽²⁾. Shayx Sadruddin Kunyaviy aning suhbatigʻa yetar ekandur. Debdurki, ul dediki, mavosiq yettidur. [Men sizlarning Parvardigoringiz emasmanmi?]⁽³⁾ miysoqigʻa munhasir emas. Va muni oʻz piridinki Hazrat Shayx Muhyiddin q. s. boʻlgʻay, soʻrubdur. Shayx debdurki, ul kulliyotni debdur, juzʻiyot mundin dogʻi koʻprakdur. Hazrat Maxdumiy n. m. n. «Nafahot»da Shayx Muʻayyaddin Jandiy debdurlarki «Fusus ul-hikam» sharhida bitibdurki, bir kun Shayx Sadruddin samoʻ majlisida Shayx Saʻduddin bila hozir erdi. Shayx Saʻduddin samoʻ asnosida yuzin bir suffa sariki, ul manzilda erdi, qilib, adab va tavozeʻ bila muddate turdi va andin soʻngra koʻzin yumdn va dedi: [Bu Sadruddin qayerda?]⁽⁴⁾. Chuk Shayx Sadruddin olligʻa keldi, koʻzin aning yuziga ochdi va dediki, Hazrat Risolat s. a. v. bu suffada hozir erdilar, tiladim, koʻziki ul Hazratning jamoli mushohadasigʻa musharraf boʻlubdur, avval sening yuzungga ochqaymen. Va bu ruboiy aningdurki,

sheʻr:

*[Ey qalbim sururi, ko 'zimning nuri,
sen bilan qalbim saharda uyg'ondi.
Munojot qilib, dilu jon bilan aytdim:
Ey oy yuzligim, vujudim sendadur, sen mening ko 'zimda]^(5).*

Bu ruboiy ham aningdur.

Ruboiy:

*[Kufr istasang nigorim zulfini ko 'r,
iymon tilasang, yorim orazini ko 'r!
Yorim azizligiyu, mening muhtojligimni ko 'rmoqchi bo 'lsang,
kufrrga aralashmayu iymonga boqma!]^(6).*

Umri oltmish uchga yetti va olti yuz ellikda Azho iydidida dunyodini o'tti. Va qabri Bahroboddadur.

475. SHAYX SAYFUDDIN BOXARZIY Q. S.

Shayx Najmuddin Kubroning xulafosidindur. Zohiriy ulum tahsili va takmilidin so'ngra Hazrat Shayx mulozamatig'a musharraf bo'ldi va tarbiyat toptin. Avoilda ani xilvatqa o'lturtur erdilar. Ikkinchi «Arbain»da aning xilvati eshigiga keldilar va muborak barmog'in xilvat eshigiga urdilar va chorladilarki, ey Sayfuddin! Va bu baytni o'qidilar.

Bayt:

*[Men oshiqman, dardu g'am menga yor,
Sen ma'shuqsan, g'am ila ne ishing bor?]^(1).*

Qo'p va chiq! Oning ilkin tutub, xilvatdin chiqardilar. Bir qatla Hazrat Shayx uchun Xitoydin bir kanizak kelturub erdilar. Zifof kechasi ashobg'a buyurdilarki, biz bu kecha mashru'a lazzatqa ishtig'ol ko'rguzurbiz. Sizlar dog'i bu kecha riyozat tarkin qiling va farog'at va osudalig' bila bo'lung! Chun Shayx Hazratlari bu amrni ashobqa qildilar. Ul kecha Shayx Sayfuddin bir uluq ibriqqa suv to'ldurub, Hazrat Shayxning xilvat eshigida bo'ldi. Subh vaqtiki, shayx chiqdilar va oning ul xizmatin bildilar, dedilarki, biz deb erdukki, bu kecha o'z lazzat va huzurungizg'a mashg'ul bo'lg'aysiz. Sen nevcun o'zungni bu riyozat va ranjg'a solding? Dedi: Siz buyurdingizki, har kishi o'z lazzat va huzurig'a mashg'ul bo'lsun! Menga hech lazzat va huzur mundin o'zga yo'qdurki, Hazrat Shayx ostonida xizmatda bo'lg'aymen. Hazrat Shayx buyurdiki, bashorat bo'lsun sengakim, podshohlar sening rikobingda yugurganlar.

Bir kun salotindin biri Shayx Sayfuddin xizmatig'a kelib erdi. Borur chog'da iltimos qildikim, bir ot Shayx nazri kelturubmen. Tilarmaneki, o'zum qo'ldab, shayxni otlandursam. Shayx oning iltimosin qabul qilib, ot qoshig'a keldi va ul podshoh otning jplovnn tutub, qo'ldab, shayxni otlandururda ot sarkashlig' qilib va tundluq qilib, inonin olib, to'ylab yugurdi va nodshoh ellik qadamg'a yaqin otni to'qtatur uchun jilovin tutib rikobida yugurdi, to to'qtadi. Shayx ul podshohg'a ayt tikim, bu otning bu tundluq qilg'onida hikmat bu erdikim, Hazrat shayx q. r. bizni mundoq duo qilib erdilar va o'tgan hikoyatni tamom aytti. Va bu ruboiy Shayxning anfosidindur.

Ruboiy:

*[Harchand gohida ishqdan begonaman.
Ofiyat bilan oshnoyu hamxonaman.
Nogoh bir parichehrani ko'rib qolsam,
Barchasidin kechib, bir devonaman']⁽²⁾.*

Olti yuz ellik sakkizda olamdin o'tubdur va qabri Buxorodadur. Shayxul olamg'a mashhurdur.

476. AYN UZ-ZAMON JAMOLUDDIN GILIIY Q. S.

Ul dag'i Hazrat Shayx Najmuddin Kubroning xulafosidindur. Bag'oyat donishmand va fozil ermish. Avoyildaki, Hazrat Shayx suhbatini azimati qildi, kitobxonag'a kirdi va ulumi aqliy va naqliy latoyifidi majmuaye intixob qildiki, safarda aning munisi bo'lg'ay va Xorazm azimati qildi. Chun yaqin yetti, bir kecha voqe'ada ko'rdiki, Hazrat Shayx anga ayturki, ey Giliykina, yukingni tashla, dag'i kel! Chun uyg'ondi andisha qildiki, chun men dunyo asbobidin hech nima: ko'tarmayman, yukum ne nima bo'la olg'ay? Yana kecha ham ushbu voqe'ani ko'rdi va uchunchi kecha ham ko'rdi. Tahayyur yuzidin voqe'ada Shayxdin so'rdikim, yo Shayx, yuk ne nimadur? Ul hazrat dedilarki, ul majmuaki ko'taribsan. Uyg'ongach, ul majmuani Jayhung'a tashladi. Chun Hazrat Shayx mulozamatig'a musharraf bo'ldi, ul Hazrat dedilarki, agar ul yukni tashlamasang erdi, hech foyda qilmas erdi. Pas anga xirqa kiydurdilar va arba'ing'a o'lturtilar. Arba'in itmomidin so'ngraki, ulug' marotib hosil bo'ldi. Ayn uz-zamon laqabi berdilar. Shayx Ayn uz-zamon Qazvinda bo'lur ermish. Aning sodotidin biri Sherozg'a borur erdi. Shayx xidmatig'a keldi va Sheroz podshohig'a siporish iltimos qildiki, Shayx Ayn uz-zamong'a ko'p irodati bor erdi. Shayx kog'az va davot va qalam tiladi Va bitidiki: Asal va roziyona. Va anga berdiki, muni podshoh iligiga bergansen. Ul sayyid chun Sherozg'a yetti, podshoh eshikiga bordi. Dedilarki, ichi og'riydu va hammomdadur. Musofir xammom boshig'a bordi va Shayxning ruq'asin andoq qildiki, podshoh iligiga yetti. Podshoh dediki, Shayx karomat nuri bila ma'lum qilibdurki, bizda maraz bor va davo bitibdur. Filhol asal va roziyona tilab yedi va ul og'riq daf' bo'ldi. Va ruq'a: kelturgan kishiga ko'p rioyatlar qildi.

477. BOBO QAMOL JANDIY Q. T. R.

Chun Bobo Kamol Jandiy Hazrat Shayx Najmuddin Kubro q. .s. xidmatida ikmol va takmil martabasi topti. Hazrat Shayx anga xirqa kiydurdur va Turkiston sari havola qildi. Va dedikim, Turkiston viloyatida Mavlono Shamsuddin Muftiyning farzandiki otin Ahmad Mavlonodur, bizing bu xirqani anga yetkur va tarbiyatni andin darig' tutma! Chun Bobo Kamol maqsadg'a yetti, jamoat atfolni ko'rdikim o'ynaydur erdilar va bir tiftki, Ahmad Mavlono bo'lg'ay, alarning to'nlarin asrab o'lturub erdi. Chun Bobo Kamolni Ko'rdi, qo'pti va istiqbol qilib, salom qildi. Va dediki, necha biz o'zgalarning to'nin asrag'aybiz va siz bizing to'numuzni asrag'aysiz. Bobo aning bila muso-faha qildi va Muftiy uyig'a iligin tutub kirdilar. Muftiy dediki, bu farzand majzubdur, shoyad shoyista xidmat qila olmag'ay. Ulug' og'asi Donishmand Mavlono bag'oyat ziyrak va muaddabdur. Bobo dediki, anga ham nasib bo'lg'ay, ammo biz Hazrat Shayx havolasi va ishorati bila munung xidmatig'a kelibbiz. Ahmad Mavlono oz fursatda azim tarbiyatlar topti va ko'p kushodlar anga yuzlandi va aning kamolotining ovozi mashhur bo'ldi va

ko‘p toliblar aning suhbatida tarbiyat topib, kamolg‘a yettilar. Va alardin biri Shayx Bahouddin Kubrodurki, og‘asi Donishmand Mavlononingki, oti Muhammad erdi, tarbiyatini anga havola qildi. Va Shayx Bahouddin o‘z farzandining tarbiyatini, oti Abulfutuh erdi, Donishmand Mavlonog‘a havola qildi. Va hamono Xoja Abulvafo Xorazmiy q. s. xizmatlarig‘a intisob Abulfutuhg‘adur, andoqki, o‘z silsilasi mashoyixining bayonida aytibdur.

Nazm:

[Fayz, irshod Rasululloh s. a. v.dan hazrat Aliga, u kishidan sirlar xazinasi Hasanga, u kishidan Habibga, so‘ng Toiyga, so‘ng Ma‘rufga, so‘ng Sariyga, so‘ng Junaydga, so‘ng ikki Abu Aliga, so‘ng yaxshilar sirri-Mag‘ribiyga, bulardan keyin Abulqosimga, keyin Nassojga, so‘ng Imom Ahmadga, so‘ng Suhravardiyga, so‘ng Ammorga, mazkur ulug‘lardan so‘ng yaxshilarning peshvosi, pok kishilarning sarvarin – Shayx Najmuddinga, so‘ng Kamolga, so‘ng «Din va millat baho»siga, so‘ng Muhammadga, so‘ng ulug‘lar faxri – Abulfutuhga yetdi]⁽¹⁾.

478. XOJA ABULVAFOIY XORAZMIY Q. S.

Xoja Abulvafo xizmatlarig‘a tavhid arbobi va mavojid va azvoq ashobi so‘fiya mashoribidin shurbi tamom bor ermish. Andoqki alarning rasoil va ash‘oridin, bataxisis ruboiyotidin bu ma‘ni zohirdur va bu da‘vo isbotig‘a necha ruboiy keltirilur.

Ruboiyot:

*[Garchi vasfingda ojizu hayronman,
Sen jon hayotiyu jonimsan.
Ko‘zimning nuri sensan – ko‘raman,
Aqlimning donoligi sensan – bilaman.*

* * *

*Toki tirik ekanman, sendan judo bo‘lmag‘ayman,
Bu mening mas‘ud toleimga dalildir.
Agar yo‘qolgan bo‘lsam, zotingga g‘oyib bo‘lganman,
Mavjud esam, nuringda zohir bo‘lganman.*

* * *

*Haqning ba‘zi botil zuhurotlari borki,
Kim ularni inkor etsa, johildir.
Butun borliqda haqdan boshqasini ko‘rgan –
Haqiqatlar haqiqatidan g‘ofildir.*

* * *

U pinhonu jahon oshkoradir, irfon ahli buning aksini ko‘rdilar. Barcha oshkoru nihon Udirkim, Haq ahdidin bo‘lsang hammasini faqat «Bir» deb bil!

* * *

Birdir U, lekin sen bilgan bir emas, ikkinchisi bo‘lmagan birdir U. Agar o‘zingdan kechib, uni bilmoqchi bo‘lsang, biror dalilu hujjat Uni bildirolmaydi...

* * *

Gunoh qildim, uzrim gunohimdan yomon, bu uzrda uch narsani: vujudni, qudratni, fe'lni da'vo qilish bekordir. Chunki qo'rquv ham, kuch-quvvat ham Alloh dandir]⁽¹⁾. Va alarningg vafoti sakkiz yuz o'ttiz beshda er mish, r. t.

479. PAHLAVON MAHMUD PAKKAYOR Q. S.

Xevaqdindur va laqabi mashhur Puryorg'a ba'zi Pakkayor debdurlar, ammo Xevaqliq kishidin tahqiq va tashih qilildi, Pakkayorg'a qaror topti, ya'ni barchag'a Pakkayor. Yor qassobning o'g'lidir. Kurashchilikda saromad bo'lub, azim shuhrat tutubdur. Yashurun suluk va riyozati ham bor er mish, andoqki, fayz olamidin ko'nglig'a choshni yetgan er mish. Tab'i ham xo'b er mish. Va nazm aytur er mish. Hind mulkidin bir zargar Hind podshohidin misol kelturub, pahlavon ihzorig'a iltimos yetkurubdur. Pahlavon bu ruboiyni debdurki,

Ruboiy:

*[Zargar bola Mo'lton yo'llaridan gapirdi,
sultonning talabini menga yetkazdi.
Qayerda menu do'stlarimning himmati bo'lsa,
Hindistonni ham bir arpaga sotib olmayman]⁽¹⁾.*

Ammo g'oyibdin anga ishorate yettiki, bormoq kerak: Hinduston azimati qilib bordi. Hind mulki podshohining bir kurashchisi bor erdi, Pahlavonni aning uchuch tilagan er mishki, aning bila kurashga solgay. Bu so'zni Pahlavon bila muloqot qilg'ondin so'ngra izhor qilib, muqarrar andoq bo'lmishki, tongla xaloyiqny majmu' qilib kurashganlar. Kechasi Pahlavon o'z qoidasi bila niyozmandona mazorat tavofig'a borib, no-murodlig' bajo kelturadurganda ko'rubdurki, bir buzurg mazorda yarim kecha bir qari zaifa ko'p tazallum va tazarru' bila Tengriga munojot qilib yolboradurkim, Xudoyo, bu kelgan pahlavon kurashchi ma'rakasidin mening o'g'lumni sharmanda chiqarmag'aysen! Pahlavon bilibdurki, ul kurashchiningg onasidur, o'zi bila muqarrar qilibdurki, tongla ul kurashchi iligida yiqilg'ay. Tonglasi podshoh ulug' ma'raka yasab, Pahlavonni tilab, ul kurashchi bila kurashga solg'onda, Pahlavon o'zi bila Muqarrar qilg'ondek, bir-ikki hamla talashgandin, so'ngra harif iligida yiqilur. Mundoq manquldurki, uhasi yerga tegib, ko'zi ko'kka tushgach, hijoblar murtafe' bo'lub, malakut olami ko'ziga jilvagar bo'lub, ul podshoh ham murodu maqsadig'a yetar, ammo chun Pahlavonni tilab, taklif bila kelturgan er mish, rioyatu hurmat tutmakda mubolag'a qilib, musohabat tariqi bila maosh qilur er mish. Bir kun ovg'a taklif qilib, o'zi bila eltganda, tog' ovi er mish, sayd keynicha chopganda, sayd qoyadin uchar, podshoh dog'i oti jilovin saqlanolmas, ikki oyog'i kamar qirog'ida qolib, ikki iligi xato bo'lganda, Pahlavon bila er mish, Ilig urub markabni rokib bila ko'tarib, tuz yerga qo'yar. Podshoh hayrat qilib derki, muncha mufrit kuch bila ajab erdiki, ul kurashchidin yiqilding. Pahlavon anda bu ruboiyni ayturkim,

Ruboiy:

*[O'z nafsingga hokim bo'lsang, mardsan,
Xotirlab turishdan gapirsang, mardsan,
Yiqilganni tepish mardlik emas,
Yiqilganning qo'lidai tutsang, mardsan]⁽²⁾.*

Podshoh ko'p niyozmandlig'lar ko'rguzub Pahlavon qaytib, Xevaqqa kelur. Mozori Xevaqdadir, Islom qoidasi adosida bu ikki bayt Pahlavonningdur:

*[Bir Allohga iymon keltir, besh vaqt namoz o'qi,
o'ttiz kun ro'za tut, zakot ber, imkoi bo'lsa, yo'l
tepid haj qil! Bas, bizning qo'limiz sening etagingda,
gunoh qilish bandadan, kechirmoq Xudodandir]⁽³⁾.*

Pahlavon Mahmuddin so'ngra Pahlavon Muhammad Abusaid ham o'z zamonining benaziri erdi. Qabri Ne'matobodadurur.

480. SHAYX NAJMUDDIN ROZIY AL-MA'RUF BI-DOYA Q. S.

Ul dag'i Hazrat Shayx Najmuddin Kubroning ashobidindurki, aning tarbiyatin Shayx Najmuddin Bag'dodiyg'a havola qilgan ekandur. «Mirsod ul-ibod» va «Bahr ul-haqoyiq» tafsirning musannifidur. Va Chingizxon voqe'asida Xorazmdin chiqib, Rung'a boribdur. Va anga Shayx Sadruddin Qunyaviy va Mavlon» Jaloluddin Rumiy q. s. bila muloqot voqe' bo'lubdur. Naqldurki, uchalasi bir kun bir majlisda erdilar. Namozni shom qoyim bo'ldi, ikki mazkur bo'lg'oi azizlar imomat iltimosi qildilar. Ul ikkala rak'atda «Fotihat ul-kitob»din so'ngra [«Kofirun»surasini]⁽¹⁾ qiroat qildi. Namozdin forig' bo'lg'andin so'ngra Hazrat Mavlon Jaloluddin Rumiy Shayx Sadrudding'a boqib, tiybat yuzidin dedikim, zohiran birini sizing uchun va birini bizing uchun o'qidi. Vafoti olti yuz ellik to'rta voqe' bo'ldi va Bag'dodning Shuniziyasida qo'yidilar. Va Hazrat Maxdumi n. m. n. «Nafahot ul-uns»da bitibdurlarki, Shayx Sarn Saqatiy va Shayx Junayd Bag'dodiy q. r. maqbarasidin tashqari qabre erdi, aning qabri deb aytilar, v. t. a. Va bu ruboiy aning maqulotidindur.

Ruboiy:

*(Gar sham'da men kabi judolik dog'i bor,
yig'iyu yonish bilan oshnoligi bor.
Sham'ning sarrishtasi oqibatimdan yaxshiroq,
chunki uning boshida yorug'ligi bor]⁽²⁾.*

481. SHAYX RAZIYUDDIN ALI LOLO G'AZNAVIY Q. S.

[U Ali b. Said b. Abdjalil Lolo G'aznaviy]⁽¹⁾. Va bu Shayx Saidki, Shayx Ali Loloning otasidur. Hakim Sanoiyning ammozodasidur. Haj azimati bila Xurosong'a kelibdur. Va Abu Ya'qub Imom Yusuf Ha-madoniy suhbatig'a yetibdur. Va ul vaqtgi, Shayx Najmuddin Kubro q. s. hadis talabig'a Hamadong'a bordi, Shayx Ali Lolo bo'lur kentning bir yig'ochida tushdi. Ittifoqan Shayx Ali Lolo ham kecha voqe'ada ko'rdiki, bir shotu qo'yubdurlar, osmong'acha. Va birav bu shotu boshida turubdur. Va el bir-bir aning qoshng'a kelurlar va ul bularning iligin tutub, osmong'acha eltur. Va bu ilig tutub eltgan kishi bu kishining iligin anga berur va ul iligin tutgan kishini osmong'a eltur. Shayx Ali Lolo ham bordi va aning ham iligin tutub, ul kishi iligiga berdilar va osmong'a chiqardi. Chun bu voqeani otasig'a dedi, ul so'rdiki, ul kishini tanirsen? Dedi: tanirmen va oti ham xotirimdadur. Dedi: talab qilmoq kerakki sening ishing kalidi aning iligidadir. Shayx Ali Lolo aning talabida musofir bo'ldi va necha yil olam girdida safar qildi va andin hech nav' nishon va asar topmas erdi, to ul zamonki, Hazrat Shayx Najmuddin Kubro q. s. Xorazmg'a keldi va bu tariqni muntashir qildi. Ul chog' Shayx Ali Lolo

Turkistonda erdi. Xoja Ahmad Yassaviy q. s. xonaqohida xilvatda o'lturub erdi. Ittifoqan birov Xorazmdin kelib erdi va Xoja Ahmad Yassaviy q. s. andin so'radurki, Xorazmda holo hech darveshe bu toifadin bormukim, el bu tariqni andin bilgaylar? Ul dediki, bir yigit paydo bo'lubdur va xalq irshodig'a mashg'uldur va ko'p el anga irodat kelturub tegrasig'a yig'ilibdurlar. Xoja so'rdilarki, oti nedur? Javob berdiki, Shayx Najmuddin Kubro. Chun Shayx Ali Lolo bu otni eshitti, xilvat ichidin iztirob bila chiqti va safarg'a belin bog'ladn. Xoja so'rdilarki, ne voqe'dur? Ayttikim, safar qilurmen. Xoja dedilarki, qishdur, tahammul qil yoz bo'lg'uncha. Shayx Ali Lolo dediki, qilaolmon. Andin musofir bo'lub, Shayx Najmuddin Kubro xidmatlarig'a keldi va sulukka mashg'ul bo'ldi. Andin so'ngra ko'p muddatdin so'ngra Shayx Majduddin Bag'dodin Hazrat Shayx: mulozamatlarig'a musharraf bo'ldi. Hazrat Shayx o'ttiz besh yoshlarida taxminan sulukka mashg'ul bo'lub-durlar va Shayx Majduddin to'rt-besh yosh Shayx Ali Lolodin ortug'ermish. Ammo Shayx Ali Lolo yigitlikining avvalidan mashg'ul bo'lubdur va alar ul vaqt hanuz sulukka mashg'ul bo'limg'on ermishlar. Shayx Ali Lolo mashoyixdin ko'pning suhbatig'a yetgan ermish. Derlarki yuz yigirma to'rt shayxi komili mukammaldin xirqa olib ermishlar va vafoti chog'i yuz o'n uch xirqa ul jumladin mavjud ermish. Va Hinduston safari qilibdur. Va Aburrizo Ratan suhbatig'a yetibdur va Rasul s. a. v.ning amonatin andin olibdur. Andoqki, Shayx Ruknuddin Alouddavla q. s. ani tashih qilibdur va debdurki, [Shayx Raziyyuddin Ali Lolo Rasululloh s. a. v. sahobalaridin Aburrizo Ratan b. Nasr r. a. bilan suhbat qilgan va u Rasululloh s. a. v. tarog'laridan birini unga bergan]⁽²⁾. Va Shayx Ruknuddin Alouddavla ul tarog'ni bir xirqag'a chirmab, ul xirqani kog'azg'a chirmabdur. Muborak xatti bila ul kog'azg'a bitibdurki, [Rasululloh s. a. v. tarog'laridan bo'lgan bu tarog' va bu xirqa ham uning saqobasi – Aburrizo Ratandan kamina zaifga yetdi]⁽³⁾. Va ham Shayx bitibdurlarki, mundoq derlarki, ul amonat Hazrat Rasul s. a. v.din Shayx Raziyyuddin Ali Lolog'a ermish. Va bu ruboiy aning qudsiya anfosidindur.

Ruboiy:

*[Jon minglab ko'ngullar bilan giriftoringdur,
Ko'ngul ham minglab jonlar bilan xaridoringdur.
Diydoring orzusida yurgan talabgorlarning
na uyqusi, na qarori bordir]⁽⁴⁾.*

Hazrat Shayx Raziyyuddin Ali Lolo olti yuz kirq ikkida rabiul-avval oyining uchida dunyodindin o'tubdur.

482. SHAYX JAMOLUDDIN AHMAD JURFONIY Q. S.

Ul Shayx Raziyyuddin Ali Loloning ashobidindur. Shayx Ruknuddin Alouddavla q. s. debdurki, Shayx Ahmad ajab zohir kishi erdi, buyuk martabasi bor. Mem g'aybda aning suluki martabasin Shayx Abulhasan Xaraqoniyyg'a munosib toptim va Shayx Ali Lolo suluki martabasin Sulton Boyazid Bistomiyyg'a q. s. Shayx Raziyyuddin Ali Lolo debdurki, har kim bizing Ahmadning xomushlig'i bila borg'ay, har ne Shibliy g.a Junayddin topibdurlar, andin topqay. Bir kun Shayx Sa'duddin Hummuyiy Jurfong'a yetti. Kishi yubordi va Shayx Ahmadni tiladi. Shayx Ahmad uzlat niyati qilib erdi, kelmadi. Yana kishi yubordiki, kelmak kerakki, manga ishorate yetibdurki, chun sening uchun Shayx Ali ijozat bitibdur, men ham bitigaymen. Shayx Ahmad javob yubordiki, men Haq s. t. ni ijozatnoma bila parastish qilmog'umdur. Shayx Ruknuddin Alouddavla debdurki, manga

bu soʻz andin bagʻoyat xush kelibdur. Bir qatla Shayx Ahmad muridlaridin biriniki muroqabagʻa mashgʻul erdi, kafshin chiqarib, necha kafsh boʻynigʻa muhkam urdi. Ul murid dedi: muroqabadadurmen, Shayx ne uchun ozurda qiladurlar? Shayx dediki, muroqaba biravga yarashurki, bir hafta taom yemamish boʻlgʻay, chun ayogʻ uni eshitkay, xotirgʻa kelmagayki, bu kishi mening uchun taom kelturadur erkin. Shayx Ahmad olti yuz oltmish toʻqquzda rabi ul oxir oyining salxida dunyodin oʻtti.

483. SHAYX NURUDDIN ABDURRAHMON ISFAROYINIY KASIRQIY Q. S.

Ul Shayx Ahmad Jurjoniy ashobidindur. Toliblar tasliki va muridlar tarbiyati va alarning vaqosʻi kashfida azim shoni bor ermish. Shayx Ruknuddin Alouddavla q. r. debdurki, agar oxir uz-zamonda Shayx Nuruddin Abdurahmon q. s.ning vujudi boʻlmasa erdi, bu toifaning suluki tariqi tamom mahv boʻlur erdi va nishon qolmas erdi. Ammo chun Haq s. t. bu toifaning baraqotin boqiy tilar erdi, aning bila mujaddad qildi. Va ham Shayx Alouddavla debdurki, bir kun jamoatxonada gʻoyib boʻldum. Imom Muhammad Gʻazzoliyni koʻrdumki, oʻlturub erdi va boshin tizi ustiga qoʻyub erdi va qalamni ikki barmogʻi orasida tutub mutahayyir erdi. Soʻrdumki, ne voqeʻdur va Imom ne fikrdadur? Dedi: nechuk mutafakkir boʻlimgʻaymenki, men dunyoda simurgʻqa oʻttiz sifat bitibmen va bu soat koʻrarmenki, barcha gʻalatdur. Va bu voqeʻani Shayx Nuruddin Abdurrahmongʻa arz qildim, buyurdiki, ajabdur. Men dagʻi Shaqon kentida erdim va ul vaqt manga soʻz aytmak maʻrifatida koʻp sharah erdi. Gʻaybda koʻrdumki Haq s. t. manga ayturki, sen bilmassanki, har hasratki Imom Gʻazzoliygʻa bor, mundin ortuq yoʻqdurki, sulukni tugatmay bizing xizmatimizgʻa keldi. Andin soʻngraki ul gʻaybdin keldim, oʻz tilimda uqdaye toptim va xomushlik pesha qildim va oʻz ishingamashgʻul boʻldum. Aning valodati olti yuz oʻttuz toʻqquzda, shavvol oyi ekandur va Bagʻdodda dunyodin oʻtubdur.

484. SHAYX ABULMAKORIM RUKNUDDIN ALOUDDAVLA SIMNONIY Q. S.

Alar aslda Simnon mulukidindurlar. Oʻn besh yashagʻondin soʻngra vaqt sultoni xidmatigʻa ishtigʻol koʻrguzdilar. Bir urushdaki sultongʻa aʻdo bila voqeʻ erdi, alargʻa jazbaye yetti. Andin soʻngra olti yuz sakson yettida Bagʻdodda Shayx Nuruddin Abdurrahmon Kasirqiy suhbatigʻa yetishtilar, ul vaqtdaki Hijoz safaridin murojaat voqeʻ boʻlub erdi. Va olti yuz sakson toʻqqizda irshod izni toptilar. Va yetti yuz yigirmada Sakkokiya xonaqohida oʻn olti yil muddatda yuz qirq arbaʻin chiqardilar. Derlarki, soyir avqotda yana yuz oʻttuz arbaʻin ham chiqaribdururlar. Chun yoshlari yetmish yetti yilgʻa yetishti, yetti yuz oʻttuz oltida rajabning ikkisida jumʻa kechasi Soʻfiobodning burji ahrorida olamdin oʻttilar. Va Qutbi-zamon Imoduddin Abdulvahhob hazirasida madfun boʻldilar. Bir kun darvishe alardin savol qildikim, chun bu badangʻa tufroqta idrok yoʻqdur va ruh andin muforiq boʻlubdur va arvoh olamida hijob yoʻqdur, ne ihtiyojdur qabr boshigʻa bormoq? Chun har maqomdagi, bir buzurgning ruhigʻa tavajjuh voqeʻ boʻlubdur, ham-uldurki kishi qabri boshigʻa boribdur. Shayx dedilarki, koʻp foydasi bor. Biri bukim, birovki bir azizning qabri ziyoratigʻa borur, har necha ul yonki qadam qoʻyar, tavajjuh koʻprak boʻlur. Chun tufrogʻi boshigʻa yetar, hissi dogʻi ul tufrogʻni mushohada qilur va tavajjuhda hissi dogʻi mashgʻul boʻlur va kulliy mutavajjih boʻlur, foyda koʻprak boʻlur. Yana bir buki, har nechaki ruhda hijob yoʻqdur va barcha olam anga birdur, ammo badaneki tamom tiriklik ayyomida aning bila suhbat tutmish boʻlgʻay va aning badan mahshuri ,boʻlgʻayki, hashrdin soʻngra abad ul-abadki, boʻlgʻusidur, aning bila boʻlgʻay, ul mavzeʻgʻa nazar va taalluqi koʻprak boʻlgʻusidur oʻzga yerdin. Bu

soʻzdin soʻngra hikoyat qildiki, bir vaqt Junayd q. s. xilvatida boʻlur erdim. Va anda zavq tamom yuzlanur erdi. Junayd vositasidinki, ul xilvatda boʻlur ermish. Chiqdim, dagʻi aning qabri boshigʻa bordim, xilvatidagʻi zavqni topmadim. Bu maʼnoni Shayx q. s. xidmatida arz qildim. Dedilarki, ul zavqni Junayd jihatidin toptingmu? Dedim: bale! Dedilarki, mavzeʼi maʼlumdurki ul umrida necha qatla anda boʻlmish boʻlgʻay. Har qachon zavq yetsa, badaneki topar ekandur, aning bila musohib ekandur, avvaledurki zavq koʻprak hosil boʻlgʻay, ammo shoyadki tufrogʻi boshida hech mashgʻulligʻidin tavajjuhda taqsire voqeʼ boʻlmish boʻlgʻay. Oxir bir xirqayeki ahli dile ani kiymish boʻlgʻay, aning zavqi mushohada boʻlur va badan xirqadin yaqinroqdur. Va ziyoratiing favoyidi koʻpdur. Masalan, birav mundin Hazrat Risolat s. a. v. ruhoniyaatigʻa tavajjuh qilsa, fayz topar. Ammo agar Madinagʻa borsa, ul Hazratning mutahhar ruhi aning ul azimatidin va yoʻl ranji tortqondin chun voqifdur va Madinagʻa yetkandin soʻngra dogʻi his bila ul Hazratning ravzasini koʻrsa va zohir va botin bila mutavajjih boʻlsa, munung foydasigʻa aning foydasi bila ne nisbatdur? Va mushohada ahligʻa bu maʼno tahqiqdur. Va alar debdurlarki, anbiyo aning uchun kelibdurlarki, xalqning koʻzlarin oʻz ayblarin koʻrarga ochqaylar, to oʻz ayblarin va Haq taoloning kamolin va oʻz ajzin va aning qudratin va oʻz zulmin va aning adlin va oʻz mazallatin va aning izzatin va oʻz jahlin va aning ilmin va oʻz bandaligʻin va aning xudovandligʻin va oʻz faqrin va aning gʻinosin va oʻz taqsirin va aning neʼmatlarin va oʻz fanosin va aning baqosin bilgaylar va botin koʻzlari munga biyno boʻlgʻay. Va ham ushbu qiyos bila shayx ham aning uchundurki, muridlar koʻzin bu maʼnigʻa ochgʻay. Pas, har necha murid oʻz kamoli isbotigʻa koʻprak koʻshish qilgʻay, yo amale qilgʻayki, aning kamoli zohir boʻlgʻay. Shayxqa andin ranj koʻprak yetishgayki, shayx bu ranjlarni aning uchun tortarki, muridning nafsining oʻz kamolin koʻrar koʻzin tikkay va Haqning kamolin koʻrar koʻzin yorutqay. Va ul har lahza oʻz kamolin koʻrarga bir koʻz ochqay, pas, shayxning ranji zoyeʼ otigʻa koʻshish qilgʻay oʻz haqqida. Darvesh kerakki, oʻz nafi kaminida boʻlgʻay, to har koʻzki, oʻz kamolin koʻrargʻa ochqay, filhol ani tikkay. Va agar mundoq (qilmasa, anga xabar boʻlgʻuncha nafs aning har sari moʻyidin oʻz kamolin koʻrarga bir koʻz ochqay va Haqning kamolin koʻrardin koʻr qilgʻayki, nafsning odati budur. Ham alar debdurlarki, Tengri taolo to kishining sirrin el koʻzidin yopmogʻuncha, va ani xalq koʻziddi yashurmogʻuncha, mumkin ermas ul kishi valoyat martabasigʻa yetmak. Va [doʻstlarim qubbalarim ostidadir]⁽¹⁾ning maʼnosi budur. Va bu qabob bashariyat sifatidur va pardaye emas boʻzdin va yo oʻzga jinsdin. Va sifat uldurki, anda aybe zohir qilgʻay, yo bir hunarni andin el koʻziga ayb koʻrguzgay. Va [ularni mendan boshqalar tanimaydilar]⁽²⁾ning maʼnosi budurki, to irodat nuri bila biravning botinin yorutmagʻay, ul valini tanimagʻay, pas ul nur ani tanimish boʻlgʻay, yoʻq ul kishi. Va ham alar soʻzidurki, darveshlar ki, oʻz ishlarigʻa mashgʻuldurlar, kerakki battolni oʻz oralarida qoʻymasalarki, bir bekor yuz darkor kishini bekor qilur.

Sheʼr:

*[Bekorchilarning kasalligi gʻayratlilarga tez oʻtadi.
Sovuq kulni choʻgʻ ustiga tashlasang, oʻchadi]⁽³⁾.*

Ham alar debdurlarki, Hakim Tirmiziy va jamoate magʻoribadin debdurlarki, [avliyolikning boshlanishi paygʻambarlikning oxiridir]⁽⁴⁾. Bir kun Bagʻdodda Shayx xilvatida erduk. Buyurdiki, ul jamoatki debdurlarki, [avliyolikning boshlanishi paygʻambarlikning oxiridir]⁽⁵⁾. Mungʻa uzre bor. Alar ul soʻzdin muni tilab erkanlarki, [Shariatda avliyolikning boshlanishi anbiyolikning nihoyasidir. Tariqatda avliyolikning

nihoyasi anbiyolikning boshlanishidir]⁽⁶⁾. Nevchun? Hazrat Risolatqa s. a. v. shariat kamoli ishining oxirida tamom bo'ldiki, [bugun sizlarga diningizni komil qildim]⁽⁷⁾. Va vali to shariatni takmil qilmag'ay, valoyatqa qadam qo'ya olmas. Pas, ulcha nabig'a sharoye'da ishining nihoyatida bo'lsa, valig'a bidoyatida bo'lg'ai. Nevchunki, agar kishi ul ahkom bilaki, Makkada nozil bo'ldi suluk qilsa, ul ahkomg'akim, oxir umrda Madinada nozil bo'ldi, iltifot qilmasa, hargiz valoyatqa yetmagay. Balki agar inkor qilsa kofir bo'lg'ay. Pas, valoyat ibtidosi uldurqi, barcha sharoye'ni kamol bila qabul qilg'ay va mutobaat ko'rguzgay, ammo tariqat uldurki, har necha vali sa'y qilsa va martabasi oliy bo'lsa, aning ruhig'a ul nav' me'rojeki nabining jismig'a bo'lubdur, hosil bo'lmag'ay va maholdurki bo'lg'ay. Chun valoyatning intihosida valining ruhi nabining jismig'a mushobahat topar, tariqatda nihoyat ul-avliyo bidoyat ul-anbiyo bo'lg'ay. Va ham alar buyurubdurlarki, anbiyo alayhissalom omidan gunah inshosidin ma'sumdurlar va avliyo gunohni xor tutmoqdin mahfuz. Va Mustafo s. a. v. din marvedurki, [agar mag'firat qilsang, barchani mag'firat qil! Qaysi bandang borki, gunoh qilmagan?]⁽⁸⁾. Va bu faqir qoshida hech gunah andin yomonroq emaski, banda o'zin muqassir va mujrim bilmagay.

485. AXIY ALI MISRIY Q. S.

Ul Shom mulkida bir shayx erdi va ko'p muridlari bor erdi. Ammo chun munsif kishi erdi. Muridlaridin jam'ig'aki mustaid edilar, dedilarki, agar siz Haq tolibisiz, men dag'i Haq tolibimen. Va murshide topmaymenkn, aning qoshida suluk qilg'ay edim. Emdi voqe'ada ko'rubmen va shahodatda ham eshitadurmenki, Xurosonda murshide bor, mukammal. Ko'rung borali va anga musharraf bo'lali va ul murshid xidmatida bir necha kun suluk qilali va andinki, xalq bizda gumon elturlar, bir nima hosil qilali! Alqissa, buso'z bila kelib erdi va Shayx ashobig'a doxil bo'lub erdi, o'zining jam'i muridlari bila. Shayx buyurdilarki, alarning irodati mundin so'ngra sanga mening irodatimdur, ammo sening vasotating alarg'a naf' qilur. Andoqki, mening qoshimda shayx va Mustafo s. a. v. orasida har nechaki xirqa ko'prak, yo'l yorug'roq va suluk osonroqdur, hadis xilofiki, anda har necha vosita ozroq bo'lsa, hadis sahihroqdur. Nevchunki, andaki xabardur, har necha vosita ko'prak bo'lsa, tafsir ihtimoli ko'prak bo'lur, ammo mundaki, xirqadur, har necha mashoyix nuri ko'prak bo'lsa, yo'l yorug'roq va alarning ruhoniyyati madadi ko'prak bo'lur. Bir kun Shayx Mansur Halloj so'zi orag'a tushti. Axiy Ali Misriy aning holidin istifosor qildi. Hazrat Shayx andin so'ngraki alar bobida ko'p so'zlar ayttilar, dedilarki, ul vaqtiki, manga hol garm erdi, aning mozorig'a bordim. Chun muroqaba qildim, aning ruhini illiyyinda toptim, oliy maqomda munojot qildim. Va dedim, Xudovando, bu ne holdurki, Fir'avn [Men sizlarning oliy Parvardigoringizman]⁽¹⁾ dedi va Husayn Mansur [«Men Haqman»]⁽²⁾ dedi va ikkalasi uluhiyat da'vosi qildilar. Emdi Husayn Mansurning ruhini illiyninda va Fir'avn ruhi sijjindadur, munda hikmat nedur? Mening sirrimda nido qildilarki, Fir'avn o'zin ko'rmakka tushti va barcha o'zin ko'rdi va bizni gum qildi va Husayn Mansur barchamizni ko'rdi va o'zin gum qildi, ko'rki ne farq bo'lg'ay andin mungacha.

486. SHAYX NAJMUDDIN MUHAMMAD EDKONIY Q. R.

Ul hazrat Shayx Ruknuddin Alouddavlaning murididir. Va umri saksonga yetgan ekandur. Yetti yuz yetmish yettida dunyodini o'tubdur va Isfaroyin omolidin bir hisorda madfundur. Ul debdur: Hazrat Rasul s. a. v. qavmidakim, [savodi a'zam– Qur'onni lozim tuting va unga mahkam bog'laning!]⁽¹⁾.

487. AXIY ALI DEHISTONIY R. T.

Shayx debdurlarki, arba'inda panjshanba kecha arba'inning o'ttuz to'qquzunchi kechasida g'aybda ko'rdumki, jamoat musofirlar keldilar va oralarida bir yigit erdiki, Haq taoloning aning bila inoyat nazari bor erdi va anga mening tarbiyatimg'a havoladur. Chun shahodat olamig'a keldim, xodimg'a dedimki, hech musofirg'a borur ijozati berma, men chiqquncha. Qazoro, ham ul zamon musofirlar yetishtilar. Dedimkim, masjidi jome'daki, tongla arba'in tuganmish bo'lg'ay musofirlarni kelturki, ko'rib alarg'a ijozat berali. Tonglaki masjidg'a bordim, musofir darveshlar keldilar va salom qildilar. Har necha nazar qildim, ul kishiniki men ko'rub erdim, alarning orasida topmadim. Dedim: magar yana bir qavm yetkusidurlar. Namoz qilib, uyga kelduk. Xodim kelib dediki, bu jamoate darveshlardin birisi magar raxtlari qoshida ekandur va masjidqa kelmagandur, darxost qiladurki shayxni ko'rgay. Dedim: kelsun! Eshikdin kirgach tanidimki, uldur. Salom qildi va lahzaye o'tturdi va qo'pti va chiqti. Xodimg'a dedimkim, chiqib bu yigitga aytki, bir necha kun munda bizing bila bo'lsunki, bizing aning bila ishimiz bor. Chun xodim tashqari chiqibdurki, ul qaytib keladur. Xodim andin holni so'rubdur. Ul debdur: Shayxqa aytki, meni qabul qilsinlarki, darveshlar xidmatig'a mashg'ul bo'layin. Xodim debdurki, Shayx meni ushbu ish uchun yuborib erdi. Ani olib kirdi. Musofirlar bordilar va ani xidmatqa mashg'ul qildim. Xidmate qila boshladiki, odamedin andin yaxshiroq mutasavvar bo'lmag'ay. Uch yildin. so'ngra zikrlar aytti va xilvatlar o'tturdi va yaxshi hollar anga yuz ko'rguzdi. Bir kun safarda erduk va ul bir suffada o'tturub erdi. Mening nazarim anga tushti, ko'rdumki, oliy voride anga nozil bo'ladur va pas shigarf hole anga yuzlanadur. Qo'ptum va aning qoshig'a bordim, mag'lub va ul holning masti bo'lub erdi. Anga nahib bila dedimki, ne holdasen va ne ko'rdung, ayt! Dedi: aytaolman. Dedim: yoy chaynama, ayt! Va zajr bila so'rdum, aytti. Va al-haq oliymaqom erdi, ammo chun ko'rdumki, anda ajabe paydo bo'lg'udekdur. Ani dedim nima emas va nafy qildim, bori ul maqomda o'zida bir nima paydo qildi; va muddati madid aning dimog'idin ul bormas erdi, to andin so'ngra necha vaqtdin so'ng samadiyat tajallisi bila mutajalle bo'ldi. Va ul maqomedurki solikka andin ihtiyoy yegulikka qolmas. Chun ul maqomda o'zin ko'rdi, g'urure anda paydo bo'ldi va o'ziga dediki, nima yemamak Haq taolo sifatidur va bu manga holo hosildur va botinida xudoylig' da'vosi bosh uraboshladi va yemak tarki qildi. Har nechakim tayog'lar erdim va tishlari orasig'a yig'och solib ochib, sharbat va g'izo og'zig'a soldurur erdim, yana og'zidin to'kar, tashlar erdi. Qo'yduqki, o'z ko'ngli bila yegay! Ham yemadi, to olti yil mundin o'tti. Va bu dastur bila darveshlar xidmatig'a qiyom ko'rguzur erdi. Bir uluq saodati bu erdiki, bovujudi da'volar va hollar hargiz o'zin mendin beniyoz ko'rmadi. Va agar bu bo'lmasa, ham avvallarda o'q ul vartada zoye'u halok bo'lur erdi. Va o'ttiz yetti yildurki, men Hazrat Shayx irshodi bila toliblar irshodig'a mashg'ulmen, bu toifadin ko'pni ko'rdum, bu Axiy Alidekki anga dunyo lazzatig'a va o'z nafs hazzig'a mayl bo'lmag'ay, hargiz ko'rmaydurmen. Va yigirma besh yildurki, darveshlar orasidadur, hech kishi andin eshitmaydur erkinki, manga yemakdin va ichmakdin va hech jins nimadin nima kerak demish bo'lg'ay. Va bovujudi ulki bemorlig'lar tortibdur, hech kishi ani takya qilg'on ko'rmaydur va hech kishiga aytmaydur va hech kimdin davo tilamaydur. Alqissa ul maqomdakim g'izodin forig' erdi, olti yilgacha qoldi. Andin so'ngra Ka'bag'a borur erdim, ani o'zum bila elttim. Chun Madinag'a yetishtuk, anga dedimki, agar Hazrat Rasul s. a. v. ummatisen va mening muridimsen, ani qilmoq kerakki, Hazrat Rasul s. a. v. qilnbdurlar va men qilurmen, yo'q ersa, qo'p va ketki, mundin ortiq bizing suhbatimizda bo'la olmassen! Ali Do'stiy hozir erdi, bir luqma aning og'zig'a soldi va ul yedi. Bir kun ta'yin qildimki, uch luqma yegay. To Makkaga yettuk, andin so'ngra buyurdimki, andoqki soyir darveshlar nima yerlar, ul dag'i yegay! Va ul vartadin xalos bo'ldi.

488. ABULBARAKOT TAQIYUDDIN ALI DO‘STIY SIMNONIY Q. S.

Ul dag‘i Shayx Ruknuddin Alouddavlaning ashobidindur. Bir kun Hazrat Shayx maorif so‘rarda buyurubdurlarki, modomiki solik tajalliy vaqtida surate idrok qilur, ul tajalliy suvari bo‘lg‘ay va Haq taoloni ul suratdin munazzah tutmak kerak, ammo ani Haq tajalliysi bilmak kerak, andoqki Muso a. s. daraxtdin [albatta men Allohmen]⁽¹⁾ eshitti. Har kim desaki, daraxt Tengridur, kofir bo‘lg‘ay va har kim desa, bu so‘zni Tengri demadi, ham kofir bo‘lg‘ay. Bu suvare tajalliini bu nav‘ e‘tiqod qilmoq kerak. Va ul kun Taqiyuddin Ali Do‘stiy hozir erdi. Shayx buyurdilarki, bu yil manga Ali Do‘stning voqeasi bisyor xush keldi. Va darveshlarning e‘tiqodi saboti uchun aytay. Haq taolo bu yil anga bir qatla kulliy mavjudot suratida tajalliy qildi. Va ul Haq taolo tasbihi tanzihin suvar lafzi bila andoqki Haq taolo aning tiliga joriy qilur erdi, aytur erdi. Haq s. t. o‘zluqi bila andin so‘rdikim, meni ko‘rdung? Ul dediki, Bor Xudoyo, ko‘rmdim! Haq taolo buyurdikim, bularki ko‘rdung, ne edi? Javob berdiki, osoru af‘olu sifoting suvari erdi va sen barcha suratdin munazzahsen. Haq s. t. bu so‘zda anga sano aytti va bu ma‘noni andin pisandida tutti.

489. AMIR SAYYID ALI B. SHIHOB B. MUHAMMAD HAMADONIY Q. S.

Ulumi zohiriyu botinida jome‘ er mish. Va ahli botin ulumida musannafoti bor: «Asror un-nuqta» kitobidek va «Asmoullah» sharhidek va «Fusus ul-hikam» sharhi va «Qasidai xamriyai Foriziya» sharhidek va bulardin o‘zga ham. Alar Shayx Sharafuddin Mahmud b. Abdulloh Mazdaqoniyning murididurlar, ammo odobi tariqat kasbi sohibus-sirr, baynal aqtob Taqiyuddin Ali Do‘stiy q. r. qoshida qilibdurlar. Va chun Shayx Taqiyuddin Ali Do‘stiy dunyodin o‘tubdur, yana ruju‘ Shayx Sharafuddin Mahmudqa qilibdurlar. Va debdurlarki, farmon nedur? Shayx tavajjuh qilib debdurki, farmon uldurkim, olamning aqsoyu bilodida ke zgaysen. Alar uch qatla rub‘i maskunni evrulubdurlar. Va ming to‘rt yuz valiy suhbatig‘a musharraf bo‘lupturlar va to‘rt yuzni bir majlisda topibdurlar va yetti yuz sakson oltida zulhijja oyining oltisida Kabru Savod viloyatining yaqinida olamdin o‘tupturlar. Va muborak jismlarin Xuttalong‘a naql qilibdurlar.

490. SHAYX ABDULLOH G‘ARJISTONIY Q. S.

Shayx Ruknuddin Alouddavlaning ashobidindur. G‘arjistonning kentlaridin biridindur. Kichik erkandurki, otasi favt bo‘lubdur va onasi yana biravga tegibdur. Bir kun andin amre voqe‘ bo‘lg‘ondurki, o‘gay otasidin qo‘rqubdur va qochib, kentdin chiqibdur. Va ul kent navohisida bir uluq yig‘och bor ekandur. Ul yig‘ochqa chiqib yoshunubdur. Va ul yig‘och tubida bir chashma er mish. Ittifoqan jam‘i darveshlar kelib, ul chashma boshida manzil qilibdurlar. Va ul chashma suyida aning aksin ko‘rubdurlar. Ani ul daraxtdin tushurub, o‘zlari bila olib boribdurlar. Va ul safarda guzarlari Simnon viloyatig‘a tushubdur. Hazrat Shayx xidmatig‘a boribdurlar. Ul ham bilalaricha boribdur. Chun Shayxning muborak nazari aning sari tushubdur, farosat nuri bila aning kamoli qobiliyatin bu tariqda ma‘lum qilibdurlar. Musofirlar azimat qilg‘ondin so‘ngra kishilar yuborib, ani qaytaribdurlar. Musofir darveshlar ko‘p iztirob qilibdurlar va vaqt sultoni hukmig‘a ruju‘ qilibdurlar. Chun Shayxning haqqo niyati barchag‘a zohir er mish, hech foyda qilmaydur. Va Hazrat Shayx aning tarbiyatig‘a mashg‘ul bo‘lub, Shayxning iltifoti bila ulug‘ maqomlarg‘a yetibdur. Va Shayxning muncha ihtimom va iltifotiki, aning borasida bor ekandur, ma‘lum emaski, ashobdin hech kimga bo‘lmish bo‘lg‘ay. Chun muridlar irshodi va takmili martabasig‘a yetibdur. Tus viloyatig‘a havola topibdurki, borg‘ay. Anda kelgandin, so‘ngra toliblar irshodig‘a mashg‘ul bo‘lubdur. Vaqt podshohi

andin istid'o qilibdurki, ba'zi urushqaki aduvsila voqe' bo'lg'ondur, aning bila borg'ay. Borg'ondin so'ngra ul urushta shahodat martabasi topibdur va jasadin Tusqa naql qilibdurlar va qabri andadur.

491. BOBO MAHMUD TUSIY Q. S.

Shayx Abdulloh muridlaridindur. Bir qatla Shayx jam'i muridlar arba'inda o'lturub erdi. Bir kecha xonaqoh xodimig'a dediki, kecha voqif bo'лки, ikki darveshg'a azim vorid yetkusidur. Nogoh bexudlug' qilma-g'aylar va xilvatdin tashqari chiqmag'aylar. Xodim hozir bo'lur erdi. Nogoh Bobo Mahmud na'rai urdi va xilvatdin chiqti. Va yana bir darvesh hamkim, oti Hindu Ilyos erdi, ul dag'i qichqirib, bexudona yugurub chiqib va yuz biyobong'a qo'ydilar. Xodim keynilaricha yugurub, Hindu Ilyosqa yetti va ani tutti. Va Bobo Mahmud majzub va mag'lub yuz sahrog'a qo'yub erdi, kishi yeta olmadi. Va Hindu Ilyos Shayx asari tarbiyatidin filjumla o'z holig'a keldi, ammo Bobo Mahmud ishi zabt qilmoqdin o'tti. Va ani uqaloyi majonin debdurlar. Va karomot va xavoriqi odot ko'p andin zohir bo'lur erdi, andoqki mashhurur.

492. AXIY ALI QUTLUQSHOH Q. S.

Ul dag'i Shayx Abdulloh muridlaridindur. Va Shayx tarbiyati asaridin kamolg'a, balki takmil martabasig'a yetti. Ul vaqt Shayx Abdullohni zamon podshohi cherik taklifi qildi. Axiy Ali hozir ermas erdi. Shayx vasiyat qilib dediki, biz bu safarda shahodat davlatig'a musharraf bo'lg'umizdur, bizing o'rnumizg'a Axiy Alini o'lturtunguz. Va andoq bo'ldi va andoq qildilar.

493. SHAYX HOFIZ UMAR ABARDIHIY Q. T. S.

Axiy Alining muridlaridindur. Va kichik yoshida Mavlono Raziyyuddin Ali Moyoniy r. t. din Xizr a. s. ning suhbatdori ermish, nazar va tarbiyat, topibdur. Shayx Hofiz debdurki, avoyildaki manga Haq yo'li suluki doiyasi paydo bo'ldi. Nishoburda Mavlono Shamsuddin Xalifa irshodg'a mashg'ul erdi. Dayron degan kentda Shayx Axiy Ali. Va har viloyatda bir azizning otin tutarlar erdiki, faqr tariqi irshodig'a mashg'uldur. Mutaraddid erdimki, qaysi biri xidmatig'a borayin. Bir kecha voqe'da ko'rdumki, jamoate mashoyixu avliyo bir manzilda hozirdurlar. Bu voqe'alari sharhida tul bor. Hosili budurki, bir haybatliq uluq kishi Shayx Hofizni ko'tarib, majlis huzzori mashoyixdin birining etakiga qo'yubdur va debdurki, bu tiflg'a sut ber. Va ul Shayx Axiy Ali ermish. Shayx Hofiz bilibdurki, aning tarbiyati Axiy Alig'a havola bo'ldi. Necha kundin so'ngraki, Shayx Axiy Ali xidmatig'a boribdur. Shayx Ali anga boqib, tabassum qilib, debdurki, sut ichkali kech kelding. Shayx Hofiz bay'at iligi Shayx Axiy Alig'a beribdur va tavajjuh qilib, talqin olibdur. Ul debdurki, Makka safaridakim, Bag'dodqa yettuk, Shayx Nuruddin Abdurrahmon Bag'dodning shayx ul-islomi erdi, buzurgvor jaddining xalifasi. Vido' vaqti manga vasiyat qildiki, chun Hazrat Risolat s. a. v. ravzasig'a musharraf bo'lsang, mening niyozmandlig'imni ul Hazratqa yetkurub, bu iborat bila arz qilg'aysenki, ummatingning asllaridin Abdurrahmon otlig' bir qari osiy duo yetkurdi. Chun munga Madinada ul davlat muyassar bo'ldi. Shayxning ul so'zi xotirimg'a keldi, ham ul iborat bila arz qildim. Hazrat Risolat s. a. v. muborak qoshlarig'a girih solib dedilarki, sen mundoq demaki, ul g'oyat tavozu'din mundoq debdur va ul mening ummatimning akobiridindur. Ul safardin qaytqonda, ul xabarni Shayxqa yetkurdum, bag'oyat xushhol bo'lub, manga xayr duosi qildi.

494. XOJA ABDURRAHMON GAHVORAGAR Q. S.

Xoja Abdurrahmon q. s. Haq taoloning mahublaridin va majzublaridindur. Alarning g'arib holoti ko'pdur. Shayx Hofiz Umar r. debdurki, bir vaqt bu viloyatda azim vabo bo'ldi. Bir kun Mavlono Raziyyuddin Ali Moyoniy q. s. o'z kenti Moyondin Abardihqa tashrif kelturdilar va kentning tashida tushub, meni tiladilar. Va dedilarkn, amr mundoqdurki, mening bila kelib, Isjil degan yerda Shayx Muhammad Xolid r. qabri boshida «Qur'on» xatm qilg'aysen, shoyad bu balo daf' bo'lg'ay. Amr imtisoli qildim, ammo bu jihatdinki, ul fursatda Xoja Abdurrahmon Gahvoragar q. s. Isjilda bir tosh ustida o'lturur erdiki, Shayx Muhammad Xolid qabri boshidadur. Va buyuk so'zlar aytur erdi va Mavlono Raziyyuddin Ali xidmatlari g'oyat tasharru'da erdilar. Men mutafakkir bo'ldimki, bo'lmag'ayki, alar orasida amre voqe' bo'lg'ayki, ul baliyatdin sa'broq bo'lg'ay. Chun Isjilg'a yaqin yettuk, birav yo'luqdi. Aidin Xoja ahvolidin so'rdum. Dediki, emdigacha tosh ustida o'lturub erdi, nogoh qo'pdi va dediki, bir qoj keladurki, men aning bila kalla ura olmasmen. Va ul yaqinda bir haros erdi, anda kirdi va bir chuqurg'a kirib yashundi. Biz chun kentga yettuk va mazor boshig'a tushtuk va kent ahli yig'ildilar va g'avg'o qo'pdiki, viloyat hokimi Amir Ali Bek Xoja ziyoratig'a keladur. Kent ahli Mavlono'ga dedilarki, Xoja sizing keladurganingiz jihatidin falon harosda bir chuqurg'a kiribdur. Agar hokim ani topmasa, shoyadki bizga g'azab qilg'ay! Mavlono xidmatlari ul harosqa mutavajjih bo'lub, ul chuqur ustiga yetib, Xojaga dediki: mehmonni mundoq tutqaylar, Xoja chiqib, ikkalasi quchushub, Xoja Mavlono'ning qulog'ig'a bir so'z aytiki, Mavlono'ga yig'lamoq yuzlandi va yig'lay boshladi. Va muddate ul yerda turib erdilarki, birav dediki, Amir Ali Bek tashqari intizor tortadur. Mavlono xidmatlari Xojag'a tanbih qildilar, Xoja chiqib, Alibek bila ko'rushdilar. Va dedilarki, [hoy mo'g'ulgina, ket!]⁽¹⁾. Ul azimat qilgach Xoja: [Mo'g'ulgina ketginki, aziz mehmonim. bor!]⁽²⁾ der erdi. Va ul yugurur erdi, to nazardin g'oyib bo'ldi. Andin so'ngra Xoja bila Mavlono ziyorat boshig'a keldilar va men xatm og'oz qildim. Tilovat asnosida Xoja buyuk so'zlar bunyod qildi. Mavlono hay urdi va Xoja tik turdi va majlis oxirig'acha hech so'z o'tmadi. Va alarning himmati barakotidin Tengri taolo ul baloni daf' qildi. Hazrat Maxdumiy n. m. n. «Nafahot ul-uns»da mundoq bitibdurlar. Ammo bu faqir Xoja Hofiz boridinki darvesh kishi erdi va Shayx Hofiz Umar q. s.ning muxlis muridlaridin erdi, mundoq istimo'im borki, Xoja buyuk so'z bunyod qilg'ondin so'ngra Mavlono hay urubdur. Xoja andin so'ngra Mavlono'ning qulog'ig'a so'z aytibdurki, Mavlono yig'labdur va ko'p niyozmandlig'lar qilibdur. Mavlono'ning maxsus muridlari ul kayfiyatni tahqiq qilg'andin so'ngra mundoq debdurlarki, yigitligimdaki, tahsilg'a mashg'ul erdim va faqr tariqi suluki doyim ko'nglumga o'tar erdi va orzum bor erdi. Bir kecha voqe'ada ko'rduimki, ikki kishi meni yotkurdilar va ko'ksumni yordilar va ko'nglumni chiqarib, birisi oftoba bila suv quydi va birisi ko'nglumni yudi va yana ko'ksunga soldilar va butkardilar. Men ul voqe'a ko'rgali tahsil ishin barham urub faqr tariqi sulukini ixtiyor qildim. Bu zamonki, men Xojaga buyuk so'z aytqon jihatidin gustoxona hay urdum, og'zin qulog'img'a kelturub dediki, muncha yil burunroq falon ta'rixdaki sen tahsilg'a mashg'ul erding, voqe'ada Xizr bila menkim seni yotqurduq va ko'ksungni yorduq va ko'nglungni chiqarib, birimiz su qo'yub, birimiz yub, yana ko'ksungni butkarduk. Va ul ish sanga bois ul bo'ldiki, faqr yo'li sulukiga mashg'ul bo'ldung, ul haqquzorlig'durki, holo bizga hay urarsen. Ul zamon yig'lamog'im boisi bu erdi. Muridlar barcha quloq tutub, Xojag'a o'zga aqida qildilar. Va Xojaning qabri Mashhad viloyatida Gurmakon degan kentdadur, vallohu taolo a'lam.

495. MAVLONO FAXRIDDIN LURISTONIY Q. S.

Ul ulumi zohiriy tahsilig‘a mashg‘ul ermish. Doim xotirg‘a kelur ermishki, Tengri taolo yo‘li sulukig‘a mashg‘ul bo‘lg‘ay. Bir kun mutolaadin kalol topib, xotir tashhisi uchun hujrasidin chiqib, sayr qilurda ko‘ngliga kelibdurki, sen bir kun xud bu ishdin chiqar xotiring bor, bu kun ul kun bo‘lsun. Misrda bir madrasada ermish, yana hujrasig‘a bormaydur va kutub va har neki anda bor ekandur, barini qo‘yub, Shayxi Shayxulloh degan darveshki, ul vaqt Misrda toliblar irshodig‘a mashg‘ul ermish aning xidmatig‘a borib, suluk bunyod qilibdur. Chun ul dunyodin o‘tubdur, bir komil murshid talabig‘a safar ixtiyor qilibdur. Necha shayx suhbatig‘a yetibdur va maqsudi hosil bo‘lmaydur. Ul vaqt Shayx Hofiz Umar irshodg‘a mashg‘ul ekandur, aning ovozasin eshitib, aning xidmatig‘a borib, anga musharraf bo‘lubdur. Suhbat tutashibdur va xub suluklar dast beribdur va arba’inlar o‘lturubdur va tarbiyatlar topibdur va kulliy maqosid hosil qilibdur. Shayx Hofiz Umar dunyodin o‘tgandin so‘ngra Jom qasabasig‘a kelib, Hazrat shayx ul-islom Ahmad Jom q. s. ravzasi jivorida sokin bo‘lubdur. Va Hazrat Maxdumiy n. m. n. «Nafahot ul-uns»da bitibdurlarki, Xarjarda alarning otasi saroyig‘a Mavlono kelgan ekandur. Va alar sig‘ari sinda ekandurlar, andoqki alarni tizi oldida o‘lturtqon ekandur. Va muborak barmog‘i bila havoda ishorat bila mashhur otlarni, Umar va Alidek bitir erkandur. Va Hazrat Maxdumiy bovujudi tufuliyat o‘qur erkandurlar. Va Mavlono taassub yuzidin tabassum qilib, shafqat va lutf ko‘rguzur ekandur. Alar bitibdurlarki, alarning ul iltifot va nazari mening xotirimda bu toifaning muhabbati tuxmi bo‘ldi va har kun o‘zga nash‘u namo topar erdim. Umidim uldurki, bu toifa suhbatida tirilgaymen va bularning xidmatida o‘lgaymen va alarning muhoblari zumrasida mashhur bo‘lg‘aymen. [Allohim, meni miskin holda bor qil, miskin holda o‘ldir va miskinlar qatorida qayta tiriltir!]⁽¹⁾. Sakkiz yuz yigirmadin so‘ngra Xurosondin Haramayni sharifayn zodahumallohu sharafan ziyoratig‘a azimat qildi va andin Misrg‘a bordi va anda Tengri jivori rahmatig‘a vosil bo‘ldi. Va qabri Qarofadadur, Imom Shofi‘iy r. a. qabri yaqinida va anda - Sayyid Faxrudding‘a mashhurdur.

496. SHOH ALI FAROHIY Q. T. S.

Shayx Alouddavla q. s. muridlaridindur. Otasi Faroh viloyatining hokimi erdi, qarib erdi, tiladiki, hukumatdin isti‘fo va inzivo ixtiyor qilib, umrining oxirin toatu ibodat bila o‘tkargay. O‘g‘li Shoh Alini zamon podshohining o‘rdusig‘a yubordiki, hukumat nishonin o‘z otig‘a olg‘ay va ul mu‘of bo‘lg‘ay. Guzari Simnon sari erdi. Ul yaqinda quttout-tariq bila alar orasida urush voqe‘ bo‘ldi, andoqki Shoh Alining barcha mutaalliqdari qatlg‘a keldilar, o‘zi qatiq yaralar yeb, o‘luklar orasida o‘lum holi bila yiqildi. Shayx hazratig‘a g‘aybda ko‘rguzdilarki, falon mavze‘da jamoate o‘luklar orasida bir zaxmliq‘ning ruhidin ramaqe bor, aning sarvaqtig‘a yetibki, faqr tariqida tamom qobiliyati bor. Shayx ul mavzeg‘a bordi va hech qaysini tirik topmadi. Yana qatla hamul amrg‘a ma‘mur bo‘ldi, yana borib, tirik topmadi. Yana borib, ihtiyot bila ko‘p tafahhus qilg‘andin so‘ngra birida hayot asari tafarrus qildi. Ani ko‘tarib, shahrg‘a kelturub, muolajasig‘a mashg‘ul bo‘ldilar, to yaralari o‘ngalib, o‘z holig‘a keldi. Shayx anga dedilar: sihat topting, xoh ishing kifoyati uchun podshoh qoshig‘a bor, xoh otang qoshig‘a bor! Ul dediki, men Shayxning sharif xidmatidin hech qayon borur xotirim yo‘qtur, tilarmenki, irodat iligin Shayx etagiga urg‘ayman! Oxir otasi xidmatig‘a bordi va andin ijozat hosil qilib, Shayx hazratig‘a kelib, Shayx Hasan tarbiyati bila oliy maqomotqa qadam qo‘ydi.

497. SHAYX MUHAMMAD SHOH FAROHIY Q. T. S.

Zohiriyu botiniy ulum bila orosta erdi. Va ul bir vosita bila Shoh Ali Farohiyning murididir. Hayoti oxirida haj azimati qildi, Hurmuz yo'li bila. Chun Manujong'a yetti, bemor bo'ldi ham anda vafot qildi. Va qabri ham andadur. Kashfu ilhom sohibi ermish. Derlarki, haj safarida bir shahrg'a yetibdurki, anda bir xarobote bor ermish. Muroqib o'lturub ermish. Nogoh bir sayha urmish. Ulamodin biri hozir ermish, so'rmishkim, ne voqe' bo'ldi? Demishkim, bu shahrning xarobotini manga makshuf qildilar, anda bir jamila zaifa ko'rdum. Dedimki, bor Xudoyo! Bu zaifani bu holdin manga bag'ishla! Sirring'a yetkurdilarki, ne uchun demassenki, seni anga bag'ishlag'aybiz. Ul xotun ham ul vaqtda tavba tavfiqi topdi.

498. SHAYX BAHUDDIN UMAR R. T.

Shayx Muhammad Shohning tag'oyisidir. Ba'zi akobir debdurlarki, ma'lum emaski, Shayx Ruknuddin Alouddavla ashobi silsilasida aningdek bo'lmish bo'lg'ay.

Kichik yoshdin majzub ekandur va jazba osori anda zohir ekandur. Namoz qilurda ashobidin biravni o'lturtur ermishki, rakaat adadin anga tanbih qilg'aykim, o'zi ani asray olmas ermish. Avoyili holda andoqki, bu toifag'a g'oyat shavqu taattush bo'lur maqsudqa hech yetmakdin tag'oyisi qoshida izhori malol qilur ermish. Tag'oyisi anga bu baytnn o'qub ermishki,

Bayt:

*[Agar nola qilsa, yori safarda bo'lgan kishi nola qiladi.
Yoring qo'yningdayu, yana nega nola qilasan?]⁽¹⁾.*

Odati bu nav' ermishki chun masjidi jome'da hozir bo'lur ermish, hukkom va alarning xavosi bila musulmonlarning ishi kifoyatida so'z aytur ermish. Azize savol qilibdur muniki, masjidida muncha el so'zin so'zlashmakning sababi ne erkin? Mundoq debdurki, agar o'zumni ul aytmoq va eshitmakka mashg'ul qilmasam, mag'lub va mustahlak bo'lurmen, havosim ishdin qolur, ko'zum ko'rmas va qulog'im eshitmas. Va soyimuddahr bo'lur ermish. Hazrat Mavlono Sa'duddin Koshg'ariy q. debdurlarki, Makka safarida anga maraze voqe' bo'ldi. Har necha ashob mubolag'a qildilar, iftor qilmadi. Bir kun ko'rdum, g'ayb ahlidin jam'i aning mihaffasi sari boradur erdilar. Chun mihaffa eshikiga yettilar, turmadilar va o'ttilar. Men bu qissani o'zidin so'rdum. Dedi: bale, qutb erdi. Va ashobiki, iyodatqa kelib erdilar, mihaffa eshikiga yetkanda, men ayog'imni uzatib erdim, o'ttilar, ayog'imni yig'ishturg'andin so'ng qayttilar va mening qoshimg'a kelib, fotiha o'qudilar. Mavlono xidmatlari debdurlarki, ham ul kun sihat osori zohir bo'ldi va iftor qilurg'a ihtiyoj bo'lmadi. Hazrat Maxdumiy n. m. n. debdurlarki, ba'zi fuqarog'aki, tavajjuh davomi va iqbol maqsudi haqiqiyg'a targ'ib qilur erdi, bu baytni o'qur erdi.

Bayt:

*[O'z diloromingga ko'ngil bog'la
va jumla olamdin ko'ngil uz!]⁽²⁾.*

Sakkiz yuz ellik yettida Rabi ul-avval oyiniig salxnda seshanba kuni dunyodin o'tubdur. Va zamo'i podshohi na'shin egniga ko'tarib, xeyli yo'l boribdur. Hirotning iydgo'ning

shimoli hadda sari dafn qilibdurlar. Va oliy imorat yasabdurlar. Va mashhur va mutaayyin mazordur, yuzoru va yutabarraku bihi.

499. MAVLONO SHAMSUDDIN MUHAMMAD ASAD Q. S.

Zohir ulumdin tab' javdatig'a va fahm hiddatig'a shuhrati bor ermish. Hazrat Shayx Zaynuddin suluki tariqida mashg'ul ekandur. Bovujud kasbi ulum ul tariqda sulukidin kundin kunga o'ziga zikr ta'siri ma'lum qilg'andin so'ngra tahsil tarki qilibdur Hazrat Shayx Bahouddin Umar q. s. bila ko'p suhbat tutub, arba'nilar chiqaribdur. Xalqning aqidasi ul ermishki alarning muridi erkin. Ammo o'zi anga mu'tarif emas ermish va Mavlono Faxruddin Luristoniy suhbatig'a yetgan ermish. Va Mavlono anga bir to'nin kiydurgon erkandur va tabarruk haysiyatidin goh kiyar erkandur. Va so'ngralar Hazrat Mavlono Sa'duddin Koshg'ariy bila suhbat tutar ermish va Mavlono ani ta'zim va taqdim qilur ermish. Va Hazrat Maxdum n. m. n. «Nafahot ul-uns»da bitibdurlarki, bir yo'lda aning bila borur erduk. Bir taqrib bila aning so'zi anga yettiki, dedi: manga bu necha kunda amre voqe' bo'ldiki, hargiz o'zumga ul gumon eltmas erdim. Ijmol tariqi bila nshorate anga qildi, ul nav'ki men aning tahqiqidin jam'i maqomni fahm qildim. [Ba'zi oriflar dedi: Agar Alloh subhonahu o'z zoti bilan biror bandasiga tajalli qilsa, barcha zot, sifot va fe'llarni Haqning zot sifat va fe'llari partavida foniyl holda ko'radi. O'zini barcha maxluqotlar barobarida go'yo tadbir etuvchi, maxluqotlarni esa, o'z a'zolari deb biladi. Maxluqotlarning birortasiga biror narsa ro'y bermaydi, faqat o'zini ularga eng yaqin deb biladi. Tavhid manbasiga tamoman g'arq bo'lgani uchun o'z zotini Haqning yagona zotida, sifatini uning sifatida, fe'lini uning fe'lida ko'radi. Albatta insonga tavhidida bu maqomdan yuksagi yo'q. Ruh ko'zi zotning jamol mushohadasiga tikilgan zamon, ashyoning orasini ajratuvchi aql nuri qadim zot nuri g'alabasidan zoyil bo'ladi. Va Haq kelishi bilan botilning ketishi sababidan qadim va hodislar orasidagi farq ko'tariladi. Bu holat jam' deb ataladi]⁽¹⁾. Anga hole tamom vavajde azim bor erdi. Samo' majlisida holi mutag'ayyir bo'lub, aydoq sayhalar va za'qalar urar erdiki, asari majlis ahlig'a siroyat qilur erdi va vaqtlari xush bo'lur erdi. Sakkiz yuz oltmish to'rt da Ramazon oyining g'urrasida olamdin o'tti. Va qabri Gozurgohda Hazrat Shayx ul-islomning ayog'i saridur.

500. SHAYX BAHOUDDIN VALAD Q. T. S.

Oti Muhammad b. Husayn b. Ahmad Xatib Bukriy. Ba'zi debdurki, Shayx Najmuddin suhbatig'a yetibdur. Amir ul-mu'minin Abubakr r. a. farzandlaridindur. Onasi Xuroson podshohi Alouddin Muhammad Xorazmshohning qizidur. Hazrat Risolat s. a. v. tushda anga ishorat qildikim, qizingni Husayn Xatibg'a nikoh qil! Va ul mutavallid bo'ldi. Ikki yoshida otasi naql qildi. Chun tamayyuz sinnig'a yetti, ulum tahsili qildi va dinivu yaqiniydin to kamoli ul yerga yettikim, Hazrat Risolat s. a. v. anga Sulton ul-ulamo laqab berdi. Chun anga ko'p zuhur bo'ldi va xavosu avomning marja'i bo'ldi. Zohir ulamosidin ahli hasad ani zamon podshohi xurujig'a muttahaq qildilar va Balxdin uzr qo'ldilar. Va ul vaqt Mavlono Jaloluddin kichik yoshlik erdi. Va alar Bag'dod yo'li bila Makka azimati qildilar. Chun Bag'dodg'a yettilar, jam'i so'rdilarki, bular ne eldurlar, qaydin kelib, qayon boradurlar? Alar dedilarki, [Allohdan Allohga! Qo'rquv va quvvat faqat Allohdin bo'lur!]⁽¹⁾. Bu so'zni Shayx Shihobuddin Suhravardiy q. s. g'a yetkurdilar. Dediki, [boshqa kishi emas bu – Bahouddin Balxiydir]⁽²⁾ va istiqbol qildi. Chun anga yetti, xachiridin tushub, Hazrat Mavlononing tizin o'pdi va xonaqoh sari istid'o qildi. Mavlono dedilarki, mavoliyg'a madrasa ansabdur va Mustansiriya madrasasig'a nuzul qildilar. Va Shayx o'z iligi bila alarning o'tugin tortib, munga munosib xidmatlar qildi.

Uchunchi kun Makka azimati qilib, murojaat qilgʻanda Rum sari mutavajjnh boʻldilar. Toʻrt yil Ozarbayjonda sokin oʻldilar va yetti yil Lorandada. Va Mavlono Jaloluddin xidmatlarin oʻn sakkiz yoshida kadxudo qildilar va yetti yuz yigirma uchda Sulton Valad mutavallid boʻldi. Chun ulgʻaydi, har kim alarni tanimasa erdi, buzurgvor otalari bila koʻrsa, ogʻa-ini xayol qilur erdi. Andin soʻngra podshoh alarni Koʻnyagʻa istidʻo qildi. Va Hazrat Mavlono anda Haqning jivori rahmatigʻa vosil boʻldi.

501. SAYYID BURHONUDDIN MUHAQQIQ Q. S.

Husayniy sayyiddur va Tirmizdin erdi va Shayx Bahouddin Valad q. s. ning ashobi va muridlaridindur. Aning xavotirgʻa ishrofi jihatidin Sayyidi sirdongʻa mashhurdur. Ul kunki Shayx Bahouddin Valad olamdin oʻtti, Sayyid Tirmizda oʻlturub erdi. Dediki, shayxim va ustodim hazratlari dunyodin rihlat qildilar. Va necha kundan soʻngra Mavlono Jaloluddin tarbiyati uchun Koʻnyagʻa mutavajjih boʻldi. Va Mavlono Jaloluddin hazratlari toʻqqiz yilgʻacha alar xidmatlarida boʻlub, irshodlar koʻrub tarbiyat toptilar. Debduurlarki, chun Shayx Shihobuddin Suhravardiy Rungʻa keldi. Sayyid hazratlarini koʻrgali bordi. Sayyid kul ustiga oʻlturub erdi, oʻrnidin tebranmadi. Shayx yiroqdin taʻzim qildi va oʻlturdi, hech voqeʻ boʻlmadi. Muridlar sukut mujibin soʻrdilar. Shayx dediki, hol ahli bila soʻzlashurgʻa hol tili kerak, yoʻqki qol tili! Muridlar soʻrdilarki, Sayyidni nechuk toptingiz? Shayx dedi: daryoe toptuq, mavvoji maoniy duraridin va Muhammad haqoniqidin bagʻoyat oshkor va asru yashurun. Shayx Salohuddin Sayyidning muridlaridindur. Sayyid derlar ermishki, holimni Shayx Salohuddingʻa bagʻishladim va qolimni Mavlonogʻa. Va Sayyidning mutabarrik mazori Qaysariyadadur. [Unga va barcha solih bandalarga Allohning salomi va rahmatn boʻlsin!]⁽¹⁾.

502. MAVLONO JALOLUDDIN MUHAMMAD BALXIY RUMIY Q. S.

Alarning valodati Balxda ermish, olti yuz toʻrtida, Rabi ul-avval oyining oltisida. Debduurlarki, Mavlono xazratlarigʻa besh yoshidin beri gʻaybe suvar va ruhoni ashkol, yaʻni maloyika sufrasi va xavos insu jin pardasiki, qibobi izzat masturlaridurlar, zohir va mutamassil boʻlurlar ermish. Buzurgvor otalari xati bila topibduurlarki, Jaloluddin Muhammad Balxda olti yoshida odina kuni kecha atfol bila bizing uylarning tomularida sayr qilur ermishlar. Alardin biri yana biriga debdurki, keling, bu tomdin yana bir tomgʻa sekreli! Ul debdurki, bu harakat it va mushuk ishidur! Hayf boʻlgʻayki, odame anga murtakib boʻlgʻay. Agar sizing joningizda quvvate boʻlsa, osmon tomiga sekreli! Va bu holatda tomdin havo tutubdur.

Onchaki, alar koʻzidin gʻoyib boʻlubdur. Atfol iztirobdin qichqirishibduurlar va yigʻlabduurlar. Bir lahzadin soʻngra koʻzi mutagʻayyir va rangi oʻzgacha qaytib, hamul tomgʻa tushubdur. Atfolgʻa debdurki, ul soatki, sizga ul soʻzni aytadur erdim, koʻrdumki, yashil kisvatligʻlar meni sizing orangizdin sirmadilar va koʻtarib osmongʻa eltilar va malakut ajoyibin menga koʻrguzdilar. Chun sizlarning figʻon va faryodingiz chiqti, yana bu yerga tushurdilar.

Debdurki, ul sinda har ikki-uch kun iftor qilur erdi. Makkaga borurda Nishoburda shayx Fariduddin Attor q. s. suhbatigʻa yetishtilar. Shayx «Asrornoma» kitobin alargʻa bergan ekandur. Doim oʻzlari bila asrar ekandurlar. Alar der ermishlarki, men bu jism emasmenki, oshiqqlar nazarida manzurman, balki ul zavqu xushluqmenki, muridlar botinida maning kalomimdin bosh urar. Alloh, Alloh, chun ul damni topsang va ul zavqni

totsang, g'animat tut va shukr qilki, men uldurmen: Va debdurki, qushki yerdin yuqori uchqay, agarchi osmong'a yetmagay, ammo tomdin yiroq bo'lg'ay. Hamul nav' agar kishi darvesh bo'lsa, agar darveshlik kamolga yetmasa, ammo muncha bo'lg'ayki, zumrai xalqdin va bozor ahlidin mumtoz bo'lg'ay va dunyoning zahmatlaridin sabukvor bo'lg'ayki, [yuki yengillar qutuldilar, yuki og'irlar halok bo'ldilar]⁽¹⁾. Dunyo ahlidin birov alar xizmatida uzrxohlq qilur erdiki, xizmatda muqassirmen. Alar dedilar: i'tizor hojat ermas. Onchaki, o'zgalar sening kelganingdin minnatdordurlar. Biz sening kelmagoningdin minnatdordurbiz. Ashobidin birini malul ko'rdilar va dedilarki, barcha malolat bu olamg'a ko'ngul bog'lag'ondindur. Har damki bu jahondin ozod bo'lg'aysen va o'zungni g'arib bilgoysen va har rangki, boqsang va har mazaniki totsang, bilsanki, oning bila qolmog'ungdur va o'zga sori borg'ung va hech malolat yeri qolmag'ay. Va alar debdurlarki, ozodmard uldurki, birov ranjin qilg'ondin ranjida bo'lmag'oy. Va javonmard uldurki, ranjida qilurg'a mustavjib bo'lg'onni ranjida qilmag'oy. Mavlono Sirojiddin Qunyaviy – ul vaqtning buzurgi er-mish. Ammo alar bila xush emas ermish. Oning qoshida debdurlarki, alar debdurlarki, men yetmish uch mazhab bila birdurman. Tiladiki, alarni ranjida qilg'ay va behurmat etgay. Birovni o'z yaqinlaridinki, donishmand erdi va safih erdi yibordiki, jam' orasida Mavlonodin so'rg'ilki, sen mundoq debsen, agar iqrur qilsa, safohat qil va og'zingdin kelguncha so'k va ranjida qil. Ul kishi keldi. Savol qildi, alar dedilarki, aytibmen. Ul kishi muqarrar qilg'on dastur bila beqoida aytib safohat qila kirishti. Alar tabassum qilib dedilarki, bular bila ham birmen. Ul kishi bag'oyat xijil bo'ldi va qaytti. Shayx Ruknuddin Alouddavla debdurki, menga aning bu so'zi bag'oyat xush kelibdur. Alar xodimdin so'rsalar erdiki, uyda hech nima bor-mu? Agar desa erdiki, yo'qdur, munbasit bo'lub, shukr qilurlar erdi va derlar erdiki, bu kun bizning uy payg'ambar uyiga o'xshar va agar desa erdiki, matbax muhayyodur. Munfail bo'lub der erdiki, bu uydin bu kun Fir'avn uyi isi keladur. Bir kun alar majlisida Shayx Avhaduddin Kirmoniy so'zi o'tadur erdi. Birov dediki, shohidboz edi, ammo pokboz edi. Alar dedilarki, kosh har ne tilasa qilsa erdi va o'tsa erdi.

Bayt:

*[Benihoyatdur bu manzil, ey rafiq,
Ro'zu shab ketmak kerak uldur tariq]⁽²⁾.*

Alar der ermishlarki, rubob uni behisht eshigining sariridur. Agar bizga andin zavqu xushholliq bo'lsa, jihat budur.

Bir munkir eshitib debdurki, biz dog'i eshiturbiz. Bizga nechuk ul zavqu hol bo'lmas? Alar, debdurlarki, siz ul eshikning yopqanining saririn eshitursiz, biz ochqonining. Sabab budurki, bizga zavqu hol bo'lur va sizga yo'q.

Alar debdurlarki, birov bir darveshning xilvatig'a keldi va dediki, nevchun yolg'uz o'lturubsen? Ul darvesh dediki, emdi yolg'uz bo'ldumki, sen kelding va menga haqdin mone' bo'ldung. Alar samo'da ermishlar, bir darvesh xotirig'a kechibdurki, savol qilayki, faqr nedur? Alar samo' asnosida bu ruboiyni debdurlar.

Ruboiy:

*[Faqr – javhardir, faqrdan boshqasi arazdir,
Faqr – shifodir, faqrdan boshqasi bemorlikdir.*

*Olamning barchasi nayrang va g'ururdir,
Faqr esa, olamdag'i sir va maqsaddir*⁽³⁾.

Alar debdurlar, suhbat azizdur, [tengqurlardan boshqa bilan suhbatlashmang]⁽⁴⁾ va debdurlarki, hazrati xudovandim Shayx Shamsuddin Tabriziy q. s. buyurubdurki, qabul topqan muridning alomati uldurki, aslo begona el bila suhbat tuta olmag'oy va agar nogoh begona suhbatig'a tushsa, andoq bo'lg'oyki, munofiq masjidida va go'dak maktabda va asir zindonda. Va alarning marazida Shayx Sadruddin Quniyaviy iyodatqa keldi va dediki, [Alloh senga tezda shifo bersin!]⁽⁵⁾ darajot raf'i bo'lg'ay. Umiddurki, sihat bo'lg'ayki, Mavlono olam ahlining jonidur. Alar dedilarki, mundin so'ngra Sizga bo'lsun! Hamonoki oshiq va ma'shuq orasida she'r ko'nglakdin ortuq qolmaydir. Tilamassizki nur nurga qo'shulg'ay.

Bayt:

*[Men badandan, u xayoldan xoli bo'ldi,
Visol so'ngida masrur bo'laman]*⁽⁶⁾.

Shayx ashob bila yig'ladilar va Mavlono bu g'azalni dedilarki,

misra':

[Qaydan bilsanki, botinimda hamsuhbat podshohim bor?]⁽⁷⁾

oxirigacha.

Va alar ashob vasiyatida mundoq buyurubdurlarki, [Sizlarga vasiyatim shuki, xoh pinhon, xoh oshkor oz yeb, oz uxlab, oz gapirib gunohlardan saqlanib, doimo ro'za tutib, tunlari bedor bo'lib, hamisha katta orzu-istaklardan kechib, xalq jafosiga sabr qilib, omi va nodon davrasini tark etib, ulug'lar va solihlar bilan suhbat qurib, Allohga taqvo qiling! Odamlarning yaxshisi – odamlarga foydasi tegadiganidir! So'zning yaxshisi – ozi va maqsadga yetkazadiganidir! Va hamd; yolg'iz Allohgadir!]⁽⁸⁾.

Savol qildilarki, Mavlaviyning xilofatig'a kim munosibdur? Dedi: Chalabiy Husomuddin! Uch qatlag'acha savol qildilar, javob bu erdi. Dedilarki, Sulton Valad nnsbatig'a ne dersiz? Dediki, ul pahlavondur. Onga vasiyat hojat emas. So'rdilarki, sizga namoz kim qilsun? Dediki, Shayx Sadruddin! Va buyurdilarki yoronlar bu sori tortadurlar va Mavlono Shamsuddin ul sori. [Ey qavmimiz, Allohga da'vat qilguvchini qabul qilinglar]⁽⁹⁾ nochor borg'uluqdur.

Olti yuz yetmish ikkida jumod ul-oxir oyining beshida g'urub vaqti Mavlono olamdin o'ttilar. Shayx Muayyaddin Jandiydan so'rdilarki, Shayx Sadruddin: Mavlono bobida ne der erdi? Dedi, valloh, bir kun xos ashob bila o'lturub erdi. Misli Shamsuddin Igiy va Faxruddin Iroqiy va Sharofuddin Musiliy va Shayx Sa'iyd Farg'oniy. So'z alarning siyratu sariridin chiqdi. Shayx dediki, Junayd va Boyazid bu ahdda bo'lsalar erdi ul mardimardonaning g'oshiyasini ko'targoylar erdi va minnat jonlarig'a qo'yg'aylar erdi. Faqri Muhammadiyning xonsolori uldur. Biz aning tufaylidin zavq qilurbiz. Barcha ashob insof berdilar va ofarin qildilar. Bu so'zlardin so'ngra Shayx Muayyad dediki, men ham ul sultonning niyozmandlaridinmen va bu baytni o'qidi.

Bayt:

*[Agar oramizda ilohiylik ma'nosini anglatuvchi surat paydo bo'lsa,
u sen, buni kinoyasiz, taraddudsiz aytaman]⁽¹⁾0.*

503. MAVLONO SHAMSUDDIN MUHAMMAD B. ALI B. MALIKDOD TABRIZIY Q. S.

Hazrat Maxdumiy n. m. n. «Nafahot ul-uns»da mundoq bitibdurlarki, Hazrat Mavlaviy aning alqobida mundoq bitibdurkim, [yaxshilikka chiqiruvchi ulug' Mavlono – jonlarning xulosasi, chirog', shisha, chirog'donning sirri, din va haqiqat quyoshi, avvalgi va oxirgilarga Allohning nuri]⁽¹⁾. Ul debdurkn, hanuz maktabda erdim va murohiq bo'lmaydur erdim. Agar manga qirq kun o'tsa erdi, siyrati Muhammadiy ishqidin manga taom orzusi bo'lmas erdi. Ul Shayx Abubakr Sallabof Tabriziy murididir. Va ba'zi debdurlarki, Shayx Ruknuddin Sinjosiy muridi erdiki, Shayx Avhaduddin Kirmoniy ham aning murididir. Va ba'zi debdurlarki, Bobo Kamol Jandiy murididir. Bo'la olurki, barchaning xidmatig'a yetmish bo'lg'ay va tarbiyatlarin topmish bo'lg'ay. Oxir holda doim safar qilur erdiki va qora kiyiz kiyar erdiki va har mulkka borsa, karvonsaroyda tushar erdiki. Derlarki, Bag'dodqa yetkanda Shayx Avhaduddin Kirmoniyni ko'rdi va dedi: ne ishtasen? Ul dedi: toshlig' suvda oy aksin ko'radurmen. Ul dedi: agar buyiungg'a chibon chiqmaylur, oyni ne uchun osmonda ko'rmaysen? Va ul vaqtiki, ul Bobo Kamol xidmatig'a yetar erdi, Shayx Faxruddin Iroqiy ham Shayx Zakariyo Mo'ltoniyni amri bila anda erdi. Va har fathu kashfeki anga yuzlanur erdiki, ani nazm va yo nasr libosida ado qilur va Bobo nazarig'a yetkurur erdiki. Va Shayx Shamsuddin hech nima zohir qilmas erdiki. Bir kun Bobo debdurki, farzand Shamsuddin, ul asroru haqoyiqdinki, farzand Faxruddin Iroqiy zohir qilur, sanga hech loyiq bo'lmas? Ul javob beribdurki, andin ortuq mushohada bo'lur, ammo bu jihatdinki, ul ba'zi istilohlardin sohibvuquflur, qilaolurki, alarni yaxshi libosda jilva bergay va manga ul quvvat yo'qdur. Bobo dedikim, Haq s. t. sanga musohibe bergayki, avvalinu oxirin haqoyiqu maorifin sening otingga izhor qilg'ay. Mavlono Shamsuddin Qo'nyag'a yetkanda, Mavlono Jaloluddin madrasadin chiqib, jamoate ulamo aning rikobida boradur erdilar.

Mavlono aning inonin tutub dedi: yo Imom ul-muslimin, Boyazid buzurgrakdur, yo Hazrat Risolat s. a. v.? Mavlono debdurki, ul so'zning haybatidin go'yoki yetti osmon bir-biridin ayrildi va yerga to'kuldi va mening botinimdin azim o'te dimog'img'a urdi. Javob berdim-ki, Mustafo s. a. v. olam ahlining buzurgrakidurlar, Boyazid ne bo'lg'ay? Pas dedi: ne ma'nosi borki, Mustafo s. a. v. debdurkn, [seni tanishlik darajasida taniyolmadim]⁽²⁾. Va Boyazid debdurki, [Poko parvardigoro, shonim naqadar yuksak! Men sultonlar sultoniman!]⁽³⁾ ham debdur? Dedim: Boyazid suvsizlig'i bir jur'adin o'lturushti, seroblig'din dam urdi, idrokining ko'zasi aning bila to'ldi va ul nur aning uyining ravzanasi xurdida erdi. Ammo Mustafo s. a. v. istisqoye azim va suvsizlig' ustig'a suvsizlig' erdi va muborak ko'ksi [biz sening qalbingni keng – munavvar qilib qo'yadikmi?]⁽⁴⁾ sharhi bila [Allohning yeri kengdur]⁽⁵⁾ bo'lub erdi. Lojaram otashdin dam urdi va har kun qurbat ziyodatlig'ining istid'osida erdi. Mavlono Shamsuddin faryod urub yiqildi. Va Mavlono markabdin tushub shogirdlarig'a buyurdikim, ani ko'tarib madrasag'a eltilar. Chun o'ziga keldi va muborak boshin Mavlono tizi ustiga qo'yub erdi, andin so'ng aning iligin tutub ravon bo'ldi va uch oy muddate bir xilvatda laylan va nahoran visol savmi bila o'lturdilarki, aslo chiqmadilar. Va kishiga zahra yo'q erdikim, alarning xilvatig'a kirgay. Ul xilvatda bir kun Mavlono Shamsuddin Mavlaviy xidmatidin shohide tiladi. Ul o'z haramining iligin tutub majlisqa kelturdi. Ul dediki, bu mening

singlimdur, bir nozanin yigit ko'nglum tilar. Filhol farzandi Sulton Valadni olib keldi. Dedi: bu mening farzandimdur, Holiyo agar bir miqdor chog'ir muyassar bo'lsa, zavqe qilur erduk. Mavlaviy chiqdi va juhudlar mahallasidin bir ko'za chog'ir yetkurdi. Mavloni Shamsuddin buyurdikim, men Mavlononing mutovaati quvvati va mashrabi vus'atin imtihon qiladur erdim. Har nedin desalar, ortig'roqdur. Va debdurki vaqt mashoyixidin so'rarbizki, [menda Xudo bilan shunday lahzalar bo'ladi...] ⁽⁶⁾ bu mustamir vaqt bo'lg'ay? Derlarki, yo'q, mustamir bo'lmag'ay! Va dediki, birav Hazrat Muhammad s. a. v. ummatidin bir darveshga dediki, sanga Tengri jam'iyat bergay. Ul dedi: hay-hay, bu duoni qilma, mundoq duo qilki, Tengri jam'iyatni andin ayir, anga tafriqaye berki, men jam'iyatda ojiz bo'lubmen. Va debdurki, birav derki, siqoyada Tengri otin tutmamak kerak va Qur'on o'qumamak kerak, magar ohista. Dedimki, munga ne chora qilayki, ani o'zumdin ayira olmon: shoh otdin tushmas, bechora ot ne qilsun? Va ba'zi debdurlarki, chun Mavloni Shamsuddin Qo'nyag'a yetti, Mavloni xidmatlari darsig'a kirdi. Va Mavloni bir havz qirog'ida o'lturub erdi va tegrasida kitoblar. Ul so'rdiki, bu ne kitoblardur? Mavloni dediki, bu qiylu qoldur, sening munung bila ne ishing bor? Mavloni Shamsuddin ilig uzatti va ul kitoblarni suvga soldi. Mavloni tamom taassuf bila dedi: ey darvesh, ne qilding, alardin ba'zi otamning favoyidi erdiki, yana topilmas. Mavloni Shamsuddin ilig suvga urub, birin-birin kitoblarni suvdin chiqardi va suv hech qaysig'a asar qilmaydur erdi. Va Mavloni xidmatlari aytilarki, bu ne sirdur? Ul dediki, muni zavqu hol derlar, muning bila sening ne ishing bor? Andin so'ngra ul ikki buzurgvorning suhbatlari tutashti. Bu nav' naql qilibdurlarki, Mavloni Shamsuddin q. s. shahodat sharafi bila dunyodin o'tubdur. Va tarix olti yuz qirq besh ekandur. Va oz fursatda qotillarin birin-birin Tengri taolo tafzihlar bila olamdin chiqaribdur. Ul jumladin biri Mavloni Shamsuddin farzandi Alouddin Muhammad ermishki, [Ey Nuh, u sening ahlingdan emas] ⁽⁷⁾ dog'ig'a muntasib ermish. Va ba'zi debdurlarki, alarning qabri Mavloni Pahlaviy madrasasida Mavloni Badriddinkim, boniy ekandur, aning yonidatur, vallohu taolo a'lam.

504. SHAYX SALOHUDDIN B. FARIDUN QUNYAVIY MA'RUF BI-ZARKUB Q. S.

Ul bidoyate hoida Sayyid Burhonuddin Muhaqqiq Tirmiziyning muridi ermish. Mavloni Jaloluddin xidmatlari zarkublar hovlisidin o'tarda, alarning zarbi unidin alarg'a hol voqe' bo'lubdur va samo'g'a kiribdurlar. Shayx Salohuddin ilhom bila do'kondin sakrab chiqibdur va boshin alarning ayog'ig'a qo'yubdur. Va Mavloni hazratlari aning boshin ko'tarib, iltifot va navozish qilib, peshindin namozi digargacha Mavloni hazratlari samo'da ermishlar. Va bu g'azalni buyurdilarki,

Bayt:

*[Bu zargarlik do'konida shunday bir xazina paydo bo'ldiki,
ajab surat, go'zal ma'ni, qanday yaxshi, qanday yaxshi!]* ⁽¹⁾.

Shayx Salohuddin buyurdi, to do'konni yag'mo qildilar. Va ikki kavndin ozod bo'ldi. Va Mavloni xidmatlarida ravona bo'ldi. Mavloni hazratlarig'a ham – ul ishqibozlikkim, Shayx Shamsuddin Tabriziy bila erdi, aning bila bunyod qildilar. Va ikki yilg'acha aning bila musohabat va muvonasatlari bor erdi. Bir kun Mavloni hazratidin savol qildilarki, orif kimdur? Dedilarki, orif uldurki, sening sirringdin so'z aytqay va sen xomush bo'lg'aysen va andoq kishi Salohuddindur. Va chun Sulton Valad bulug' haddig'a yetti, Mavloni hazratlari Shayx Salohuddinning qizini aning uchui xutba qildilar va Chalabiy

Orif ul qizdin mutavallid bo'ldi. Va Shayx Salohuddin Qunyada madfundur, Mavlono Bahouddin Valad q. s. jivorida.

505. SHAYQ HISOMUDDIN HASAN B. MUHAMMAD B. HUSAN B. AXIY TURK Q. S.

Chun Shayx Salohuddin Haq jivori rahmatig'a bordi, Mavlono xidmatlarining inoyat va xilofatlari Chalabiy Nizomudding'a muntaqal bo'ldi va ishqbozlig' aning bila bunyod qo'ydilar. Va «Masnaviy» nazmining sababi ul erdikim, chun Chalabiy Nizomuddin ashob maylini Hakim Sanoiy «Ilohiynoma»sig'a va Shayx Fariduddin Attor q. s. «Mantiq ut-tayr» va «Musibatnoma»sig'a ma'lum qildi, Mavlono xidmatlarng'a arz qildikim, g'azaliyot asrori ko'p bo'lubdur, mazkur bo'lg'on kitoblar tarzi bila agar kitobe mavzun bo'lsaki, do'stlarg'a yodgore bo'lg'ay, inoyatdur. Mavlono filhol dastorlari boshidin bir kog'az Chalabiy Nizomuddin ilgiga berdilar, o'n sakkiz bet anda bitiklik. «Masnaviy»ning avvalidin, andinki,

masnaviy:

*[Tingla, nay andoq hikoyatlar qilur]⁽¹⁾ onchakim
[xullas, so'zni qisqa qilish kerak, vassalom!]⁽²⁾.*

Andin so'ngra Mavlono xidmatlari dedilarki, andin burunki sizing zamiringizga bu doiya tushkay, g'ayb olamidin ko'nglumga muni ilqo qilib erdikim, bu nav' kitobe nazm qililg'ay va ihtimomi kulliy bila «Masnaviy» nazmig'a shuru' qildilar. Goh-goh andoq bo'lur erdiki, tunning avvalidin fajr tulu'ig'acha imlo qilurlar erdi va Chalabiy Nizomuddin bitir erdi. Va majmu' ul bitiganni buyuk un bila Mavlono xidmatig'a o'qur erdi. Chun avvalgn daftar tamomg'a yetti, Chalabiy Nizomiddinning harami favt bo'ldi va aroda fatrate tushti. Ikki yildin so'ngra Chalabiy Nizomuddin Mavlono xidmatlarida niyozmandlig'lar bila «Masnaviy»ning tatimmasin istid'o qildi. Andoqki, ikkinchi daftarning avvalida ishorat anga voqe' bo'lubdurki,

masnaviy:

*[Bir muddat bu masnaviy kechiktirildi,
qon sutga aylanguncha vaqt kerak]⁽³⁾.*

Andin so'ngra kitobning oxirigacha Mavlono hazratlari ayturlar erdi va Chalabiy Nizomuddin bitir erdi. Bir kun Chalabiy Nizomuddin dedikim, qachonki ashob Maxdumiyning masnaviysin o'qurlar va huzur ahli aning nurig'a mustag'raq bo'lurlar, ko'rarmenki, g'ayb aholidin jamoate iliglarinda dashnalar va tig'lar tutub hozir bo'lurlar. Har kim ixlos yuzidin isg'o qilmasa, imonining tubin va dinining shoxin kesib, ani sudray-sudray saqar mustaqarrig'a elturlar. Mavlono dedilarki, andoqdurki, ko'rdung.

masnaviy:

*[Bu so'zlarga dushman bo'lganlarning sharmanda bo'lib, do'zaxga
tushgani ko'rsatildi.
Ey, Hisomuddin, sen uning holini ko'rding.
Haq qilmishiga munosib javob berganini senga ko'rsatdi]⁽⁴⁾.*

506. SULTON VALAD Q. S.

Ul Sayyid Burhonuddin Muhaqqiq bila Shayx Shamsuddin Tabriziy q. s.g'a shoyista xidmatlar qilib erdi. Va Shayx Salohudding'a kulliy irodati bor erdi. Va o'n bir yil Chalabiy Nizomuddinni buzurgvor-otasi qoyimi maqom va xalifasi tutar erdi. Va ko'p yillar otasi haqoyiqu maorifin fasih til bila taqdir qilur erdi. Va bir masnaviysi bor, Hakim Sanoyi «Hadiqa»si vaznida, base asroru nukta anda darj qilibdur. Borlar Hazrat Mavlono anga bu xitobni qilibdurki, [odamlar orasida menga surat va siyaratda eng ko'p o'xshaydigani sensan]⁽¹⁾. Va ani bag'oyat sevar ermish. Derlarki, jaliy qalam bila o'z madrasasining devorida bitibdurki: «bizing Bahouddin nekbaxtdur, yaxshi tirildi va yaxshi o'lg'ay, vallohu a'lam». Va derlarki, bir kun anga navozish qilur ermish. Debdurki, Bahouddin, mening bu olamg'a kelmakimga sabab sening zuhurung erdi. Va barcha so'zlar mening qavlumdur va sen fe'limsen. Bir kun Hazrat Mavlono anga dedilarki, Dimashqqa bor, Mavlono Shamsuddin talabig'a. Va muncha vajhi sim elt va ul sultoni ma'no kafshi ichiga sol va muborak kashfning yuzin Rum sari qil! Chun Dimashqqa yetsang, Solihiyada karvonsaroydur mashhur, yaksar anda borki, ani anda toparsenki, bir farangi sohibjamol yigit bila shatranj o'ynaydur. Chun ul eltsa, yormoq oladur va agar ul yigit eltsa silli uradiring'on ko'rgungdur. Zinhor inkor qilmaki, ul yigit bu toifadindur va o'zun tanimas. Va alar tilarki ani o'ziga shinoso qilg'aylar. Chun Sulton Valad Dimashqqa bordi va Mavlono Shamsuddinni ham ul yerdaki buzurgvor validi nishon berib erdi, toptiki, ul yigit bila shatranj o'ynaydur erdi. Niyozmand hamrohlar bila ilayiga bosh qo'yub riqqatlar qildilar. Va ul farangi kofir yigit bu holni ko'rub, aning buzurgluqin bildi va o'z beadabliqlaridin uyalib, bosh yalang qilib, imon kelturdi. Va insof yuzidini turdi va tiladiki, har nesi bo'lsa yag'mog'a bergay. Mavlono Shamsuddin qo'yumadi, buyurdiki, Farangistong'a qayt va ul diyorning azizlarin musharraf qil va ul jamoatning qutbi o'! Andin so'ng Sulton Valad kelturgan vajhni amr topqan bila ul maxdumning kafshiga to'kub, kafsh yuzin Rum sari evurdi. Va Mavlono xidmati va soyir Rum niyozmandlari tilidin alarni istid'o qildi. Alar qabul qilib, ham aning otig'a minib, azimat qildilar. Va Sulton Valad rikoblarida yayoq tebradi. Va Mavlono Shamsuddin har necha buyurdilarki, farzand Valad, otlan! Ul boshin qo'yub dediki, shoh otlig' va banda otlig' qachon ravo bo'lg'ay? Va Damashqdin Qo'nyag'acha alarning rikobida yayoq bordi. Chun Qo'nyag'a yettilar, Mavlono Shamsuddin aning xidmatlarin Mavlono Jaloludding'a taqdir qilib aytur erdiki, men mundoq dedim, ul mundoq javob aytti va bashomat qilur erdi. Andin so'ngra dedi-larki, manga Haq mavhibatlaridin ikki nimadur: sar va sir. Avvalg'ini ixlos bila Mavlonog'a fido qildim, ikkinchini Bahouddin Valadg'a bag'ishladim. Agar Bahoudding'a Nuh umri bo'lub, barini bu yo'lda sarf qila erdi, ul muyassar bo'lmag'ay erdiki, bu yo'lda mendin anga yetti. Umid ulkim, sizdin ham nasiblar anga yetkay. Chun Mavlono tengrining jivori rahmatig'a bordi, yetti kundan so'ngra Chalabiy Nizomuddin barcha asbob bila Sulton Valad qoshig'a keldi va dedi: tilar menki, buzurgvor otang o'rnig'a o'lturg'aysen va muridlarg'a irshod qilg'aysen va bizga shayx va muqtado bo'lg'aysen va men rikobingda g'oshiyani egnimga qo'yub bandalig' qilg'aymen. Va bu baytni o'qidiki,

Bayt:

*[Ey jon, ko'ngul uyida kim o'tiribdi,
Shoh taxtida shoh, va shahzodadan boshqa! ?]⁽²⁾.*

Sulton Valad bosh qo'ydi va ko'p yig'ladi va dediki [Sufiyga xirqa yarashadi, yetimga yonish va kuyish]⁽³⁾. Andoqki, otam hayotida xalifa va buzurgvor erding, bu zamon ham xalifa va buzurgvorimizsen. Ul debdurki, bir kun otam dedikim, agar tilasangki doyim

behishti barinda bo'lg'aysen, barcha bila do'st bo'l va hech kimning kinasin ko'nglungda asrama! Va bu ruboiyni o'qidikim,

Ruboiy:

*[Afzallik istasang, hech kimdan afzallik da'vo qilma, mum va malham
bo'lu jarohat bo'lma!
Birovdan senga yomonlik yetishini istamasang, yomon so'zli, fikri buzuk,
yomonlikni targ'ib qiluvchi bo'lma!]*⁽⁴⁾.

Tamom anbiyo a. s. muni qilibdurlar va bu siyratli suratqa kelturubdurlar, lojaram olam ahli alar xulqlarig'a mag'lub va lutflarig'a majzub bo'libdurlar. Chun do'stlarni yod qilursen, ko'nglung bo'stoni xushlug'din ochilur va gulu rayhondin to'lar. Va chun dushmanlarni zikr qilursen, iching tikan va yilon bilan to'lar va xotiring pajmurda bo'lur. Derlarki, vafoti kechasi bu baytni o'qur ermish.

Bayt:

*[Bu tun shunday tunki, shodlik tunidir.
Allohdan ozodlik yetar bir tundir]*⁽⁵⁾.

Yetti yuz o'n ikkida Rajab oyining o'nida shanba kechasi dunyodin o'tti.

507. SHAYX SHIHOBUDDIN SUHRAVARDIY Q. S.

Hazrat Maxdum n. m. Imom Yofi'iydin alar alqobig'a mundoq naql qilibdurlarkn, [o'z zamonasining ustoz, davrining yagonasi, nurlar matlai, sirlar manbai, tariqat rahbari, haqiqat tarjimoni, zohir va botin ilmlarda barcha ulug' shayxlarning ustoz, oriflar yo'l boshchisi, soliklar tayanchi, rabboniy olim Shihobuddin Abu Hafs Umar b. Muhammad Bakriy Suhravardiy, Alloh uning sirrini muqaddas qilsin]⁽¹⁾. Abu-bakr Siddiq r. a. farzandlaridindur. Tasavvufda intisobi o'zining ammi Shayx Abunnajib Suhravardiyg'a. Va Shayx Abdulqodir Giloniy r. suhbatig'a yetibdurlar va alardin o'zga ham mashoyixdin ko'pning suhbatig'a musharraf bo'lubdurlar. Va debdurlarki, ba'zi abdol bila muddate Abbodon jazirasida bo'lur ermishlar. Va Xizr a. s. bila suhbat tutubdurlar. Shayx Abdulqodir alar vasfida debdur: [Sen Iroqdagi mashhur kishilarning oxirgisisan]⁽²⁾. Ko'p tasniflari bor. «Avorif»dek va «Rashf un-nasoyih» va «A'lom ut-tuqo»dek. «Avorif»ni Makkada tasnif qilibdurlar. O'z vaqtlarida shayx ush-shuyux ermishlar. Bag'dodda tariqat arbobi yiroq – yaqindan bu qavm masoyili istifosini alardin qilur erdilar: [Ulardan ba'zisi unga yozdi: Ey Xojam, agar amAlii tark etsam, tanballik qilgan bo'laman. Agar amal qilsam, menda manmanlik paydo bo'layapti. Javobida yozdi: Amal qil va manmanlikka qarshi Allohdan panoh tila!]⁽³⁾. «Iqbolliya» risolasida mazkurdurki, Shayx Ruknuddin Alouddavla q. s. debdurlarki, Shayx Sa'duddin Hummuyiydin so'rubdurlarki, Shayx Muhyiddin Arabiyni nechuk topting? Debdurki, [Sohilsiz, shiddatli to'lqinlanuvchi daryo]⁽⁴⁾. Va debdurki, Shayx Shihobuddin Suhravardiyni nechuk topting? Debdurki, [Suhravardiy peshonasidagi payg'ambar s. a. v.g'a tobelik nuri bu boshqa narsadir]⁽⁵⁾. Valodati besh yuz o'ttuz to'qquzda Rajab oyida ermish, vafotlari olti yuz o'ttuz ikkida ermish, vallohu taolo a'lam.

508. SHAYX NAJIBUDDIN ALI B. BUZG'USH SHEROZIY Q. S.

Olim erdi va orif, sarchashmai ulumu maorif. Otasi g'aniy va tojir erdi. Va Shomdin Sherozga keldi va mutaahhil bo'ldi va mutavattin. Bir kecha amirul-mu'minin Ali k. v.ni tushta ko'rdi va aning qoshig'a taome kelturub, aning bila yedi va anga bashorat berdiki, Haq s. t. sanga farzande bergusidur, najib va solih. Chun ul o'g'ul tug'di, anga ul hazrat otin qo'ydi: Ali va laqab Najibuddin dedi. Va ul o'g'ul bidoyat holdin fuqaro muhabbatini ko'nglida asrar erdi va alar bila musohabat qilur erdi. Otasi anga har necha foxir liboslar yasar erdi va laziz taomlar tartib qilur erdi, parvo qilmas erdi. Va der erdikim, men xotunlar libosi kiymasmen va noziklar g'izosi yemasmen! Va pashmina kiyar erdi va betakallufona taom yer erdi, angachaki ulg'aydi. Va qavmning muddaoyu talabi ko'ngliga g'olib bo'ldi va yolg'uz uyda basar eltur erdi. Bir kecha tushta ko'rdiki, Shayxi Kabir ravzasidin bir qari chiqdi va aning keynicha yana olti uluq kishilar bir yo'l bila borur erdilar. Ul burung'i pir anga boqib tabassum qildi va iligin tutub, so'ngg'i pirg'a topshurdi. Va dediki, bu Tengri taolodin vade'atidur sanga. Chun uyg'ondi, tushin otasig'a dedi. Otasi dediki, bu tushni kimsa ta'bir qilaolmas, magar Shayx Ibrohim. Va ul majzub va uqaloyi majonindin erdi. Biravni aning qoshig'a yubordiki, ul tushni arz qildi. Shayx Ibrohim eshitgach dediki, bu tush Ali Buzg'ushdin o'zganing tushi emas! Burung'i pir Shayx Kabirdur va o'zgalar jam'iki, bu tariqni andin qabul qilibdurlar va so'ngg'i pir kerakki, tirik erkan, ani tilab topmoq kerakki, munung tarbiyatin anga ruju' qilibdur, to maqsudqa yetkay. Bu so'zni eshitgach otadin ijozat hosil qilib, Makka safarig'a azimat qildi. Chun Shayx Shihobuddin Suhravardiyg'a yetishtti, ani tanidiki, tushta ko'rgan kishidur. Shayx ham aning holig'a muttale' erdi, aning tushin anga aytti. Va ul Shayx mulozamatini ixtiyor qildi va yillar aning suhbatida basar eltti va Shayx iligidon xirqa kiydi va Shayxning musannafotin va o'zga nimalar ham bu ilmu tariqda Shayxdin eshitti. Va Shayx izni bila Sherozg'a murojaat qilib, mutaahhil bo'ldi. Va xonaqoh bino qilib, toliblar irshodig'a mashg'ul bo'ldi. Va holotu karomoti xalq orasida ishtihor topti. Va yaxshi so'zlari va sharif risolalari borki, Shayx so'zining isi alardin kelur. Bir kun anga dedilarki, tavhid sirrini bir misol bila ravshan qil! Dedi: ikki ko'zgu va bir olma. Asr fuzalosidin biri hozir erdi, bu ma'noni nazm qildi.

Masnaviy:

*[Keksa, komil shayx Najibuddin so'z sahrosida bu yangi gapni aytdi:
Vahdatdan misol keltirmoqchi bo'lsang, bir olmayu ikki oynani tasavvur
qil!]⁽¹⁾.*

Bir kun dedi: ma'shuqning xolin payvasta ta'rif qilurlar, bu ajabki, anda xud xol yo'qdur. Ham ul fozil hozir erdi, bu ma'noni ham nazm qildi.

Ruboiy:

*[Ey ulki, sening husnda timsoling yo'q,
mening holatim yuzungdagi xoldan ayri emas.
Mening barcha vasf qilganlarim yuzingdagi xoldir,
ajabki, yuzingda xolning o'zi yo'q]⁽²⁾.*

Olti yuz yetmish sakkizda Sha'bon oyida dunyodin o'tubdur:

509. ZAHIRIDDIN ABDURRAHMON B. ALI B. BUZG'USH Q. S.

Otasining murididur va xalifasi erdi. Onasi anga homila bo'lg'onda, Hazrat Shayx Shihobuddin Suhravardiy q. s. o'z muborak xirqasidin bir pora ayirib yuboribdurlarki, ul mutavallid bo'lg'onda, anga kiydurgaylar. Ul xirqaki hajqa kiyibdur, ul ekandur. Ulg'ayg'anda, ota xidmatig'a mashg'ul bo'ldi va tarbiyat topti. Va hajg'a bordi. Arafa kechasi tush ko'rdiki, Hazrat Rasul s. a. v. ravzasig'a bordi va salom berdi. Javob qildiki, [Senga ham salom bo'lsin, ey Abunajoshiy!]⁽¹⁾. Otasi ul holig'a muttale' bo'ldi va ahlu xaylig'a xabar berdi va bashorat yetkurdiki, murod hosil bo'ldi. Andin so'ngra dars aytti va hadis rivoyat qildi va tasonif qildi. Aning tasonifidin biri «Avorif» tarjimasidurki, anda kashfu ilhomdin sodir bo'lg'on tahqiqoti ko'pdur. Buyuk maqomotqa. yetti va arjumand karomotqa mashhur bo'ldi. Va Hazrat Shayxning bu ikki baytin doyim o'qur ermishki,

She'r:

*[Yuksak rizo maqomiga yetganimda ham rozi emas edim,
rizodin yuksakroq maqomdan ham ko'nghimiz zada.
Bizga firoq yuzlanib, maqsaddan yiroqlashgan paytimizda,
menga salomga keluvchi xayoling bilan qanoatlanaman]⁽²⁾.*

Yetti yuz o'n oltida Ramazon oyida dunyodin o'tti.

510. SHAYX MUHAMMAD YAMANIY Q. T. R.

Shayx Najibuddin Ali Buzg'ush debdurki, bir kun jam'i ashob bila Hazrat Shayx Shihobuddin Suhravardiy q. s. suhbatida o'lturub erduk. Shayx ashobdin biriga buyurdilarki, xonaqohdin tashqari chiqsun, agar g'aribe bo'lsa, olib kirsunki, bizing dimog'imizg'a bir oshno isi keladur. Birav chiqti va hech kishi topmadi. Shayx yana haybat bila buyurdilarki, bu qatla chiqki toparsan! Ul darvesh bu qatla chiqqandin so'ngra bir qora ranglig' kishi ko'rdiki, safar va azimat osori ahvolida zohir erdi, olib kirdi. Kirgach, saffi ni'olig'a mayl qildiki, o'lturg'ay. Shayx dediki, ey Shayx Muhammad, yaqin kelki, sendin oshno isi keladur. Va ani o'z yonig'a tiladilar. Va ul va Shayx bir-biri bila sirda bezabonlig' tili bila so'zlar aytishtilar. Andin so'ngra ul Shayxning tizini o'pti. Va Shayx buyurdilarki, sufra kelturdilar va taom yedilar. Va men ro'za erdim. Shayx buyurdilarki, har kim ro'za tutubdur, o'z holi bila bo'lsun! Ul sufrada anor erdi. Va Shayx anor yeydur erdilar va donalarni sufraning bir go'shasida yig'adur erdilar. Mening xotirimg'a keldiki, ul donalarni olayki, Shayxning muborak og'zi suyi barakati anga yetibdur, aning bila iftor qilay. Chun bu xotir ko'nghuma kirdi, ul g'arib ul donalarni olib, og'ziga solib yedi va manga boqib tabassum qildi. Bildimki, xayolimni bilibdur. Chun sufra ko'tardilar, Shayx buyurdilarki, Shayx Muhammad hofizi kalomdur, ammo muddate yolg'uz tilovat qilibdur, emdi tilarki, birav qoshida har kun biror nima «Kalomulloh»din o'tkargay. Har kim bu muddao qildi, ammo Shayx bu xidmatin manga havola qildilarki, Ali Sheroziy har kun aning darsini quloq tutsun! Ul har kun kelur erdi va bir sipora o'qub borur erdi. Bu ayyomda andin g'arib holot mushohada tushti va ajab fayzlar va osoyishlar aning suhbatidin manga yetishti. Oxir Shayx anga xirqa kiydurub, toliblarig'a xirqa libosi ijozatin berib, o'z viloyatig'a uzatti. Va anda mashhur bo'ldi va ko'p xalq anga murid bo'ldilar.

511. SHAYX IBROHIM MAJZUB Q. S.

Ul hamuldurki, zikri Shayx Najibuddin Ali Buzg'ush bayoni holida o'tti. Va debdurlarki, gohe necha kun o'tar erdiki, hech taom yemas erdi, gohe necha kunluk taomni bir lahzada yer erdi. Va aning nima yemaking sharhi va Shayx Najibuddin Ali Buzg'ush bila suhbatining bayoni «Nafahot ul-uns»da bor, tilagan kishi topar. Va andin g'arib holot va ajib karomatlar ko'rubdurlar. Shayx Shihobuddin Suhravardiy va ul tabaqadag'i mashoyix bila mu'osir ermish.

512. SHAYX JAMOLUDDIN LUR Q. T. S.

Shayx Najibuddin debdurki, bir qatla manga dedilarki, bu shahrg'a bir Lur kelibdur, oti Jamoluddin. Va qaviy jazbasi bor va masjidi jome'da bo'lur. Bordim va ani ko'rdum va salom dedim. Javob dedi va aytiki, mening oqni qora qilg'uchilar bila ishim yo'qdur, ya'ni fuqaho va bitiguchilar bila. Birav dediki, ul sufildindur. Borib qoshida o'lturdum va ahvolidin savol qildim. Dediki, men ummiy kishidurmen Lurda. Va nima o'qumaydurmen, manga kalo o'tlatmoq bila xush erdi. Bir kun poygohda kalo o'trusida o'lturub erdim. Nogoh manga hole makshuf bo'ldi va jazba zohir bo'ldi va hijobni ko'zum ollidin oldilar. Behush-bo'ldum va yiqildim. Va kaloning oyog'i ostida ilik-ayog'urar erdim. Chun o'z holimg'a keldim, manga tavid sirri makshuf bo'lub erdi. Va ul doyim shathiyot aytur erdi. Ulamo va sulaho aning inkorig'a qo'ptilar va takfir qildilar. Va aning qatlig'a fatvo qilib, Otabek Abubakrki, shahrning podshohi erdi, qoshig'a eltilar va qatl ijozati tiladilar. Otabek dediki, agar ikki kishi ham sizga muttafiq bo'lsalar, qatl qilay! Biri Shayx Najibuddin Ali Buzg'ush yana biri Shayx Mu'inuddinki, ham Sherozning buzurgi ermish. Ul fatvoni mening qoshimg'a kelturdilar. Men bitidimki, ul majzubdur va mag'lub, aning qatli joyiz emas. Va Shayx Mu'inuddin ham andoq o'q bitib erdi. Otabek aning qatlig'a hukm qilmadi. Ham ul debdurki, bir kun vuzu' qiladur erdim va Jamoluddin manga boqadur erdi. Chun suvni yuzumga yetkurdum, dedimki, [nopoklikni ketkizaman!]⁽¹⁾. Ul dedi, hech hadase qolmaydur, aytki [nopokni ketkizaman]⁽²⁾.

513. SHAYX SHAMSUDDIN SAFIY R. T.

Kibor mashoyixdindur. Vaqte Shayx Najibuddin Hazrat Shayx Shihobuddin Suhravardiy xidmati niyatig'a Bag'dod azimati qilibdur, Shayx Shamsuddin rafiqlik ekan. Ul Shayx Najibuddin ollida Qur'on o'qubdur va Shayx Najibuddin aning qoshida fiqh din bir nima o'qubdur. Va uluq Shayx xidmatlarida suluk qilib, bir-biri bila suhbat tutar ermishlar. Va Shayx Najibuddin debdurki, chun Sherozg'a murojaat qilduq, Hazrat Shayx mening uchun xirqa libos ijozati bitidi va Shayx Shamsuddin uchun ham bitidi. Va qirq adad bo'rk bizga berdi, yigirma manga va yigirma anga. Va har bo'rkda Sheroz buzurklaridin birining otin bitidi. Va buyurdiki, chun Sherozg'a yetarsiz, avval bizing niyatimiz bila bu bo'rk larni alarg'a kiydurungki, alarning otlari bitiklikdur. Andin so'ngra o'zgalarga xirqa libos qiling.

514. SHAYX NURIDDIN ABDUSSAMAD NATANZIY Q. S.

Ul Shayx Najibuddin Ali Buzg'ushning murididur. Zohiriyu botiniy ulumg'a olim ermish. Shayx Izzuddin Mahmud Koshiy va Shayx Kamoluddin Abdurazzoq Koshiy ikkalasi aning muridlaridurlar. Shayx Abdurazzoq «Ta'vilot» tafsirida derkim, [Shayximiz Mavlono Nuriddin Abdussamad q. r. a.dan eshitdim. U otasidan eshitgan ekanki, faqirlardan biri ulug' Shayx Shihobuddin Suhravardiy q. s. xizmatida bo'lib, vahdat mushohadasi va fano holatlariga yetib, yuksak zavq topgan edi. Ammo nogahon

bir kun yig'iga tushdi va afsuslandi. Shayx undan bu holat haqida so'radi. Aytdi: Kasrat tufayli vahdatdan to'sildim va undan uzoqlashdim. Endi o'z holatimni topolmayapman. Shayx unga bu holat baqo maqomining boshlanishn, oldingi holatdan a'lo va yuksakroq ekanligini anglatdi va uni xotirjam qildi⁽¹⁾.

515. SHAYX IZZUDDIN MAHMUD KOSHIY R. T.

«Avorif» tarjimasining sohibidur va «To'iyai Foriziya»ning shorihi va pasbaland haqoyiq va arjumand maorif bu ikki kitobda darj qilibdur. Bu ba'zi ruboiy aning maorifidindur.

Ruboiy:

*[Qalvim menga aytdi: Ilmi ladunga havasim bor,
imkoning bo'lsa, uni menga o'rgat! «Alif» dedim.
Boshqasini ham ayt!–dedi. «yo 'q!» – dedim.
Uyda birov bo'lsa, bir harf yetar.*

Ey yuzing aksi ko'zimga nur bergan, yuzingga o'z nuring bilan boqaman. Bizdan boshqaga boqma!– deding. Axir ayt! «Ko'zimga sendan boshqa kim ham ko'rinadi?»

Ey, do'st, oramizda judolik qachongacha? Men – senman! Senu menlik qachongacha? Sening g'ayratingdan begonalik majoli qolmadi, bas, ko'zlarga begonavashlik qachongacha?⁽¹⁾

Bu ikki qit'a dag'i aning maorifidindur: [Kasratga yaxshi nazar solsang, vahdatning ayni o'zidir! Sen shubhalansang ham, biz shubha qilmaymiz. Har bir narsaga haqiqat yuzidan boqsang – surati bo'lsin, moddasi bo'lsin birdir.

* * *

O'rtada sen bor ekansan, vahdat yuzi shubha niqobidan xoli bo'lmaydi. Agar o'zlik niqobidan kechsang, ishq, oshiq, ma'shuq birdir⁽²⁾.

516. SHAYX KAMOLUDDIN ABDURAZZOQ KOSHIY R. T.

Ul Shayx Nuriddin Abdussamad Natanziyning murididir. Zohir va botin ulumig'a jome'dur. Va ko'p tasnifoti bor, «Ta'vilot» tafsiridek, «Sufiya istilohoti» va «Fusus ul-hikam» sharhidek va «Manozil us-soirin» sharhidek. Va Shayx Ruknuddin Alouddavla q. s. bila muosirdur. Va oralarida vujud vahdati qavilda muxolafot va mubohasot voqi'dur. Va ul bobda bir-biriga maktublar bitibdurlar. Mir Iqbol Siyistoniy Sultoniya yo'lida Shayx Kamoluddin Abdurazzoqqa hamroh bo'lg'andur. Andin bu ma'no istifori qilib, anga bu bobda g'uluv ko'rubdur. Mir Iqboldin so'rubdurki, sening shayxingning Hazrat Shayx Muhiddin Arabiyg'a va aning so'zlarig'a ne aqidasi bor? Ul javob debdurki, azim ush-sha'n tutar maorifda. Ammo derki, buki Haqni vujudi mutlaq debdur, g'alat qilibdur va bu so'zin begonmas. Ul debdurki, Shayxning barcha maorifining asli xud bu so'zdadur. Ajabdurki, sening Shayxing bu so'zga inkor qilur va barcha avliyoyu anbiyoyu a'imma bu mazhabda ermishlar. Mir Iqbol bu so'zni o'z Shayxig'a arz qilg'an ekanur. Shayx degandurk, jami' milalu nihalda kishi mun-din rasvoroq so'z demaydur. Va yaxshi boqsa, Tabiiya va Dahriya mazhabi mundin yaxshiroqdur. Va so'zning yaqini

va butlonida ko'p so'zlar bitibdur. Va ul javob bitibdur. Va ikkalasini Hazrat Maxdumiy n. m.- n. «Nafahot ul-uns»da Jins bitibdurlar. Tilagan kishi anda tilasunki, topar!

517. SHAYX NURIDDIN ABDURRAHMON MISRIY Q. S.

O'z zamonida buzurg ermish va o'z vaqtida toliblar qiblasini. Va Misr diyorida tarbiyat va irshodlari muta'ayyin va shayxuxot maqomida mutamakkin. Va irodat avoyilida ul diyori mashoyixidin birining muridi ermishlar, ammo ishlari ul shayx qoshida tuganmaydur. Lekin shayxlari alarg'a aytqon ekandurkim, sening ishing Ajam mashoyixidin biri qoshida tamom bo'lg'usidur. Ul intizorda bo'lur ermishlar, angachaki, Shayx Jamoluddin Yusuf Kuroniy Misrg'a yetibdur. Aning suhbatidin yigirma kundan ozroq zamonda ishlari tamom bo'lubdur va Shayx alarg'a irshod ijozati bitibdur. Ijzatnomada birodar unvoni bila zikr qilibdur, aning uchunki, muammar bo'lg'on ekandurlar. Va Shayx Jamoluddin nisbati ikki kishigadur, biri Shayx Nizomuddin Shamshiriy yana biri Shayx Najmuddin Mahmud Isfahoniy. Va bu ikkalasi Shayx Nuriddin Abdussamad Natanziy q. r. muridlaridurlar.

518. SHAYX ZAYNUDDIN ABUBAKR XAVOFIY Q. S.

Alar o'z zamonlarida Xuroson mulkining shayx ul-mashoyixi erdilar va ulumin zohiriyu botiniy orasida jome'. Va avval hollaridin oxirg'acha shariat joddasig'a va sunnat istiqomatig'a va mutobaatig'aki bu qavmning muhaqqiqlari qoshida uluqroq karomatdur, taviq topibdurlar. Va alarning nisbati tariqatda Shayx Nuriddin Abdurrahmon Misriyg'adur. Va Shayx alarning tarbiyati takmilidin so'ngra alarg'a irshod ijozati akmal vajh bila bitibdur. Alar Shayx ijozati va ishorati bila Xurosong'a kelurda ijozatnoma-lari Bag'dodda g'oyib bo'lg'on ekandur. Shayx Tengri jivori rahmatig'a borg'ondin so'ngra Misrg'a boribdurlar. Va Shayxning xilvatig'a kirib, ziyorat qilurda o'z ijozatnomalarining savodini ko'rubdurlarki, bir tokchada ermish olibdurlar va hamul dastur bila toliblar va muridlarg'a tarbiyatg'a mashg'ul bo'lubdurdur. Va bu mahzi karomat bo'la olur. Shayx Zaynuddin debdurlarki, Misrdin kelurda chun Bag'dodqa yetushtim, ul bo'rkki, Hazrat Shayx Nuriddin Abdurrahmon q. s. manga berib erdi va ko'p akobir boshig'a yetib erdi, boshimda erdi. Pirtoji Giloniy bila muloqot voqe' bo'ldi. Ul bo'rknin mendin tiladi, andoqki, faqru darveshlik muqtazosi bo'lg'ay, anga berdim. Kecha voqe'da ko'rdumki, ul bo'rk mening qoshimda istig'osa qiladur: Va ul buzurglarniki, alarning boshig'a yetibdur, sanaydur va deydurki, men muncha solihu muttaqiy elning boshig'a yetibmen, emdi sen meni bir xammor boshig'a qo'ydungkn, xamr shurbig'a ishtig'ol ko'rguzur. Tong otgach, ashobdin biri bila ani tilay chiqduq. Eshittukki, xarobotdadur va o'z ishiga mashg'uldur. Anda boribki so'rduq, dedilarki falon uydadur. Chun ul uyga kirduq, mast yiqilib erdi va bo'rk boshida. Hamrohi musohib dediki, siz chiqing, men bo'rknin olib kelay! Men chiqdim va ul bo'rknin aning boshidin olib chiqdi va eshikni aning ustig'a bog'ladi va bo'rknin mening boshimg'a kelturdi. Derlarki, oxir hayotda alarg'a voride yuzlandiki, uch kecha-kunduz o'zlaridin bil-kulliya g'oyib erdilar. Chun alarni o'zlariga kelturdilar, bir yilg'a deguncha xomushlik alarg'a g'olib bo'ldi. Darvesh Ahmad Samarqandiy Shayxning ishin qilg'an muridlaridin va xulafosidin erdi, so'fiya so'zlarin ko'rub erdi va minbar ustida ani yaxshi bayon qilur erdi. «Fusus» mutolaasi va darsig'a qiyom ko'rgazur erdi. Va Hazrat Maxdumiy n. m. n. «Nafahot ul-uns»da bitibdurlarki, aning o'z xatti bila «Fusus ul-hikam»ning oxirida ko'rubmenki, bitibdurlarki, xilvatda erdimki, Hazrat Risolat s. a. v. manga «Fusus ul-hikam» darsig'a ishorat qildi. Va Hazrat Rasul s. a. v.din savolot qilib

javoblar topqanini ham «Nafahot»da bitibdurlar. Shayx rahimahullohu sakkiz yuz o‘ttuz sakkizda shavvol oynning ikkisida yakshanba kechasi dunyodin o‘tubdurlar. Va alarni avval Molin degan yerda dafn qilibdurlar va andin Darveshobodqa naql qilibdurlar va Darveshoboddin Hirot Dor us-saltanati iydgohi yonig‘a naql qilibdurlar. Va alarning muborak mozori boshida oliy imorate yasabdurlar. Va anda oncha obodonlig‘ bo‘lubdurki, holo juma namozi qilurlar.

519. AMIR QIVOMUDDIN SINJONIY R. T.

Bidoyat holda Xavof viloyatining Sinjon otlig‘ kentida shariku navisand ermish va jam‘ va xarj va tarjeh va taxsis nusxasi aning uhdasig‘a ermish. Bu holda anga nogoh jazbaya yetibdur. Har nedinki, mashg‘ul ekandur, chiqibdur va suluk bunyod qilibdur. Derlar, iligin Tengri yo‘lida musulmonlarg‘a vaqf qilg‘on ermishki, har kishi har ne buyursa, xoh mushaf va g‘ayrihi bitigay. Ul buyurg‘an kitobning tarixin bigib, otlarin bila asrar ermishkim, buyurg‘an tarix dasturidan burun, so‘ngra bo‘lmag‘ay. Majolisda maorif ko‘p aytur ermish. Der ermishki, Muso a. s. voqe‘ada manga bir ayoq sharbat beribdur, bu go‘yolig‘im boisi uldur. Ko‘p ash‘ori bor va Hazrat Mavlono Jaloluddin Rumi q. s.ning ba‘zi g‘azaliyotig‘a tatabbu‘ qilibdur. Va kitobe tasnif qilibdurki, otin «Junun ul-majonin» qo‘yubdur. Va anda g‘arib so‘zlar darj qilibdur. Shayx Zaynuddin Xavofiy q. s. bila muosir ermish. Oralarida mukotabot va murosilot bor. Hazrat Mahdumiy n. m. n. alardin ba‘zini «Nafahot ul-uns»da darj qilibdurlar. Va Mavlono Shayx Ko‘histoniy Mirning valodat va vafotlari tarixida bu qit‘ani aytibdurlarki,

qit‘a:

*[Amir dunyoni tark etuvchi, solik,
din va millat homiysi, talabda shoh Ibrohim Adhamdek edi.
Yetti yuz o‘ttiz to‘rt sana ro‘za oyi chiqib, hayit kuni dunyoga keldi.
Sakkiz yuz yigirma kirishidan besh kun oldin vafot etdi]⁽¹⁾.*

520. XOJA SHAMSUDDIN MUHAMMAD KUSUYI JOMIY Q.S.

Shayx buzurgvor shayx ul-islom Ahmad Jom q. s. ning buzurgvor avlodi va kibor ahfodidindurlar. Va Shayxning xirqasinki, derlarki, Hazrat Shayx ul-mashoyix Shayx Abu Said Abulxayr q. s.din alarg‘a yetgan ekandur, Xoja xidmatlarig‘a yetib erdi. Va ul xirqaning yoqasida Hazrat Risolat s. a. v.ning muborak ko‘nglaklaridin bir parcha tikilgan mavjuddur. Xoja jomi‘ erdilar ulumi zohiriyyg‘a va botiniyyg‘a. Shomu subh avrodini Hazrat Shayx Zaynuddin q. s. tariqi bila jahr ayturlar erdi. Va Hazrat Shayx Bahouddin Umar suhbatig‘a ko‘p yetarlar erdi. Va azim irodatlari bor erdi. Shayx Muhyiddin Arabiy q. s. musanna fotin ko‘p o‘qur erdilar va mu‘taqid erdilar. Va tavhid mas‘alasin alarg‘a muvofiq taqrir qilurlar ermish. V ani minbar ustida ulamo qoshida andoq bayon qilurlar ermishki, hech kimga e’tiroz va inkor majoli bo‘lmas ermish. Va «Qur‘on» asrorida va ahodis nukotida va mashoyix maorifi nukotida bag‘oyat tez fahm emishlar. Va oz tavajjuh bila alarg‘a andoq maoniy foyiz bo‘lur ermishki, o‘zga akobirg‘a ko‘p taammullar bila ma‘lum bo‘lmas ermish. Va Mavlono Sa‘duddin Koshg‘ariy va Mavlono Muhammad Asad va Mavlono Boyazid Purnonny va alardin o‘zga mashoyix va azizlarki alarg‘a muosir erdilar, alar majlisida hozir bo‘lur erdilar va mutabarrik nafaslaridin mahzuz bo‘lur erdilar. Va‘z va samo‘ majlisining asnosida alarg‘a azim vujud yuzlanur erdi va sayhalar tortar erdilarki, majlis ahlig‘a siroyat qilur erdi. Bu faqirning otasining alarg‘a irodati ko‘p erdi. Va safarlarda suhbat va

xidmatlarig‘a yetib erdi. Va faqir ham kichik yoshimda alarning muborak nazarig‘a yetib, iltifot topib, fotihalarig‘a musharraf bo‘lub men va azim foida andin umidim bor. Umid ulki, noumid bo‘lmag‘aymen. Sakkiz yuz oltmish uchda jumod ul-avval oyining yigirma uchida shanba kuni dunyodin o‘ttilar. Vafotlari tarixida aytibdurlar va ul budurkim,

Bayt:

*[Kamil shayx, komillarning peshvosi, surat ahliga ma‘no ko‘rsatuvchi
Xoja Shamsuddin Muhammadkim, yopiq osmon uning g‘amini yeb, ko‘k
to‘n bo‘ladi.*

U muqaddas qadamgoh sahnasidan joy oldi.

Imkonsiz yerda chodir qurdi.

Dunyo uning martabasi oldida arzimas edi.

Vafoti tarixini «charxi dun» so‘zidan chiqar!J⁽¹⁾.

Va qabrlari Hirotning masjidi jome‘i jivorida faqih Abu Yazid Marg‘aziy mazori yaqinidadur. Va ba‘zi azizlar ul maqbara boshida mutakallif madrasa va gunbad yasabdurlar. Va xaloyiq tabarruk yuzidin ziyorat qilib murod tilarlar va ba‘zi topar erkanlar.